

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ARAP DİLİNİN
BENGAL DİLİ VE EDEBİYATINA ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Abu Faisal Mohammad Shamim HIDER

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Yakup CİVELEK

Ankara, 2022

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ARAP DİLİNİN
BENGAL DİLİ VE EDEBİYATINA ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Abu Faisal Mohammad Shamim HIDER

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Yakup CİVELEK

Ankara, 2022

ONAY SAYFASI

Abu Faisal Mohammad Shamim HIDER tarafından hazırlanan “Arap Dilinin Bengal Dili ve Edebiyatına Etkileri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvan Adı Soyadı	Kurumu	İmza
Prof. Dr. Yakup CİVELEK	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah HACİBEKİROĞLU	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	
Dr. Öğr. Üyesi Osman AKTAŞ	ASBÜ İslami İlimler Fakültesi	

Tez Savunma Tarihi: 04.02.2022

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

SOSYAL BİLİMLER ENSTITÜSÜ MÜDÜRÜ DOÇ. DR. SEYFULLAH YILDIRIM

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

00.00.2022

Abu Faisal Mohammad Shamim HIDER

TEŞEKKÜR

Bu alıŐma vesilesi ile yetiŐmemde emeği geçen başta babam, annem ve eŐim olmak üzere, tım araştırma boyunca rehberlikleri, tavsiyeleri, tenkitleri ve destekleri için kıymetli hocam Prof. Dr. Yakup CİVELEK'e ve çalışmanın meydana gelmesinde yorum, öneri ve teknik yardımları için Dr. Öğr. Üyesi Abdullah HACİBEKİROĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Osman AKTAŞ'a sonsuz teşekkür eder ve saygılarımı sunarım.

ÖZET

Bu çalışmada, Arap Dili'nin Bengal dili ve edebiyatı üzerindeki etkileri incelenmektedir. Müslümanların ticaret ve İslamı yaymak için Bengal Bölgesine gelmeleriyle, bölge halkı ilk defa İslam dünyası ile karşılaşmıştır. Daha sonraki süreçte, Bangladeş bölgesi Arap Dili, edebiyat ve kültüründen etkilenmiştir. Müslüman Araplar, bölgede dil ve kültürü ile tanınmıştır. Din adamlarının davetiyle insanları İslam'ı kabul etmiş, Bengal'de camiler, medreseler ve dini eğitim kurumları inşa edilmiştir. Arap bilim insanlarının kurdukları ilmi ve dini merkezler aracılığıyla ilmi ve dini alandaki faaliyetler artmıştır. Bu durum Bengal halkının günlük yaşamda daha sık Arapça kelimeler kullanmasına yol açmıştır. Arapça kelimeler orijinal halleriyle Bengal diline girmiş, hatta bu dil Bengalce için iyi bir sentez oluşmuştur.

Arap dil ve edebiyatının Bengalce üzerindeki etkisini belirleyebilmek için kapsamlı literatür taramaları, Bangladeş'teki İslam alimleri, Arap dili uzmanları ve politikacılar ile derinlemesine bir görüşmeler yapılmış, çalışmanın niteliği ve kapsamını daha da zenginleştirilmiştir. Çalışma sonucu ortaya şu veriler çıkmıştır:

- a) Bölgeye Müslümanların gelişiyle Bengal diline giren Arapça kelimeler tespit edilmiştir.
- b) Arapça kelimelerin Bangladeş ve Bengalce'ye giriş yöntemleri belirlenmiştir.
- c) Arap dilinin Bengal dil ve edebiyatını ne ölçüde ve nasıl etkilediği açıklanmaya çalışılmıştır.
- d) Bangladeş'teki İslami din kurumlarının Arap dilinin yaygınlaşmasına katkısı ele alınmıştır.

Arap dilinin Bengalce'deki etkisi, Bengal halkının İslam dünyasıyla yakınlaşmasına olumlu katkı sağlayacaktır. Bu yüzden Bangladeş Dil Akademisi ve Alia ve Qawmi Medresesi'ndeki eğitim sistemi aracılığıyla okulların Arapça öğretim yapan kurumlara destek verilmelidir.

Çalışmamızda Bangladeş'teki Arap dilinin etkisi, kapsamı ele alarak, bu alanda bu çalışma ile, bu alana katkı sunulmuş ve yeni bulgular ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Arapça Öğretimi, Arap Dili'nin gelişimi, Bengal, Bengalce, Bengal kültürü, İslami Okulları, İslami Eğitim

ABSTRACT

The particular study aims at finding evolution of Arabic Language and its influences over Bengali language and literature. Since the discovery of Bengal by Arabs for trading purpose and the coming of Muslim saints to spread religion, Bengal or Bangladesh more specifically of the then un-divided India has been influenced by Arabic Language and their culture. Arab as a nation has own long renowned culture and Arabic language has the recognition of worldly accepted sacred language. Being motivated by preachers a lot of people embrace Islam and Bengal observed establishment of mosques, madrasas and higher religious educational institutions. Due to exploration of Arabs and establishment of religious centers and subsequently to perform religious activities people of Bengal have had the experience of being introduced with and started using Arabic words more frequently in their daily life. Thus, a lot of Arabic words entered in Bangla language in their original form and gradually Arabic made an entry in Bangla language and sometime these two have made a mixture.

The prospective study will be qualitative in nature using extensive literature surveys and an in-depth interview from the experts, users and policy makers of Islamic and Arabic studies in Bangladesh. Study result will reveal:

a) The history of entrance of Arabic Language in Bangladesh and Bangla Language, b) Methods of inclusion of Arabic words in Bangladesh and Bangla language, c) To what extent and how Arabic language influences the culture of Bangladesh and d) The contribution of Islamic religious institutions in circulation of Arabic Language in Bangladesh.

The study limits its exploration within the scope of Bangladesh and only on Arabic language. The present study will contribute with most recent findings and will display scholar's opinions regarding Arabic practices in Bangladesh.

Keywords: Arabic, Arabic teaching, development of the Arabic language, Bengal, Bengali, Bengali culture, Islamic Schools, Islamic education

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	i
BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	viii
ÖNSÖZ	1
1. GİRİŞ	4
2. BENGALCE'NİN ARAPÇA İLE TARİHSEL İLİŞKİSİ:	6
2.1. Arapça'nın Özellikleri:	6
2.2. Müslüman Din Adamları:	10
2.3. Baullar:	11
2.1. Bengal Müslümanların Kullandığı Arapça Kelimeler:	13
2.2. Bengal İslam Edebiyatı:	13
2.4. Dobashi Dili ve Edebiyatı:	15
3. BANGLADEŞ'TE İSLAMİ EĞİTİM KURUMLARI VE ARAPÇA	19
3.1. İslami Eğitimin Başlaması ve Gelişmesi:	19
3.2. Alia İslami Eğitim Sistemi:	23
3.3. Quami İslami Eğitim Sistemi:	25
3.4. Deobandi Medresesi:	28
3.5. Brelvi Medresesi:	29
3.6. Ehl-i Hadis Medresesi:	30
3.7. Saha Çalışmaları:	31
3.7.1. Darul ' Uloom Moinul İslam (Hathazari) Medresesi, Chittagong:	31
3.7.2. Al-Jami'atul Islamia Kasemul ' Uloom (Jamil) Medresesi, Bogora:	33
3.7.3. el-Merkezu'l-İslami es-Selefi, Nowadpura, Rajshahi:	35
3.7.4. Medrese Muhammadia Arabiah, Jatrabari, Dakka:	37

3.7.5.	Tamirul Millat Kamil Medresesi, Jatrabari, Dakka:	39
3.7.6.	Ümmahatul Mominin Mohila (kadın) Medresesi, Badda, Dakka:	40
3.7.7.	Jami'atul Aziz al-Islamiah, Muhammadpur, Dakka:	41
3.7.8.	Al-Jami'ayat-ul-Madina Kashiful ' Uloom, Sholakbahar, Chittagong:	43
3.7.9.	Örnek Olay Analizi:	46
4.	BENGALCE'DE ARAPÇA UNSURLAR	48
4.1.	Giriş:	48
4.2.	Temel Kelime Bilgisi:	52
4.2.1.	Arapça Sayılar:	52
4.2.2.	Akrabalık:	52
4.2.3.	Bitkiler ve Hayvanlar Alemi:	53
4.3.	Bengalce Söz Varlığındaki Arapça Unsurlar:	53
4.3.1.	İsimler:	53
4.3.2.	Zarf:	64
4.3.3.	Sıfat:	68
4.3.4.	Fiiller:	76
4.3.5.	Birleşik ifadeler:	78
4.4.	Bengalce'deki Arapça kelimelerdeki Fonolojik, Semantik, Morfolojik ve Gramatik Değişimler:	80
4.4.1	Fonolojik Değişimleri	80
4.4.2	Semantik Değişimler	84
4.4.3.	Morfolojik Değişiklikler:	86
4.4.5.	Gramatik Değişimler:	87
4.4.	Arapça'nın Bengal Edebiyatına Etkisi	91
4.4.2.	Yazılı Edebiyat	91
4.4.3.	Sözlü Edebiyat:	95
5.	SONUÇ VE ÖNERİLER	98
6.	KAYNAKLAR	102

SİMGELER VE KISALTMALAR

b.	: Bin
Bs.	: Baskı
C.	: Cilt
E.T.S.	: Erişim Tarihi ve Saati
h.	: Hicri
m.	: Miladi
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
vb.	: Ve benzeri
yy.	: Yüz yıl
yay.	: Yayınevi
nşr.	: Neşreden
Ö	: Ölüm Tarihi
M.S.	: Milattan Sonra
M.Ö.	: Milattan Önce

ÖNSÖZ

Bengalce'nin tarihi M.S. 8. yüzyıla kadar uzanmakla birlikte, Bengalce yazılan en eski yazı, budist mistiklerin oluşturduğu "Charyapadas" adlı mistik Bengalce şarkıların bir koleksiyonunda görülmektedir. O tarihlerde Bengal yöneticileri, Pali dili konuşan budist Pala krallarıydı. Bu yöneticiler ülkenin dilini Pali'den Sanskritçe'ye değiştirmiştir. Daha sonra Hindu Brahmanları olan Sena kralları, Sanskritçe yerine Pali dilini kullanmışlardır. 13. yüzyılın başlarında bölgeye gelen Müslüman yöneticilerin ortaya çıkmasına kadar, Bengalce'nin hiçbir etkisi bulunmamaktaydı.

Bengal'in ortaçağ döneminde, Bengal'de müslüman yönetimi -M.S. 1204-1764 sürdürülmüş olup daha sonra İngiliz yönetiminin hüküm sürmüştür. Bengal'deki sırasıyla Türkler, Afganlar ve Babür Müslüman yönetici olarak hüküm sürmüştür; fakat yönetim dili her yerde Farsça olmaya devam etmiştir. Bu yöneticileri Müslüman olması nedeniyle dinleri İslam olup dinlerinin dili Arapça' idi, diğer yandan Bengal'deki artan Müslümanlar da dinleri sebebiyle yöneticiler ile aynı dili paylaşıyorlardı. Hindular, Müslümanlar ve diğer din mensupları için gündelik ortak dil Bengalce idi.

Seçkin İslam tarihçisi Seyyid Süleyman Nedvi (1934), Güney Hindistan'da ve Chittagong kıyı bölgesinde çok erken dönemlere kadar Arap tüccar kolonileri bulunduğunu tespit etmiştir. M.S. 7. yüzyılda İslam'ın yükselişi ve Arap kabilelerinin, Medine'deki merkezi devlet altında İslam bayrağı altında birleşmesi, Arapların etkilerini uzak bölgelere yaymalarına yardımcı olmuştur. O zamanlarda Araplar tarafından tercih edilen Arap limanlarından Çin'e giden bazı yollar, Schelahath ve Kalahabar olarak bilinen Bengal Körfezi'nden geçmektedir. Çok sayıda Arap tarihçi, Ebu Zeyd Sirafi (9. yy'da) ve el -Mesudi (10. yy başlarında) tarafından ise bu deniz yolları tarif edilmektedir. Arap bir gezgin, aynı zamanda tüccar olan Süleyman Tajir Doğu Bengal'in ne olduğuna dair gözlemlerini ilk kez M.S. 851'de Silisiletül Tevarih (Tarih Sırası) adlı kitabında ele almıştır. Bazı akademisyenler Süleyman'ın Dhamma veya Dharma adlı Pala hanedan hükümdarından sonra Mulkul Dharami (Dharmi Krallığı veya Dharma) hakkında olan gözlemlerinin onun tarafından Rumi (Cox's Bazar yakınındaki bir alan – Arapça adı Ramu) olarak yanlış duyulduğunu veya okunduğunu belirtmektedir. Bu bölgenin filler ve muslin kumaşı ile duyulduğunu ve o sırada kullanılan madeni paranın kaudis olduğunu ve Doğu Bengal'in bir parçası olduğunu belirtmiştir. Ünlü Arap tarihçi el Mesudi (M.S 956) "Rahma" krallığını (Ramu'nun bir başka versiyonu) dile

getirmiştir. Hem Süleyman hem de el Mesudi, bölge sakinlerinin iyi görünümlü olduklarından bahsetmiştir. Moğol dönemindeki tarihçiler ise özellikle bölgedeki kadınların güzelliğini ve çekiciliğini vurgulamıştır (Dil, 2012: 103).

Gözlemleriyle bölgeyi değerlendiren en eski otantik tarihçiden biri ise el -Biruni (M.S 1048) değil, Çin'e ve yolda seyahat eden İbni Batuta'dır (1345-46): "... Denizde kırk üç gece geçirdik, sonunda Bengal'in sonuna geldik. Bu büyük bir ülke, pirinç dolu ve dünyanın hiçbir yerinde fiyatların oradan daha düşük olduğu herhangi bir toprak görmedim... Bengal'de girdiğimiz ilk şehir, büyük deniz kıyısındaki büyük bir kasaba olan Sudkawan [Chittagong] idi. Onun yanında, Hinduların hacca gittiği Ganj nehri ve Jun nehri (Jamuna'yı kastediyordu) birleşip denize birlikte akıyordu" (Haq, 1975).

İbn Batuta, bölgenin hükümdarının Fakruddin Mübarek Şah olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Batuta büyük Sufi Şah Celal'la tanışmak için Sudkawan'dan Sylhet'e gittiğini ve Sonargaon üzerinden nehir ile Chittagong'a döndüğünü ifade etmiştir. Bu bağlamda, Bangladeş'ten geçen Brahmaputra-Meghna'nın Sonargaon'u Sandvip yakınlarındaki Bengal Körfezi ile bağladığını belirtmek önemlidir. Burada, Bangladeş'in bu bölgelerinin Hıristiyanlık döneminin ilk yıllarından beri çok aktif olduğu ve Atisa Dipankara gibi Budist misyonerlerin Doğu'da Çin, Kore ve Japonya'ya ve Batı'da Arabistan'ın liman şehirlerine seyahat ettiklerini dile getirmek gerekmektedir. Deniz seyyahları, Bengal tekstil ve ahşap işlerini, Hıristiyanlık öncesi dönemde bile Avrupa dahil dünyanın birçok bölgesinde tanıtmıştır. Birçok kaynakta Bengal müslin ve ipek kumaşın nadir güzelliği tarif edilmiştir (Dil, 2012; Haq, 1975; Ahsan & Muhammad, 1956; Dil, 1972). Yine Süleyman Tajir "Bu ülkede yapılan başka yerde bulunmayan bir malzeme; o kadar ince ve o kadar hassas ki, bu malzemedен yapılmış bir elbise mühürlü bir yüzükten geçirilebilir." ifadesiyle Bengal bölgesinde müslin kumaşını kaleme almıştır.

Tezimin girişinde, araştırmanın önemi, amaçları ve beklenen yararları, yöntemi, sınırları, araçları hakkında genel bilgiler verdik Daha sonra, ikinci bölümde Müslüman din adamları, Bengal Müslümanların günlük konuşmalarda kullandığı Arapça kelimeler bağlamında Bengalce'nin arapça ile tarihsel ilişkisini irdeledik.

Üçüncü bölümde ise Bangladeş'te islami eğitim kurumları ve arapça ilişkisine de temas ettik. Bu bağlamda İslami eğitimin genişlemesi ve kayıt eğilimlerini, Alia ve Quami İslami Eğitim Sistemlerini, Deobandi, Brelvi, Ehl-i Hadis Medreselerini inceledik.

Tezimin ana gövdesini oluşturan dördüncü bölümde, Bengalce kelimelerdeki Arapça unsurları ele aldık. Bu incelemeyi, Temel kelime bilgisi, isim, fiil, zarf, sıfat ön ve son ekler başlıkları altında değerlendirdik. Sonuç ve öneriler kısmında ise elde ettiğimiz bulgulara dayanarak, Bangladeş'te Arapça konusunda çeşitli önerilerde bulunduk. Bunlar arasında önemli gördüğümüz bir hususu burada zikretmekte yarar vardır

Tez çalışmam esnasında bana destek olan, yapıcı eleştirileriyle daha iyi bir tez yapmama yardımcı olan danışmanım sayın Prof. Dr. Yakup CİVELEK'e tez izleme komitesindeki Dr. Abdullah HACİBEKİROĞLU'na ve Osman AKTAŞ hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

1. GİRİŞ

Güney Asya'nın en büyük Hint-Aryan dillerinden biri olan Bengalce Hindistan'ın Batı Bengal eyaletinde yaklaşık 80 milyon ve Bangladeş'te yaklaşık 164 milyon kişi tarafından konuşulmaktadır. Bengal Dili, Hint-Avrupa dil ailesinin Doğu şubesine ait olup bölgenin Prakrit dilleri olan Assam, Uriya, Bihari ve Brahman sınıfıyla sınırlı klasik dil olan Sanskritçe ile yakından ilişkilidir. Bengalce'ye yakın akrabaları olan diğer diller, Kol ve Munda gibi Aryan olmayan dillerdir (Islam, Önder & Nyadera, 2020; Islam & Hussain, 2020; Islam, Bingöl, & Nyadera, 2020).

Bu araştırmanın önemi aşağıdaki noktalara dayanmaktadır:

1- Bilimsellik açısından bu araştırmadan önemli bir kaynak olarak eğitim kurumları, eğitim fakülteleri ve üniversiteler istifade edeceklerdir.

2- Uygulama açısından bu araştırma, araştırmacıların ve akademisyenlerin Bangladeş'te Arapça ve Arap edebiyatı öğretimindeki yöntemlerini ve örneklerini daha iyi bir şekilde kavramalarını sağlayacaktır.

3- Daha önce bu konuda bir araştırma yapılmamıştır.

Çalışmanın temel amacı, Arapça'nın Bengal dili ve Bengal kültürü üzerindeki etkisini incelemektir. Bununla birlikte, çalışmanın hedefleri şunları içerir:

- A. Bangladeş ve Bengal dilindeki Arapça'nın gelişim sürecini öğrenmek;
- B. Bangladeş ve Bengal dilindeki Arapça kelimelerin dahil edilme yöntemlerini belirlemek;
- C. Arap dilinin Bengal kültürünü ne ölçüde ve nasıl etkilediğini tanımlamak.
- D. İslami din kurumlarının Bangladeş'teki Arap diline katkılarını değerlendirmek.

Bu çalışmada alt problem olarak görülen aşağıdaki sorulara cevap vermeye çalışılacaktır:

- A- Bangladeş ve Bengal dilinde Arap dilinin gelişim süreci nedir?

- B- Arapça kelimelerin Bangladeş ve Bengal diline dahil edilme yöntemleri nelerdir?
- C- Arapça Bengal kültürünü ne ölçüde ve nasıl etkilemiştir?
- D- İslam dini kurumlarının, Bangladeş'te Arap dilinin yayılmasına katkıları nelerdir?

Arapçanın Bangladeş'teki tarihini açıklayan bir dizi çalışmaya rağmen, Arapçanın Bangladeş'te yayılmasının artıları ve eksileri ile Bengal dilinde ve Bangladeş kültüründe Arapça'nın etkisi hakkında hiçbir araştırma yapılmamıştır. Bu nedenle bu çalışma, 11. Yüzyıl sonrasında Bengal diline Arapçanın dâhil edilmesini ve bunun ev sahibi ülke kültüründeki etkisini ayrıntılarıyla açıklayacaktır. Çalışmanın bir diğer ayırt edici özelliği ise Arapça ve İslami eğitimin Bangladeş'te Arapça'yı benimsemeye ve yaymaya yönelik etkisini araştıran ilk çalışma olmasıdır. Bu çalışma Bengal bölgesini kapsayacak ve metodolojiler kapsamlı literatür araştırması ve uzman görüşlerini içerecektir.

Bu araştırma nitel çalışmayı takip edecek ve doğası gereği tanımlayıcı bir yapıya sahip olacaktır. Hem birincil hem de ikincil veriler, yöntem olarak kabul edilecektir. Yüz yüze görüşme ve grup görüşmelerinin yanı sıra, bu çalışma kitaplar, dergi makaleleri, gazete makaleleri, bu alandaki uzmanlardan gelen mülakatlar, Arap dili öğretmenleri ve akademisyenlerle yapılan görüşmelerden oluşacaktır. Uzmanlardan birincil verileri toplamak için yapılandırılmış bir anket geliştirilecektir. Temel ve ikincil kaynaklar ve referanslar, bilimsel araştırmalar ve internetten yararlanılmıştır.

2. BENGALCE'NİN ARAPÇA İLE TARİHSEL İLİŞKİSİ:

Arap Dili'nin Bengalce ile irtibatı ve tarihi bağlarının bilinmesi, Arap dilinin Bengalce üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden bu başlık altında, Arapça'nın Bengal bölgesine ilk gelişine ve geliş yollarına, bu süreçte yaşanan gelişmelere temas edilecektir. Ancak bu açıklamalardan önce Arap dili ve hakkında bazı ön bilgilerin verilmesi, konuyu anlamaya yardımcı olacaktır.

2.1. Arapça'nın Özellikleri:

Arapça, Fas'tan Basra Körfezi'ne kadar bölgede 500 milyon civarında kişi tarafından konuşulmaktadır. Birleşmiş Milletler'de resmen kullanılan altı uluslararası dilden biridir. Kur'an'ın yazıldığı Klasik Arapça yaygın olarak kullanılmaktadır Arapların, Müslümanların ortak dili olarak on dört yüzyıldan bu yana varlığını sürdürmektedir. Konuşma dili Arapçası olarak çok çeşitli lehçelere vardır. Lehçeler aralarında büyük farklılıklar gösterir, ancak bu lehçelerin konuşanların tümü Bengalce'de olduğu gibi kendilerinin Arapça konuştuğunu düşünmektedir. Çeşitli akademisyenler, iki dillilik (diglossia / ازدواجية اللسان) ilişkisinde klasik ve konuşma dili Arapça'nın varlığını incelemiştir (Ferguson, 1959: 325-40; Dil, 1986: 451-65).

Arapça'daki bazı lehçeler (tüm dillerde olduğu gibi) diğerlerinden daha prestijli olarak kabul edilir. Örneğin, Kahire, Beyrut, Şam, Bağdat gibi önemli lehçeleri diğerlerinden daha “prestijli” kabul edilir. Bu standart lehçelerin konuşmacıları genellikle çeşitlerinin Kur'an'ın Standart Diline en yakın olduğuna inanırlar. Arapça'nın bir iş dili olarak çok geniş bir alana yayılması ve dünyadaki diğer dillerle yakın temasta olması çeşitli Arapça konuşma formları üretilmesine yol açmıştır. Arapça'nın önde gelen akademisyeni Charles Ferguson'a göre “Modern Standart Arapça” olarak adlandırılan çeşitlilik, Arap dünyasında yazılı ve sözlü iletişim aracı olarak kullanılan dildir. Radyo yayınlarında, sahnede, resmi konuşmalarda, derslerde veya vaazlarda ve herhangi bir resmi vesileyle kullanılır. Modern Standart Arapça, Kur'an dili ve İslam öncesi şiirin edebi dili ve en iyi Arap edebiyatı olan Klasik Arapça'dan (Abboud, 1968) çok farklı değildir. Ancak Kur'an'ın dili, yani Klasik Arapça, pek çok ülkeye ulaşmıştır; Lehçeler de Arap tüccarları ve alimler aracılığıyla ulaşmıştır.

Bengalce'nin Arapça'dan aldığı bir ödünçün doğrudan bir Arapça lehçesinden mi yoksa Farsça ve Türkçe gibi başka bir dilden mi geldiği bilmek genellikle zordur. Bengal'deki yabancı ödünç kelimeler tartışmasında Suniti Kumar Chatterjee (1926: 559), Arapça ödünç kelimelerin Farsça aracılığıyla Bengalce'ye geldiğini belirtmiştir: “Arapça kelimeler, öncelikle Farsça aracılığıyla, doğallaştırıldıktan ve fonetiklerine uyumlu hale geldikten sonra Bengal diline geçmiştir. Bu yüzden bazı kelimelerin Farsça kelimeler gibi muamele görmeleri gerekir.”. O ayrıca, ilk Arapça “al” kelimesini ödünç alma örneği olmadığını, bu yüzden Arapça isimlerin ve sıfatların karakteristiği olduğunu belirtti. İspanyolca konuşanların Arapça konuşan Moors'la yakın temasta bulunduğu İspanya'da, İspanyolca, Güney Amerika'da İspanyolca konuşulan diğer ülkelere giden “al” kelimesiyle Arapça kelimeler ödünç almıştır. Farsça, Arapça kelimeler ödünç aldığı anda, bunları konuşanlarla temas etmekten yerine çoğunlukla kitaplarla almıştır. Bu yüzden Farsça'nın ödünç Arapça kelimelerinin bir parçası olarak “al” kelimesi bulunmamaktadır. Bengalce de ödünç alınan Arapça kelimelerin bir parçası olarak “al” kelimesini içermez, çünkü Bengalce Arapça'yı ağırlıklı olarak Farsça üzerinden ödünç almıştır. Bu makale, bu varsayımın ne kadar doğru olduğunu göstermek için uzun bir argümanın sunulabileceği bir yer değildir, ancak birkaç nokta kaydedilmeyi hak etmektedir. Tarihi kayıtlardan, Bengalce'de birden fazla Arapça lehçesinin Arapça kelimelerinin kaynağı olduğu oldukça açıktır. Nitekim Arabistan'dan gelen insanlar, Arapça konuşan bölgelerin farklı yerlerinden gelmişlerdi ve doğal olarak Arapça'nın farklı lehçelerini getirdiler. Nitekim MÖ 1204 yılında Muhammed Bahtiyar'ın Bengal'i fethinden önce bile, ülkede çok sayıda Müslümanın varlığıyla Müslüman yöneticiler bulunmaktadır. Diğer yandan birçok Sufi derviş, dai ve dini lider M.S. 8. yüzyıldan Bengal'e gelmeye başlamıştı ve o zamandan önce bile Bengallerle deniz yoluyla ticaret yapılmaya devam edilmişti. Bu çalışma, meydana gelen varyasyonları göstermek için analizin temeli olarak Klasik Arapça'dan örnekler almıştır. Bazı ödünç alınan kelimeler genellikle çağrışımlar üzerinden dile katılmıştır, ancak bunların birçoğu sıradan, günlük kullanıma aittir. Örneğin Thom (sarımsak) ve Mouz (muz). Aslında, eğer Farsça Arapça “al” olmadan çok sayıda Arapça kelime ödünç alabilirse, Bengalce'nin Arapça kelimeleri onsuz ödünç alamamasının bir nedeni bulunmamaktadır. Bu kelime sadece isme kesinlik katan bir ifadedir. Alıntı formlarındaki sıradan Arapça kelimeler her zaman “al” içermez.

Dr. Enamul Haq'a göre MS 900-1200 yıllarında, Bengal halkı Arabistan ve Dars Müslümanlarının dailik ve denizcilik faaliyetleri yoluyla İslam ile temasa geçti. Bu ticari ilişkiler

kuşkusuz derviş olarak bilinen Müslüman dailerden oluşan bir grup, Sultan Beyazid Bistami (d. 874 M.S.) gibi adamların akınıyla güçlendi (Haq, 1962: 103). Bengal insanlar üzerinde bu etki tüccar ve azizlerin etkisine bağlı olsa da bu etkiyi belirleyen yalnızca Bengal'ee yerleşmeye gelen Müslümanların sayısı değildir. İslam'ı kabul eden insanların karakterine getiren ve karakterini değiştiren dinin etkisidir, çünkü bu din kast sisteminin engellerini ortadan kaldırmıştır. İnsanların eşitliği ve sosyal adalet ilkelerini getirmiştir. Bengallerin Müslüman olduktan sonra Kur'an'ı Arapça okuması ve dualarını Arapça söylemesi gerekiyordu. Bu gereksinim bugün yüzyıllar öncesine kadar güçlü olarak Arapça'nın etkisini korumasına yardımcı olmuştur.

Tüm dünyadaki Müslümanlar Kur'an'ı Arapça okumalıdır ve namazlarını günde beş kez Arapça kılmalıdır. Sıradan insanlar Kur'an'ı okuduklarında anlamasa da, bölgede Kur'an'ı anlayarak okuyan çok sayıda akademisyen vardır. Son yıllarda Kur'an'ın anlaşılması için Kur'an Bengalce'ye çevrilmiştir, ancak çevirinin okunması, orijinal Kur'an'ın Arapça okunması için tamamlayıcı olarak kabul edilir. Dahası, Müslümanlar yaşamları boyunca Mekke'ye hacca gitmelidirler ve her yıl binlerce Müslüman hac için Mekke'ye gitmektedir. Hacılar, imkanları olduğu sürece oraya giderler ve kalırlar ve geri döndüklerinde her zaman orada kullanmayı öğrendikleri bazı Arapça kelimeleri geri getirirler ve nitekim birçoğu Bengalce'ye girmiştir. Bengal'de, normal okullara gitmeden önce erkekleri mektep ve medrese olarak bilinen Arap okullarına ve kolejlerine göndermek için köklü bir gelenektir. Üniversite profesörleri de dahil olmak üzere birçok alanda önem taşıyan birçok kişi, okullara gönderilmeden önce medreselerde Arapça erken eğitim görmüştür. Azizler Bengal'e yerleştiklerinde, insanların eğitim aldıkları “khanqalar” kurulmuştu. Arapça'nın bu khanqalarda kullanılan dillerden biri olması muhtemel değildir.

Bengali Müslüman isimlerinin çoğu Kur'an'dan seçilir. Bunlar genellikle Allah'ın isimleri ve sıfatları, Peygamberimiz (sav) ve Kur'an'da bahsedilen diğer peygamberlerin isimleridir. Diğer yaygın isimler halifelerden ve İslam'ın azizlerinden alınır. Okuryazar anne-babalar Kur'an'dan çocuğun adını bulmaya çalışırlar. Okuma yazma bilmeyen ebeveynler aynı şeyi bir alimden veya bölgedeki saygın bir okuryazar kişiden bulmaya çalışırlar. Dini kaynakların yanı sıra Müslümanlar için diğer önemli isimler de doğa, bitkiler, hayvanlar, mineraller ve diğer unsurların yanı sıra insan zihninin özellikleridir. Burada bile ilk seçim Arapça olacağından emin olabilirsiniz. Örneğin,

nasimā –Nesime, hāoā – Havva, hābībā – Habibe, jāmīlā – Cemile, hālīmā – Halime ve benzeri bir Müslüman kıza sahip olmak oldukça yaygındır.

Keza İslam uygulamaları hayatın içine yayılmıştır. Nitekim çocuk büyüdükçe ve sosyal ve dini yollarla kültürlendiğinde, Arapça selam vermek ve selam almak öğretilir. Dualarını Arapça okur, camiye gider ve kutsal Kur'an'ı Arapça okuması öğretilir. Çocuk bir kızsaa, camiye gitmesi gerekmez, ancak Kur'an'ı Arapça okuması gerekir. Çocuk dört yaşında ve dört aylıkken, okumayı ve yazmayı Allah için öğrendiği ilk harf Arapça harf olan eliftir. Örgün eğitime başladıktan sonra, çocuğa Peygamberimizin (sav) ve İslam'ın ilk dört halifesi, kısa bir İslam tarihi ve dini önemi olan bazı hikâyeleri okuması öğretilir. Hem genç erkekler hem de kadınlar için evlilik törenleri Arap ayetlerin okunuşlarını içerir ve festivaller (dini veya diğerleri) Arapça okunan dualarla kutlanır. Bir kişi öldüğünde, akrabalarının ve arkadaşlarının kulaklarında söyledikleri son sözler Arapça, kelime-i şehadet (inanç sözleri) okunur, ölü bedene o zaman okunan Arapça ayetlerle bir gusül abdest (banyo) aldırılır ve son ayinler Arapça yapılır. Doğum ile ölüm arasında günlük yaşamda ve konuşmalarında bir Müslüman, kültürünün bir parçası olan bir dizi Arapça kelime kullanır.

2.2. Müslüman Din Adamları:

Muhammed Enamul Haq, “Bengal Tasavvuf Tarihi” kitabında tasavvufun 11. Yüzyıl civarında Bengal bölgesinde tanındığını, bunun ise M.S. 1053'te Mymensingh'e geldiği iddia olunan Şah Muhammed Sultan Rumi'nin gelişine tekabül ettiğini belirtmiştir. Kendisinin etkisi o kadar hızlı yayılmıştır ki Hindu hükümdarı Koch, Şah Muhammed Sultan Rumi'nin büyüyen gücünden korkmuştur. Enamul Haq “Kim azizle temasa geçerse, İslam'ı kabul etti ve azizin sadık takipçisi oldu” sözleriyle buna işaret etmektedir.

Baba Adam, Şah Muhammed Sultan Rumi'den sonra geleneği sürdüren bir sonraki büyük tasavvuf ehlidir. M.S. 1119'da Dhaka'daki Bikrampur'da Raja Ballala Sena tarafından öldürüldüğü bilinmektedir. Bu iki Sufiden sonra İslam'ı yayması bağlamında asıl isim, Kuzey Hindistan'da İslam'ı yayan Şeyh Celaledin Tebrizi'dir (ölüm 1225). Tebrizi, bölgenin Türklerce fethedilmesinden birkaç yıl önce 1195 civarında Bengal'e gelmiştir. Haq, Tebrizi'nin M.S. 1225 yılında Pandua'da (Gaur) öldüğünü, Tebrizi'nin büyük bir propagandacı olduğunu, bu nedenle Türklerin Bengal'e (Haq, 1975: 146) gelmesinden önce alt sınıflara ait birçok Hindu'yu İslam'a yönelttiğini belirtmiştir. Laksmana Sena'nın (saltanatı 1200 yıllarında sona eren Bengal'in son Hindu kralı) Tebrizi için Pandua'da bir cami, bir han veya manastır inşa ettiğini ifade etmektedir. “Bahçe ve han yapmak için arazi satın aldı ve mülkü binlerce gezgin yararına bölge sakinlerine hibe etti, burası ise tasavvufun en önemli merkezi haline geldi” (Haq, 1975: 146 vd.). Enamul Haq, “Bu merkezin dervişleri, Kuzey Hindistan halkının dikkatini Bengal'e çeken dindarlığı, eğitimi, kültürü ve faaliyetleri ile Bengal Müslümanlarının prestijini arttırdı” (Haq, 1975: 159).

Tebrizi'nin ünü kuzey Hindistan'da yayılmış olup Tebrizi Lucknow, Delhi ve Gujrat'ta öğrenci yetiştirmiştir Sena krallarının düşmesinden sonra gittikçe artan sayıda Müslüman dâî (davetçilerin) ve tasavvuf ehli Bengal'e gelmeye başlamıştır. Tebrizi'nin görevini sürdüren sufi öğrencileri, çok zengin bir tasavvuf kültürünü miras olarak bırakmıştır.

15. yüzyılın sonlarına doğru Bengal'deki Sufizm o kadar büyük önem kazanmıştır ki 11. yüzyıldan itibaren İslam'ın ve Arap dilinin bölgedeki yayılmasında büyük rol oynamıştır. “Bengal Tasavvuf Merkezi” Bengal'in tüm Sufi merkezleri arasında en ünlü merkez haline gelmiştir. Bu merkezin benzer temsilcileri Mymensingh, Sylhet, Pabna, Bogra, Rajshahi, Faridpur, Bakherganj ve Dakka'da kurulmuştur (Haq, 1975: 159).

Tebrizi'nin ardından en fazla üne sahip olan sufi, Bengal'e gelen Şah Celal'dir (Ö. 1346). Şah Celal'in ardından üç yüz yirmi öğrencisi onu takip etmiş ve Bengal'e gelmiştir. Bengal'in doğu kesiminde ve batı kesimi olan Assam'da İslam'ın yayılmasında önemli bir figürdür. Sylhet'teki mezarı bulunmakta olup her yıl binlerce hacı tarafından ziyaret edilen ünlü bir türbedir.

Bu din adamları, Bangladeş'te var olan İslam'ın etkisini artıran bazı örneklerdir. Bu gelişmeler aynı zamanda bölgeyi birkaç yüzyıl boyunca Müslüman yönetiminin önemli bir merkezi haline getirmede önemli bir rol oynamıştır.

Arap dilinin Bengalce üzerindeki etkisi üzerine işbu çalışma açısından, Arapça ve Farsça'dan bir dizi İslami kitabın Bengalce'ye çevrilmesi çok sayıda Arapça ve Farsça kelimelerin Bengalce'ye girmesini sağlamıştır.

2.3. Baullar:

Baul, Bengal'de özel bir mistik tarikatın adıdır. Bu tarikatın gelişimi, İslam mistik geleneğinden yetişen birçok akademisyen tarafından gözden kaçırılmış ve hatta “Baul” kelimesinin kökenini ele alan Enamul Haq'ın (Haq, 1975: 297) değerlendirmesi göz ardı edilmiştir: “Aul” kelimesi, “azizler” anlamına gelen Fars-Arapça “Evliya” kelimesinin (vali veya Müslüman aziz) kelimesinin çoğuludur ve Bengalce'nin kısaltmasıdır. Buna göre, aziz bir yaşam süren bu insanlara, Müslüman azizlerin kıyafet, uygulama ve inançtaki formalitelerini gözlemleyenlere 'Baul' denir. Bengal “Baul”ları büyük bir topluluk oluşturur ve ona bağlı insanlar Bengal'in neredeyse tüm bölgelerinde bir veya başka bir adla bulunurlar. Burada dikkat edilmesi gereken önemli nokta, bu topluluğu kimin kurduğunu kimsenin bilmemesidir. Hindular, gurularının (Hari Guru, Banachari, Seva Kamalini ve diğerleri gibi) kurduğunu ve Müslümanlar, Müslüman Sufilerin Nadiya bölgesinde (ünlü bir kültür bölgesi) Fakirler “Faqirs” (Khushi Biswas, Saheb Dhani, Lalon Shah ve diğerleri) olarak anılan kimselerin kurduğuna inanmaktadır. Mistik bir sistem olarak, 16. yüzyılın sonlarında Bengal'de çok önemli hale geldi ve 18. yüzyılda çok etkili oldu ve bölgede bir dizi Akhra (buluşma yerleri) yayıldı. Ektara veya Dotara eşliğinde söyledikleri mistik şarkıları sayesinde büyük bir popülerlik kazandılar- tek telli veya çift telli kopuz-. Lalon Shah'ın Baul şarkıları özellikle Bangladeş'te çok popülerdir. İçlerinde bir dizi Arapça kelime ve İslami fikir bulunmaktadır. Bu yerleşimciler, bölge sakinlerinin ve yerel lehçenin görünümünde ve özelliklerinde kalıcı izler bıraktılar.

Alkaran, Sulekul Baher, Bakulia, Sarandi vb. yerlerde Arapların etkisini görülmektedir. Yerel lehçede fiilden önce negatif kullanımı da aynı kaynağa kadar takip edilebilir. İlk yazılan Bengalce sözlüğünün önsözünde William Carey (1801), Bengalce'nin bir dil olarak Sanskritçeden tamamen türetilmiş olmasına rağmen, Arapça veya Farsça kökenli kelimelerin bütünü ile küçük bir orana sahip olduğunu ve kökeni şüpheli görünenlerin genellikle Sanskritçe veya Arapça kökenli olduğunu belirtmektedir.

Bengaliler Müslüman işgalciler tarafından fethedilip yönetilmesinin yanı sıra Araplar ve Arap dili ile iki önemli yolla temas geçmiştir. İlk olarak Arap deniz tacirleri Bengal'e Chittagong'un doğu limanından girerek uzun süre iş yürütmüşlerdir.

İkincisi, Arap azizleri ve dini liderler 8. yüzyıldan itibaren Bengal'e gelmiş ve işgalcilerden önce yerli nüfusun büyük bir bölümünü dönüştürmüşlerdir. Böylece Bengallerin Araplar ve Arap dili ile üç yönlü temasları olduğunu görüyoruz. Muhammad Enamul Haq, bu konuda şunu ifade etmiştir: "M.S. 8. yüzyıldan itibaren yeni bir ırkın kanı Bengallerin kanıyla karışmaya başladı: Semitik ırkın insanları o tarihten itibaren Bengal'e girmeye başladı. Son zamanlarda Paharpur'da (Rajshahi) Halife Harun-el-Raşid'in (786-809) bastırıldığı madeni paranın keşfi, Semitik Arapların dinlerini vaaz ettiklerini ve bu ülkede iş yaptıklarını; onların bir yönetici altında Chittagong bölgesinde küçük bir prenslik kurduklarını göstermektedir. Şah Sultan, Bayezid Bistami (MS 874), Mir Seyyid Sultan Mahmud Mahi Sawar (MS 1047), Şah Muhammed Sultan Rumi (MS 1053), Baba Adam Shahid (MS 1119) ve Şah Niamat Ullah Butshikhan gibi birkaç aziz burada - Bengal'de- erken Müslüman yerleşim döneminde Bengal'de İslam telkin ediyordu." (Haq, 1957: 5). Azizlerle birlikte, azizlerin dost ve takipçisi olan çok sayıda insanın da Bengal'e geldiğini ve yerleştiğini gösteren kayıtlar bulunmaktadır (Karim, 1962: 3054 and Hussain, 1962: 46). Bu kaynaklardan güçlü Babür şubedarı altında yeni bir Müslüman göç dalgasından bahsedilmektedir (Karim, 1962: 3054). Bu Müslüman göçmenler sadece Farsça konuşanlarla sınırlı değildi. Doğu Pakistan Azizleri Önsözü'nde (1971) S. Murtaza Ali'nin (1971) de belirttiği gibi, çok sayıda Arapça konuşan kimseler de vardı: "Doğu Pakistan'da Arabistan, Mısır ve İran'dan daha fazla Müslüman var.". Yirminci yüzyılın başlarında, Bengal halkının yaklaşık % 55'i Müslüman'dı. İslam'a giriş, yeni Müslüman olanların İslam'a yeni geçme duygusuyla Arapça'nın tanıtılmasında çok önem arz etti.

Çağımızın önde gelen dilbilimcilerinden biri olan Dr. Muhammed Şahidullah'ın Bengalceyi incelemesi Bengalce'de Arapça, Farsça ve Türkçe'den toplam 5.000 kelime ödünç alındığını kaydetmektedir.

2.1.Bengal Müslümanların Kullandığı Arapça Kelimeler:

Bengalce'nin Arapça'dan kelimeleri ödünç alması, Bengal Müslümanların konuşmalarına Arapça'nın nüfuz etmesiyle gerçekleşmiştir. Ancak, İslam dini ayinlerle sınırlı olmayan, Müslümanlar için günlük yaşam biçimi olduğu için, Arapça kelimelerin genel olarak Hinduizm ve Budizm gibi diğer dinlerden insanlarla birlikte, tüm Bengalce konuşan kişiler ile Müslümanlara temas ederek toplumun katmanlarının çoğuna nüfuz etmiştir. Doğuşundan ölümüne kadar bir Müslüman çocuk Arapça'yı ilk dili olan Bengalce'den bile daha samimi bir şekilde her zaman duymaya devam etmektedir. Müslüman bir çocuk doğar doğmaz, ailede bir kişi çocuğun ilk ezanını (dua çağrısı) kulağına okumak zorundadır. Bu ezan aynı zamanda mahalleye bir çocuğun Müslüman bir ailede doğduğunu duyurmaktadır. Sonra çocuğa Arapça bir isim verilir. Erkek çocuklara Beşir, Makbul, Müşerref, Shuja gibi Arapça isimler ve Ayesha (Ayşe), Kulthum (Gülsüm), Latifa (Latife), Maliha (Meliha), Zubaida (Zübeyde) gibi kız isimleri verilir. Bengal'de bazı isimlerin şu şekilde kısaltılmıştır: Pir Bakhsh'den Piru'ya, Idris'den Idu'ya, Wilayat'tan (Vilayet) Velu'ya.

Bangladeş, 170 milyon nüfusu ve % 90'nın üzerinde Müslüman oranıyla en fazla Müslüman nüfusa sahip ülkelerden biridir. Arapça ve Arapça'nın Bengalleşmiş versiyonlarının çok sayıda Arapça kelime gösteren vaazlarda dönüşümlü olarak kullanıldığı diğer Müslüman uluslarla karşılaştırıldığında en fazla camiye sahiptir.

2.2.Bengal İslam Edebiyatı:

Müslüman Bengali edebiyatının oldukça önemli bir yere sahiptir. İlk Müslüman Bengal şair, Sultan Gıyasuddin Azam Şah'ın (1389-1409) şairi olan Şah Muhammed Saghir'dir. Hz. Yusuf ve Züleyha'nın Kuran hikayesine dayanan uzun bir anlatı şiiri "Yusuf Zuleikha"yı yazmıştır.

İslam ile Arap edebiyatını ve dilini popülerleştiren zamanın bir başka önemli figürü, Kuzey Bengalli Raja Ganesh'in oğlu Jadu'ydu. Jadu, İslam'ı Pandua mistiklerinin etkisi altında seçti ve Bengal'i (1413-31) Kral Celalüddin Muhammed Şah olarak yönetti ve ardından 1431'den 1442'ye

hüküm süren oğlu Şemsüddin izledi. Şemsüddin ile Bengal dili ve edebiyatında devrimci dönem başlamış oldu. Zira Şemsüddin öncesi Bengal dili ve edebiyatı daha önce sadece mahkemelerde kullanılmaktaydılar; ancak Şemsüddin halk tarafından kullanılmasının önünü açarak Bengal dilinin tanınırlığını artırdı. Burada 19. yüzyılın başında bir grup Bengal yazarın Bengalce'deki dini kitaplar için Arapça senaryo kullanmaya başladığı söylenebilir. Bu dönemin bir şair olan Muhammed Jan, ünlü kitabı Namaj Mahatmya'yı 1852'de Arap alfabesiyle yazdı....Alaol'un Arapça senaryosundaki Padmavati'nin el yazmasının yaklaşık yüz elli yaşında olduğu bilinen bir gerçektir." Buna ek olarak Alaol, Pada şarkıları ve İslam dini kitabı Tahfa'daki Müslüman ve Hindu geleneklerini birleştiren yeni bir Bengalce edebiyatı türünün ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Burada, 16. ve 17. yüzyılların, özellikle Satyapir ve Padavali şarkılarında dikkat çeken Bengalce'de Müslüman ve Hindu kültürlerinin sentezlenmesinin var olmasıdır. Enamul Haq, Sekh Shubhodaya'daki (13. yüzyıl) bir şarkıda İslami konuların ve Arap dilinin bazı etkilerini, Arap dilinin bazı unsurları ve uygun isimlerle Şeyh Celalüddin Tebrizi'nin kerametlerine atıfta bulunmuştur. Şah Türk Saghir gibi Türk yönetiminde şairler ise, yerli ve yabancı dilleri karıştırarak Bengal edebiyatında şiirlerini yazmışlardır. Özellikle Gauda kralı olarak (1493-1538) Hüseyin Şah'ın hüküm sürdüğü kırk beş yıl, Bengal dili, edebiyatı ve kültürü tarihinde devrimci bir dönem olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde birçok İslami olay özellikle Shab-e-Meraj (Miraç Gecesi- Hz. Muhammed'in (sav) yükselişi) 1586'da Chittagong Seyyid Sultan (c.1550-1648) ve Rasul Vijay (Peygamberin Zaferi) ve Marfati Gaan'ı (Mistik Şarkılar), Bitmemiş eser Rasuler Ofaat (Hz. Muhammed'in (sav) Ölümü), Muhammed Han (1580-1650) ve Kiyamat Namahı (Kıyamet Günü) gibi Bengalce şiirlerin konusu olmuştur.

Dönemin en büyük şairi Chittagonglu Algol (1627-1680) idi. Diğer yandan Babür döneminde Bengalce'de bir dizi Müslüman sanatçı edebi ve dini eser ele almıştır; örneğin Abdül Hakim tarafından Yusuf Zuleikha, Garibullah ve Kerbela (İmam Hüseyin'in şehitliği).Bengali'de, son iki yüz yılda Bengal dili ve kültürünü büyük ölçüde zenginleştiren geniş bir İslam edebiyatı bulunmaktadır. Babür döneminde Bengalce'de Arapça kelimeleri içeren İslami temaları kapsayan bir dizi edebi eser üretildi. İngiliz döneminde, Meraj Şerif (Mirac-ı Şerif/Hz.Muhammed'in yükselişi) üzerine yazan Mir Müşerref Hüseyin (1847-1911) gibi yazarlar, ve Hz. Ömer'in, Hz. Bilal'in, Hz. Amir Hamza'nın yaşamlarında bu geleneği sürdürmeleri özellikle dikkat çekicidir.Şeyh Abdur Rahim (1859-1931) Hz. Muhammed'in (sav) biyografisini ele almıştır, bu eser Bengal edebiyatında önemli bir yere sahiptir.Kazi Nazrul İslam, bir dizi İslami şiir ve şarkı

yazmıştır, çalışmasını otantik hale getirmek için Arapça kelimelere yer vermiştir. Bu bağlamdaki en ünlü şiirleri arasında “Fateha Doazdahum”, “Muharrem”, “Halid”, “Kurban”ve Hamd (Allah'ı yücelten şiirler) ve Na’at (Hz. Muhammed'i (sav) yücelten şiirler),Ampara'sındaki Kur'an'dan pasajlar çevirmiştir. Kavi Gholam Mustafa da Kur'ân'ın bazı bölümlerini tercüme etmiş ve İslami konularda Arapça kelimeler kullanarak denemeler yazmıştır. Faruk Ahmed'in bir dizi şiiri de bu geleneğin simgesidir. Seyyid Ali Eşref' bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: “1857'den 1947'ye kadar Müslüman Bengal'in kültürel panoraması birçok ilginç ama önemli özelliğe işaret etmektedir. İlk önemli özelliği ise kültürel içeriğin genişletilmiş doğasıdır. Bengal Müslümanlar bölgesel kültürel çeşitlilik açısından değil, Müslüman kültürü ve özellikle de Hindistan Müslümanlarının tarihi ve kültürü açısından düşünüyorlardı. Canlandırıcı ve reformist hareket, bu eğilimi yeniden ortaya koydu ve bölgesel düşüncüyü oldukça dar, sınırlı ve mantıksız hale getirdi. Bu bakış açısı genişlemesi her düzeyde görülebilir. ...Yazarlar Müslümanların kökenine, geçmiş ihtişamına ve trajedisine bakıyordu. ...Kuran'ın çevirisinde, Sadi'nin Gülistan ve Bostan kitabının çevirilerinde de benzer bölgesel olmayan ve her şeyi kapsayan bir canlandırıcı tutum...Peygamberimizin biyografileri...Entelektüel ve politik düzeyde, Nevab Abdul Latif ve Seyyid Amir Ali'nin Müslümanlar için nasıl çalıştığını görüyoruz...1906'da Dakka'da düzenlenen Eğitim Konferansı ile Müslüman Birliği'nin nasıl ortaya çıktığı...1947'den sonra bu ülkede yaygın olan modern eğitim sistemine göre eğitilenler arasında Bengal Müslümanların kimliğini araştırmaya başlandı” (Ashraf, 1960: 26-28).

1947'den sonra bir dizi Doğu Bengal bölgesinden yazarlar aktif olarak yeni bir kimlik geliştirmeye başladı ve bu da 1971'de Pakistan'dan ayrılmaya ve yeni Bangladeş ulus devletinin özgür vatandaşları olarak kimliklerini ortaya koymaya daha kararlı bir bakış açısı getirdi. Bu kısa tarihsel arka plan ise konumuzun konuyla ilgili kapsamlı araştırma gerektiren birkaç yüzyıllık çalışmaları kapsadığını göstermek için sağlanmıştır.

2.4. Dobashi Dili ve Edebiyatı:

Burada vurgulanmayı hak eden bir alan daha “Dobhashi dili ve edebiyatı” olarak bilinir. Konuyla ilgili en iyi çalışmalar Kadı Abdul Mannan (Mannan, 1966). tarafından 1855'e kadar Bengal'de Dobhasi Edebiyatının Doğuşu ve Gelişimi'nde yapılmıştır. Bu yazarın Londra Üniversitesi'ndeki doktora tezidir. Orta Bengali edebi eserleri üzerine yaptığı araştırmada, “Arapça

ve özellikle Fars edebiyatının yazarlar üzerindeki etkisinin önemli olduğunu göstermektedir. Ortaçağ döneminde Müslüman yazarların eserlerinin çoğu Arapça ya da Farsça eserlerden çeviriler ya da uyarlamalardı” ifadesine yer vermiştir. Ancak, bu tür uyarlamalarda kullanılan dillerin orijinalerin dillerine olan bağımlılığının açığa çıkacağını, ancak “Bengal'in geleneksel edebi dilini” kullandıkları için bu tür uyarlamalar açısından bu durumun öyle olmadığını belirtmiştir. Aslında, belirli bir eserin yazarının Hindu mu yoksa Müslüman mı olduğunu bazen bilmek zordur. Ancak Mannan bu ayrımı yapabilmek adına müslüman hükümdarların dilinin etkisinin kanıtını koruyan eserleri, genellikle 15. yüzyılın sonlarına ait olduğu kabul edilen Biprardas Piplai'nin Manasavijaya'sı olduğunu ifade etmiştir (Piplai, 1966: 50).

Piplai, dönemin önde gelen bir Hindu yazarıydı. Mannan kullandığı dil türünü gösteren bazı satırlardan alıntı yapmıştır: Kaaji majlis kaari Kitab Koran dhari... (Kadı mahkemeyi Kur'an kutsal kitabını alarak açmaktadır...). Seçilen satırlardaki kırk kelimededen yirmi kişinin ismi Fars Arapça kökenli isimlerdir. Alıntı yapılan kelimelerden bir tanesi “Khatagula” kelimesidir. Bu kelimedede iki dil bir arada kullanılmaktadır, ilk kısım Farsça “Khata” (suç) kelimesidir ve ikinci “gula” Bengalce çoğul ekidir.

Ayrıca, 1589'da Burdwan'ın Brahman şairi tarafından Chandimangal'dan alıntılar yaparak Kalaketu krallığındaki Müslümanları tanımlanırken, kullanılan 68 kelimededen 20'si Fars-Arap kökenlidir.- burada şiirdeki tüm isimler sadece isim olarak kullanılan esasen sıfat olan danishbanda ifadesi hariç.Mannan pek de doğru değil çünkü Farsça'daki orijinal de isim olarak kullanılıyor.Hasanhaati'nin bir melez kelimesi vardır - Hasan, Müslüman bir erkeğin ismidir ve haati, pazar yeri anlamına gelen Bengalce bir kelimedir. Buna ek olarak, bir dizi ödün alınan kelimeler; khairate, pিরer, vb örnek olarak verilebilir.

Ayrıca Burdwan'daki Hindu şair Dvija Giridhar'ın 17. yüzyıldan kalma bir şiirinden “Satyapirer pacali”, alıntı yapılan altı satırda, 39 kelimededen 24'ü Perso-Arapça veya Bengalce olmayan, örneğin Duniya (dünya) ve baat (Hindustani) örnek olarak verilebilir. Mannan'a göre bu çalışmada Dobhasi'de bir yenilik bulunabilir: Hintçe kökenli fiilimsi ve zamirsel formlar, Bengalce kökenli fiiller ve zamirlerle yan yana kullanılır (Mannan, 1966: 53). Bu önemlidir; çünkü Müslüman alimleri bu Dobhasi'yi aldı ve Bengal halkındaki görevlerini tanıtmak için çalışmalarında kullandı. Tüm eserlerinde Dobhasi'yi kullanan ilk büyük Müslüman şair Fakir

Garibullah'tı. Muhammed Şahidullah'a göre, Garibullah'ın Yusuf Zuleikhası 1765'ten sonra yazılmıştır. Seyyid Hamza, tüm eserlerinde Dobhasi'yi kullanan bir sonraki Müslüman şairdir. Dobhasi dilini ve edebiyatını kamuoyuna ilk kez çeken bilim adamı, Bengalce Çalışmaları Tanımlayıcı Kataloğu (1855) ile İngiliz bilim adamı Rev. J. Long'dur. Ona "Musalman Bengali Literature" adını vermiştir.

W.W. Hunter (1964: 152) ünlü kitabı olan Hint Musalman'da, "İslam edebiyatı ve kendine özgü popüler bir lehçeyi geliştirerek alt Bengal toplumunun alt tabakalarını ele geçirdi." İfadesine yer vermiştir. Mannan, Abdul Ghafur Siddiqi (1916) tarafından Dobhasi diksiyonundaki yaklaşık 8.325 çalışmasının 4.446'sında hala mevcut ve kullanımda olduğunu tespit eden Dobhasi edebiyatından toplanan esere yer vermiştir. Mannan Siddiqi'nin Hindu bilim adamlarını Arapça, Farsça ve Urduca kelime öğelerini Bengalceden silmek ve yerine zor Sanskritçe sözcükleri koymakla suçlamaktadır (Mannan, 1966: 148).

Bir diğer dikkate değer çalışma, Ahsan Ullah'ın "Banga Bhasa O Musalman Sahitya"dır (Mannan, 1918: 3), burada 18. yüzyılda Battala Press tarafından yayınlanan çok sayıda Musalman puthisine dikkat çekti.¹ Mannan ayrıca, Müslümanların 1921'de Bengalce'nin gelişimine katkıları hakkında ayrıntılı bir "Banga Sahitye Musalman" makalesi yayınlayan Muhammed Abdul Hakim tarafından düzenlenen etkili aylık dergi İslam Darsan'a da yer vermektedir. "İslami Bangla ba Puthi-Sahitya" başlıklı bölümde, İslami Bengalce'nin Müslüman yazarlar tarafından "günümüzdeki 'berrak' tarzın kurulmasından önce gelişen Hindu punditelerinin Vidyasagar'ın ısrarlı çabalarıyla Sanskritleşmiş dili için rakip bir dil olarak kullanıldığını belirtmiştir." Dobhasi edebiyatını "Bengal Müslümanlarının ulusal edebiyatı" olarak adlandırmıştır ve Farsça-Arapça kelimeleri dışlayan ve onları tanıdık ve zor Sanskritçe kelime ve terimlerle değiştiren Hindu yazarları kınamıştır.

Mannan, birçok kez Farsça-Arapça kelime öğelerinin kullanımını destekleyen ve Ortodoks Brahman'ın Muhammadan'ın dokunuşundan kaçındığı için onlardan alınan Hindu yazarları şiddetle kınayan ünlü Hindu bilim adamı Dinesh Chandra Sen'den (Sen, 1923) alıntı yapmıştır.

¹20. yüzyılın başlarına doğru, dünyanın dört bir yanındaki Müslümanların eski kültürel mirasını Bengal Müslümanlarına tanıtmak için "İslami edebiyat" in çevirisi başladı. 1886'da Kuran'ın ilk tam Bengalce çevirisini yapan bir Hindu bilim adamı olan Bhai Girish Chandra Sen'di. Ayrıca Mishkat Şerif'in yarısını tercüme etti. Daha sonra Mirza Muhammed Yusuf Ali, Kimiya-e Saadat'ı tam olarak tercüme etti ve beş cilt halinde yayınladı.

Suniti Kumar Chatterji (1926: 210-11), Bengalce'nin Kökeni ve Gelişimi Birinci Ciltinde, "Musalmani Bengali'nin Müslüman ve Farsça hikâyeler ile romantizminden oluşan önemli bir literatür geliştirdi. Ancak bu eserlerde kullanılan Musalmani Bengali genellikle Farsçalaştırılmıştır. Mevlevî'nin 19. yüzyılın başlarında ve ortalarında Pandit'in sadhubhasa'sına verdiği yanıt tipik bir "Musalmani Bengali" çalışmasında Farsça kelimelerin [Farsi-Arapça kelimeler anlamına geliyordu] yüzdesi yaklaşık 31.74'tür. "Musalmani Bengali" deki kitaplar, Arapça veya Farsça yazım kurallarındaki gibi sağdan başlar, ancak alfabe Bengalce'dir. Sukumar Sen tarafından Bengallerin kullandıkları Farsça-Arapça kelimelerin bazıları sadece Müslüman nüfus tarafından iyi bilindiği, diğerleri ise hem Hindular hem de Müslümanların günlük çalışma dilinin ortak mülkiyetinde olduğu ifade edilmiştir (Sen, 1951: 183).

Muhammed Abdul Hai ve Syed Ali Ahsan, bu literatüre Dobhasi puthi adını verdiğini çünkü içinde Farsça-Arapça kelimeler Bengalce ile birlikte çok sayıda kelime kullanıldığını belirtmiştir. Bengalce şiirlerinde Fars-Arapça kelimelerin kullanımını yeni değildir. Bengal'in Orta çağ edebiyatı boyunca, Farsça-Arapça kelimeler belirli bir durum oluşturmak veya Müslümanların toplumu, adetlerini veya davranışlarını dile getirmek için kullanıldığını ifade etmiştir (Ahsan & Hai, 1956: 20, 22-23).

Mannan, bu yorumların kısa ve çok genel olduğunu ve dili analiz etmek için hiçbir girişimde bulunmadığını eklemiştir: "Hiçbir eleştirmen, Dobhasi metinlerinin ayrıntılı bir incelemesini yapmadı ya da bu eserlerde literatürün tarihini inşa etmedi." Diğer yandan, IX-XIII bölümlerinde çaba gösterdiğini belirtmiştir (Ahsan & Hai, 1956: 156-219). Bu makaledeki bakış açımızdan, Mannan'ın aşağıdaki noktaları bu bölümü sonuçlandırmayı hak etmektedir: "Dobhasi kelimesi açık bir şekilde iki dilden türetilmiş anlamındadır ve bu nedenle dil, Bengalce, Arapça, Farsça ve Hintçe olmak üzere ikiden fazla dilden öğeler içerdiğinden, iki dilden türetilmiş denmesi aşırı basitleştirilmez. Yine de mantıklı bir gerekçesi vardır. Arapça, Farsça ve Hintçe (Urduca) üç dilin hepsi, Müslüman kültürünün bir parçası olarak Bengal'e geldi ve bu nedenle, onları yerli dilden Bengali ile ayıran belirli özelliklerle birbirine bağlı bir grup oluşturdu ve bu diller karıştı. Bu nedenle, Dobhasi teriminin anlamı Bengal'e İslam kültürü ile gelen dil grubu olarak birleştirilebilir" (Ahsan & Hai, 1956: 158).

3. BANGLADEŞ'TE İSLAMİ EĞİTİM KURUMLARI VE ARAPÇA

3.1. İslami Eğitimin Başlaması ve Gelişmesi:

Her iki İslami okul türüne yapılan kayıtlar, 1971'de Bangladeş'in bağımsızlığından bu yana istikrarlı bir şekilde olmakla birlikte 1980'lerden bu yana daha hızlı olarak büyümüştür. Son on yıla ilişkin mevcut istatistikler, İslami okulların sayısının nüfustan daha hızlı arttığını göstermektedir (USAID, 2020: 37-38).

Orta ve ortaokul sonrası seviyelerdeki eğilimleri incelemeyen önce, ilk olarak 1978'de Başkan Ziaur Rahman tarafından resmi olarak onaylanan ancak Bengal'de Müslümanların hükmünün başlamasından itibaren varlığını gösteren mektep veya İptidai medreseleri olarak bilinen ilköğretim medreselerine bakmak önemlidir. Aslında, sayımın daha önceki aşamaları yirminci yüzyılın başlarında gerçekleştirilse de ilgili dönemde bile iptidai medreselerin sayısında istikrarlı bir artış söz konusudur (Tablo 1). Hâlihazırda iptidai medreseleri hem Alia hem de Quomi medreseleri olarak hizmet vermektedir.

Tablo 1: Yirminci Yüzyılın Başlarında Mektep/ İptidai Medreseleri

Yıl	Medrese Sayısı	Öğrenci Sayısı
1907-8	2444	50402
1911-12	4536	112785
1921-22	8855	279315
1931-32	16359	614717

Kaynak: Ayub Ali, History of Traditional Islamic Education, p. 120

Quomi medreselerin öğrencilerin yüzde elliden fazlası ve Alia medreselerindeki öğrencilerin yüzde yetmişinden fazlası iptidai kökenlidir. Bununla birlikte, çok sayıda mektepler veya iptidai medrese öğrencileri, devlet veya özel olarak işletilen genel okullarda eğitimlerini tamamlamaktadır. Ayrıca, medrese dışı ilköğretimini tamamlayan önemli sayıda öğrencinin de ortaokulda medreseye girdiği belirtilebilir (Education Watch Report, 2005: 4). Bangladeş Medrese Eğitim Kurulu, 23.176 öğretmen ve 377.749 öğrenci ile tüm bağımsız iptidai medreselerinin sadece 5,150'sini onaylamıştır. Ancak Daily Dinkal gazetesinde yayınlanan bir raporda, 85.000 öğretmen ve iki milyona yakın öğrenci ile 18.000 bağımsız iptidai medresenin varlığı iddia

edilmiştir (Daily Dinkal, Dhaka, March 2, 1998). Bu son rakam gerçeğe daha yakın olmalıdır, çünkü 1992 Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan bir tahminde, toplam iptidai medrese sayısını 17.279 olarak belirlemektedir. Bu konuda önemli bir husus, özellikle ilköğretim tamamlama oranı (Tablo 2) diğer ilköğretim okulları ile karşılaştırdığında, bu kurumlar arasında en yüksek olduğundan orta dereceli okullarda her türlü dini ve genel için en besleyici istikrarlı kurumlar olarak iptidai medreseler eğitimin diğer ilk öğretim kurumları ile karşılaştırılır.

Table 2: İlköğretimde katılım ve tamamlanma oranı

İlköğretim kurumu	6-10 yaş arası çocukların net kaydı (%)	İlkokul tipi devam oranı (%)	Tamamlanma oranı (%)
Devlet	61.10	59	76.1
Hükümet dışı	18.4	56	73.0
Resmi olmayan	7.1	46	63.4
Ebtadaee ²	7.0	88	82.6

Kaynak: Education Watch Report 2003

Mektepler ve iptidai medreselerine ek olarak, yaklaşık 1.000.000 öğrenci ve 12.000 öğretmen ile yaklaşık 5.000 Nurani Medresesi³ vardır. Ayrıca, cami okulları, yerel gönüllü gruplar tarafından işletilen okullar ve mahalle özel ders ve koçluk merkezleri de dahil olmak üzere diğer ilkokullarda yaklaşık 100.000 öğrenci olduğu tahmin edilmektedir.

Daha yüksek eğitim seviyelerinde, 1985 ve 2003 yılları arasında, Alia Medreseleri (Dakhil seviyesi'den Kamil seviyesine) sayısı yüzde 55'ten fazla ve öğrenci kaydı beş kat artmıştır (Tablo 3).

Table 3: 'Aliya Medreseleri (Dakhil seviyesi'den Kamil seviyesine) Sicili

Yıl	Medrese Sayısı	Öğrenci Sayısı
1985	3,736	638,926

² Ebtadaee medreseleri çeşitli mekansal ve örgütsel koşullarda faaliyet göstermektedir. Bazıları orta seviye ' Alia medreselerine bağlı, Diğerleri bazı gönüllü derneklere bağlı, ancak bunların çoğu toplumdaki ve mahalledeki çocukların ihtiyacına yanıt olarak bağımsız olarak faaliyet göstermektedir.

³ Noorani medreseleri, öğrencilerin Qu'ran'ı öğrenmelerine ve temel okuryazarlığa ulaşmalarına yardımcı olan ilkokul öncesi ve ilkokul/cami merkezli gayri resmi okullardır.

1995	5,974	1,837,013
2005	8,410	3,597,453 (provisional)

Kaynak: Bangladesh National Bureau of Statistics (BANBEIS), 2005 and Bangladesh Economic Review, Ministry of Finance 2006, p.166

Mevcut BNP liderliğindeki koalisyon (2001-2005) sırasında, genel eğitim kurumlarının sayısındaki yüzde 9.74 artışla karşılaştırıldığında, Alia medreselerinin sayısı yüzde 22.22 artarken, seküler odaklı Awami Ligi'nin (AL) (1996-2001) yönetiminde, genel eğitim kurumlarında %28 artarken bu medreselerin sayısının % 17 artması ilginçtir. Görünüşe göre, medrese eğitimi, iki ana dini siyasi parti olan cemaat—e-İslami ve İslami Oikya Jote'yi de içeren BNP hükümeti altında, AL yönetimi altında olduğundan daha fazla yararlanmıştı. Bununla birlikte, şaşırtıcı bir şekilde, AL döneminde Alia medresesi öğrenci sayısındaki artış, 2001-2005 BNP yönetiminde medrese öğrencilerinin artışından ('laik' okullardaki öğrenci sayısındaki yüzde 9 artışa karşı yüzde 10) önemli ölçüde daha yüksekti ('laik' okullardaki öğrenci sayısındaki yüzde 33 artışa kıyasla yüzde 58). Birkaç medrese yöneticisinin röportajlarında ifade ettiği gibi, 1996-2001 yılları arasında medrese öğrenci sayısındaki bu önemli artış, hükümetin eğitim politikasının özü olmasa da laik söyleminden oldukça korkan ebeveynler tarafından AL hükümetine karşı popüler bir “güven oyu” olarak görülmelidir.

Quomi medreseleri hakkında güvenilir verilerin bulunmaması nedeniyle, Quomi sistemindeki büyümenin net bir resmini elde etmek zordur. Yakın tarihli bir raporda, Quomi medreselerinin tüm İslami eğitimin yaklaşık yüzde 25'ini temsil ettiği belirtilmektedir (Education Watch Report 2005: 33). Eğer bu tahmin doğruysa, Quomi medreselerindeki toplam öğrenci sayısı (İptidai ve Nurani seviyesindeki öğrencileri hariç) yaklaşık 470.000'e ulaşmaktadır. Bu belki de oldukça muhafazakar bir tahmin olabilir. 2001 yılında yayınlanan bir makale, orta düzey Quomi medreselerinin sayısını 4.000'den fazla tahmin etmektedir (Rahman, 2011: 232). 2006 yılının başlarında, Eğitim Bakanı parlamento'da bu tür medreselerin sayısının yaklaşık 11.000 olduğunu bildirmiştir.⁴ Wafaq-ul-Madaris-ul-Arabia Bangladeş'e (Quomi Medresesi Eğitim Kuruluna) göre, Bangladeş'te 15.250 medrese, 1.857.500 öğrenci ve 132.150 öğretmen var. Yönetim Kurulu Genel Sekreteri, Quomi Medresesi Kurulunun kontrolü altında olmayan medreselerin ve öğrencilerin

⁴ Quomi Medresesi müfredatı ve shikkha babostha

sayısının da benzer bir rakama ulaşacağını öne sürmekte. Toplamda, Quomi Medresesi sistemi, her seviyede, yaklaşık 3.100.000 öğrenciye ev sahipliği yapmaktadır (Prothom Alo, 3 April 2006). Quomi kurumlarının sayısına atıfta bulunarak Quomi öğrencilerinin sayısını bulmak için bir girişimde bulunulabilir. İlimli hükümetin, Quomi medreselerinin 11,000 adet olduğu tahmini kabul edilirse, sayı hala Alia medreselerinden sayısından çok daha fazladır. 8.410 eğitim kurumuna sahip Alia sistemi yaklaşık 3.597.453 öğrenciyi temsil ediyorsa, 11.000 eğitim kurumuna sahip Quomi sistemi, daha fazla olmasa da benzer sayıda öğrenciyi temsil edebilir. Bununla birlikte, Quomi medreselerinin çoğunlukla Deobandi yönelimi olmasına rağmen, Quomi medreselerinin sayısındaki olağanüstü artışın Bangladeş'te İslam'ın 'Deobandizasyonuna' yönelik bir eğilimi yansıtmadığı belirtilebilir; Quomi medreselerinde büyümeye katkıda bulunan faktörler arasında, doktriner düşüncelerin öneminin az olduğu düşünülmektedir.

Quomi medreselerinin sadece bir azınlığını temsil eden Wafaqul-Madaris-ul-Arabia altında yapılan sınav sayısı (genellikle aslında kayıtlı öğrenci sayısından çok daha az olan) ile ilgili verilerden, bu medreselerdeki öğrenci sayısının 1979 ve 2004 yılları arasında önemli ölçüde arttığı görülmektedir (Tablo 4).

Table 4: Wafaqul Madarisul Arabia altındaki sınavların sayısı

Yıl	Toplam sınava giren öğrenci sayısı (başlangıçtan M.A.'e kadar)
1979	732
1999	7711
2004	18,300

Kaynak: Wafaqul Madarisul Arabia

Yukarıda yer verilen hükümet ve sivil toplum verilerinin ve ilgili düşüncelerin analiz edildiğinde, İslami eğitim sisteminin "Alia ve Quomi"nin Bangladeş öğrenci nüfusunun en az yüzde 50'sinin eğitim ihtiyaçlarını karşıladığı düşünülmektedir.

3.2. Alia İslami Eğitim Sistemi:

İngiliz yönetiminin temel eğitim kaygıları, sömürge devletine, özellikle de yasal, finans ve sekreterlik idaresine verimli bir şekilde hizmet edecek insan kaynakları üretmekti. Ancak, İngiliz işgali sırasında Farsça mahkeme dili olduğu için ilk hükümetin odağı Farsça-Arapça eğitim olmuştur. İslam hukuku ve idari uygulamalar konusunda bilgili bir hükümet çalışanı havuzu için oluşan talebi karşılamak adına “East Indian Company” 1780'de Calcutta Alia Medresesi'ni kurmuştur. Tanıtılan müfredat, Lucknow'daki İslami hukuk ve felsefede bazı üne sahip bir bilim adamı olan Molla Nizamuddin Siharvi (d. 1747) tarafından geliştirilen Dars-i-Nizami'nin gözden geçirilmiş bir versiyonuydu. Sömürge öncesi medrese müfredatından hafif bir kopukluk ile Dars-i-Nizami müfredatı, dilbilgisi, mantık, felsefe, matematik ve astronomi üzerine odaklanmıştır.⁵ Kur'an ve hadis çalışması için harcanan zaman ve çabaları önemli ölçüde azaltmıştır.⁶

Her halükarda, medrese mezunlarına olan ihtiyaç, 1830'larda Hindistan'ın resmi dili olarak İngilizce tanıtıldığında sona ermiştir. O zamandan beri, laik kurumlara özel himaye verilirken, medrese eğitiminin cesareti kırılmıştır. Calcutta'daki Calcutta Medrese-i-Alia, Hindistan'daki o zamanki önde gelen üniversite olan Calcutta University tarafından asla tanınmamış ve sonunda medrese mezunları hükümet işleri elde etme fırsatından mahrum edilmiştir. Sömürge eğitim politikasındaki bu köklü değişiklik sonrası, Hint-Müslüman topluluğu İslami öğrenmenin temellerini sağlamak için özel, toplum destekli medreseler aracılığıyla eğitimlerini sürdürmeye çalışmıştır. Bu durum, İslami eğitim için yoğun talebi bir dereceye kadar karşılarken, bu kurumlar iki nedenden dolayı sömürge yönetiminin dışında kalmıştır. Birincisi, mezunlarını değişen ekonomik koşullar altında hükümette veya özel mesleklerde iş için donatmamışlardır; ve ikincisi, sömürge hükümeti için bir tehdit olarak görülmüşlerdir. Bu bağlamda, hükümet Müslümanları çekmek için ‘New Scheme Madrassas’ (Yeni Şema Medreseleri) olarak tanıtmıştır. Bu medreselerin müfredatı, dini ve laik konuların bir kombinasyonunu yansıtıyordu, böylece mezunların kolejlere ve üniversitelere girmesi ve böylece iş piyasasına girmesi için yeni kapılar

⁵ Bu müfredat, Molla Nasiruddin Tusi (d. 1064) ve 11.yüzyılda Bağdat'ta kurduğu medrese Nizami ile ilişkili değildi.

⁶ Modern Bangladeş'teki iki İslami eğitim akışından biri olan Alia Medresesi, Kalküta Medresesi sisteminden ortaya çıktı. Burada, 1947'de alt kıtanın bölünmesinden sonra, Kalküta 'Alia Medresesi tüm öğretmenleriyle birlikte Dakka'ya taşındı. Kütüphane, İslami kitap ve el yazmaları koleksiyonuyla ve resmi kayıtlarını Kalküta'da kaldı. Böylece Kalküta ' Alia Medresesi Pakistan döneminde medrese-i Alia, Dakkada hayata geçirildi. Bu şimdi Bangladeş'te doğrudan hükümet altında faaliyet gösteren üç medreseden biridir.

açmıştır. Belli nedenlerden dolayı, bu medreseler Müslüman Bengal'de son derece popüler hale gelmiştir. 1947'de Pakistan'ın kurulduğu sırada, doğu Pakistan'da (şimdi Bangladeş) yaklaşık 86.000 öğrenciyle 1.074 Yeni Şema Medresesi vardı. 1960'larda tüm bu medreseler yavaş yavaş Alia medreselerine dönüştürülmüştür (Begum, 2005: 80-82).

Alia Medrese sistemi, şu anda olduğu gibi, Müslüman dünyasında çok az paralellik ile İslami din eğitiminin eşsiz bir sistemidir. Modern, laik eğitim ve geleneksel dini öğrenmenin bir kombinasyonunu temsil eder. 16 yıl içinde öğretilmek üzere tasarlanan, beş farklı seviyeye ayrılmıştır—İptidai (İlköğretim), Dakhil (ikincil), Alim (yüksek ikincil), Fazil (Lisans) ve Kamil (YL). Bu medreseler, İngilizce, Bengalce, bilim, sosyal bilgiler, matematik, coğrafya, tarih vb.gibi gerekli tüm modern konuları ile geleneksel İslami öğrenmenin yoğunlaştırılmış bir versiyonunu birlikte öğretir. Genel olarak, farklı aşamalarda öğretilen dini ve laik konular arasındaki oran 40:60'tır. Her ne kadar özel mülkiyete sahip olsalar ve yönetilseler de—hükümet tarafından tamamen kontrol edilen üç Alia Medresesi hariç—Bangladeş Hükümeti, Alia Medresesi öğretmenlerinin ve yöneticilerinin maaşlarının yüzde seksenini ve kalkınma harcamalarının önemli bir bölümünü ödemektedir (USAID, 2004: 21).⁷

Bu sistemde verilen dereceler, ülkedeki genel eğitim sistemi ile aynı ağırlığa sahiptir. Alia sistemi bir yandan modern, laik konuları diğer yandan İslam ve din bilimlerini, eğitim kalitesinin genel itibarı iki çeyrekte Quomi bu medreselerde yüzeysel olarak “” Aliaeğitim İslam içerik açısından ve ana okulları halfbaked olarak “‘laik’ içerik olarak görmesi oldukça tatsız kalır: o da ilginç bir noktadır, Ancak, Alia sisteminin son on yılda yüzde 55'ten fazla büyüme yaşadığı ve öğrenci nüfusunda beş kat artış olduğu gerçeği, çok sayıda insanın eğitim kalitesinden memnun olmadığını göstermektedir. Buna ek olarak, Alia Medresesi mezunlarının çoğunluğu genel eğitim sisteminde eğitim alan öğrenciler ile birleşir ve kabul edilmenin oldukça rekabetçi olduğu kolejlerde ve üniversitelerde eğitimlerine devam eder. Üniversitelerin beşeri ve sosyal bilimler bölümlerinde görev yapan akademisyenlere ilişkin yakın tarihli bir anket, akademisyenlerin yüzde 32'sinin Alia Medresesi mezunu olduğunu tespit etmiştir (Ahmad, 2004). Alia medreseleri, teolojik/doktriner yönelimlerinde önemli bir çeşitliliği temsil etmektedir. Bunların çoğunluğu daha populist Brelvi Okulu, ardından Ehl-Ehadis ve Deobandis ile ilişkilidir. Bunlarla birlikte, çoğu

⁷ USAID raporuna göre Bangladeş'teki medreselerin gelirinin yaklaşık yüzde 87'si hükümetten gelmektedir.

Alia Medresesi, çeşitli doktriner geçmişlere sahip ailelerden öğrencileri çekmek için kendilerini mezhepçi olmayan olarak temsil etmektedir. Öğretim kadrosu, çoğu durumda, bu çeşitliliği de yansıtmaktadır. Alia medreselerinde en açık mezhepçi medreseler, Ehl-e-Hadis Okulu ile ilişkili olanlardır; aralarında önemli olan Jamalpur'daki Aramnagar Aliyah Medresesi; Sirajganj'daki Muhammediya Alia Medresesi; Dakka'daki Dhamrai Alia Medresesi,; Narianganj'daki Rasulpur Alia Medresesi; Comilla'daki Korpai Alia Medresesi ve Jagatpur Alia Medresesidir.

Devlet fonlarının alıcısı olan Alia medreseleri, merkezi olarak organize edilmiş bir yönetime sahiptir ve aynı nedenle hükümet kontrolüne ve reform girişimlerine karşı hassastırlar. Tüm Alia medreselerde Bangladeş Medrese Eğitim Kurulu 'laik' konuları ve öğretim programlarının kalitesi, özellikle öğretmenin gözetim ve denetimi ile ilgilenir. Bazı eğitimciler, Alia medreselerinin beşeri ve sosyal bilimlerde çok daha iyi performans göstermesine rağmen, genel okulların matematik ve fen derslerinde eğitim için daha iyi donanımlı olduğu görüşündedir.

3.3. Quami İslami Eğitim Sistemi:

Quomi medreseleri ayrıca gözden geçirilmiş ve güncellenmiş Dars-i-Nizami müfredatını takip eder. Bununla birlikte, bu medrese sistemi ayrı bir tarihe ve ideolojik yönelime sahiptir, bu da onu Alia medrese sisteminden önemli ölçüde farklı kılar. Daha önce de belirtildiği gibi, Calcutta Alia Medresesi başlangıçta Kur'an ve hadislerin incelenmesine odaklanmayı büyük ölçüde azaltan bir müfredatı kabul etmiştir. Ayrıca, 1791'de Tefsir (Kuran'ın tefsiri) ve Usul Al Fıkıh (İslami hukuk ilkeleri) da bu kurumda öğretilen zorunlu konular listesinden çıkarılmıştır. Belli nedenlerden dolayı, Farsça Arapça'ya tercih edilmiştir (Ali, 1980: 38). İlk dönem sömürge geleneksel İslami eğitim sisteminde, genişleyen sömürge idaresi ve idari sorunları, özellikle vergi toplama ve adli konularda günün gerekleri karşılamak için Calcutta planında dini ve laik arasında ilk bölünmeleri temsil etmesi için Dars-i Nizami müfredatının revize edilmesi şartıdır.

Bu gözden geçirilmiş müfredat, medrese eğitimini öncelikle Kur'an ve hadislere odaklanan İslami bilgiyi elde etmek ve sadece ikincil olarak dünyevi işler hakkında bilgi edinmek için bir araç olarak görenler için ideal bir müfredat değildir. Bu tür pedagojik rahatsızlık, 1857'de ilk sömürge karşıtı bağımsızlık savaşı ile gerçek bir yabancılaşma duygusuna dönüştü. Birçok önde gelen ulemanın aktif olarak katıldığı savaş, bir başarısızlığı kanıtlamıştır ve "isyan" olarak adlandırılan şeyin ezici yenilgisinden sonra, İngilizler tüm Müslüman topluluğunu kendi

egemenlikleri için potansiyel bir tehdit olarak görmeye başlamıştır. Müslüman toplum bu varoluşsal tehdide iki farklı şekilde cevap vermiştir. Bir yandan, Sir Syed Ahmed Khan ve Syed Amir Ali gibi bir dizi etkili modernist ve liberal düşünür ortaya çıkmıştır ve Müslüman toplumun ekonomik ve politik koşullarını İngilizlerle işbirliği yaparak daha ihtiyatlı ve uygulanabilir bulmuştur. Bu alimler, Müslümanların İslami öğrenmeye ek olarak Batı eğitimi alma ihtiyacını vurgulamıştır.

Müslüman topluluğun 1857 sonrası senaryoya verdiği diğer cevap ise muhafazakardır. Toplumu Batı modernizminin algılanan tehditlerinden koruyacak ve İslami ortodoksluğun bütünlüğünü yabancı fikirlere karşı koruyacak daha geleneklere bağlı bir eğitim sistemi aramıştır. Bu konudaki girişim, 1866'da Uttar Pradesh, Deoband'da Kurtuluş Savaşı'nın iki gazisi olan Muhammed Qasim Nanotavi ve Rashid Ahmad Gangohi tarafından bir medrese kurulmasıyla gerçekleştirildi. Aslında adında olduğu gibi Deoband Medresesi (asıl adı Darul 'Uloom) sadece en popüler İslam eğitim kurumu değil, aynı zamanda belirli (muhafazakar, kanuncu, dil bilimci) bir düşünce okulunu temsil etmiştir. Hindistan ve Pakistan'da olduğu gibi çağdaş Bangladeş'teki çok sayıda Quomi Medresesi Deoband medresesinin mirasını temsil etmektedir (Ali & Ahmad, 1980).

Quomi sistemi ayrıca iptidai (İlköğretim), Mutawassitah (alt ortaöğretim), Sanaviah 'amah (ikincil/Dakhil), Sanaviah ulyah (yüksek ortaöğretim/Alim), Fazilat (B. A./Fazil) ve Takmil (M. A./Kamil) içeren 16 yıllık bir müfredatı sahiptir. Bangladeş'teki Quomi medreselerinin yanı sıra Hindistan ve Pakistan'daki çoğu tarafından takip edilen Deoband modeli, iki kategoriye ayrılan yaklaşık yirmi konudan oluşmaktadır: al-'uloom an-nakliya (iletilen Bilimler) ve al-'uloom al-'akliya (rasyonel Bilimler). Konu alanları arasında dilbilgisi, retorik, aruz, mantık, felsefe, Arap Edebiyatı ve diyalektik teoloji, peygamberlerin hayatı, tıp, matematik, münazara, İslam hukuku, hukuk, hadis ve tefsir (Kuran'ın tefsiri) bulunmaktadır. Yirmi konudan sadece sekizinin sadece dini olarak kabul edilebileceğini ve hatta bu fıkıh (hukuki formülasyonlar) arasında bile merkez sahneye çıktığını belirtmek önemlidir. Kalan konular, hem öğrencileri kamu hizmeti işleri için donatmak hem de dini metinleri anlamaya yardımcı olmak için orijinal nizami müfredatına dahil edilen laik konulardır. Ayrıca, tüm medreselerde tüm konuları öğretmek için yeterli tesisler ve kitaplar genellikle mevcut değildir. Bu özellikle tıp, matematik, tarih, felsefe, aruz ve münazara gibi konularda geçerlidir. Sonuç olarak, bazen daha küçük medreselerdeki öğrenciler müfredatlarını tamamlamak için başka bir büyük medreseye geçmek zorunda kalmaktadır.

Geçmişte, öğrencilerin bu medreseler arası transfer ve terfi işlemleri öğrenciler için büyük sorunlara yol açmıştır, ama Kuomi medreseleri 13 vakıfı bir merkez altında birleştirerek çeşitli seviyelerde sınavları yöneterek sorunları çözmüş görünmektedir.

Bangladeş'teki Kuomi medreselerinin ezici çoğunluğu daha muhafazakar Deoband doktrinine bağlıdır; Bangladeş'te Hanefi olarak bilinen halkın İslami tercihlerini temsil eden Brelvi medreseleri Kuomi akımından çok uzaktır ve sayıları Alia sisteminde önemli ölçüde daha fazladır. Ehl-i Hadis okuluna bağlı Kuomi medreseleri, Kur'an ve hadislerin kesinlikle edebi yorumu ve klasik hukukçu otoritesinin reddedilmesi ile yaklaşık sayısı 200 adettir ve çoğunlukla kuzey bölgelerde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte, Deobandi, Brelvi ve Ehl-i Hadis okulları arasındaki iyi bilinen mezhepsel farklılıklara rağmen, öğretilen müfredat ve medreselerinde kullanılan ders kitaplarının esasen aynı kaldığını belirtmek önemlidir.

Kuomi sistemi tarafından verilen dereceler hükümet tarafından tanınmaz ve bu kurumlardan mezunlar genellikle dini kuruluşlarda—camilerde ve medreselerde—ve özel işlerde kariyer ararlar. Bu medreseler özeldir, hükümetten maddi destek almazlar ve dini bağışlar veya zekat, sadaka ve yurtiçinde ve yurtdışında inananlardan gelen bağışlarla desteklenirler. Kuomi medresesi sisteminin bu finansal özerkliği, Bangladeş'teki ulemanın bağımsız dini-politik güç tabanının önemli bir kaynağı olmuştur. Ayrıca, ulemanın medrese sisteminde reformlar yapma ve geleneksel İslami eğitim sistemi ile modern laik eğitim arasındaki uçurumu kapatma çabalarına direnmesini sağlamıştır.

Geleneksel olarak, Kuomi medreseleri tamamen ve ulemalar tarafından “sahip olunan” ve yönetilen özel işletmeler olarak faaliyet göstermiştir, büyük bir öğrenci topluluğuna sahip her medresede, genellikle gerçek bir karar verme organından ziyade tören ve meşrulaştırıcı bir organ olması gereken resmi bir meclis-e-Şura (Danışma Komitesi) vardır. Bu nedenle, Kuomi medreseleri geçmişte özerkliğini kaybetme korkusuyla herhangi bir merkezi federasyon organına katılmak için isteksizdir. Sadece son 30-40 yıl içinde, Kuomi medreseleri, devlet otoritelerine ait işlerin düzenlenmesi için sürekli baskılarla karşı karşıya kalmamak, kendi seçim bölgelerinden müfredat ve sınav sistemlerini senkronize etmek ve koordine etmek için “benzer düşünen” medreselerden oluşan federasyonlar kurmaya karar vermiştir.

Bununla birlikte, tüm Kuomi medreseleri tek bir noktada kontrol organı altına alınmamıştır. . Bu tür en büyük organ olan Wafaq ul-Madaris-ul-Arabia Bangladesh (Bangladeş Kuomi Medresesi Eğitim Kurulu), ülke genelinde 1.146 Kuomi medresesini kontrol etmektedir (Pariciti, 1997). Yaklaşık on iki tane daha kontrol kurulu bulunmaktadır. Putia Medresesi merkezli Ittehadul Madaris, 550'den fazla Kuomi Medresesini kontrol eden başka bir federasyon organıdır. Toplamda, şu anda resmi olarak on üç federasyondan birine (Wafaqs) bağlı olan Dars—e-Nizami müfredatının öğretildiği 3.651 Kuomi Medresesi bulunmaktadır. Bu federasyonlar, üye medreseleri için tek bir müfredat oluşturmakta; kabul, yerleştirme ve terfi için standartlar belirlemekte; yönetim uygulamaları için kılavuzlar sağlamakta; merkezi sınavlar yapmakta ve ödüller vermektedir. Ayrıca, bir birden medresenin bir kişiye bağlı olduğu durumlar da söz konusudur.

Putia Medresesi merkezli Ittehadul Madaris, üyeleri olarak 550'den fazla Kuomi Medresesi bulunan başka bir federasyon organıdır. Toplamda, şu anda resmi olarak on üç federasyondan birine (Wafaqs) bağlı olan tam Dars—e-Nizami müfredatının öğretildiği 3.651 Kuomi Medresesi bulunmaktadır. Sadece Kuomi bu medreselerde, senkronize etmek ve müfredat ve sınav sistemlerine koordinat devlet işlerini düzenleyen yetkililer kendi seçmenlerini gelen ve sürekli baskılarıyla karşı karşıya “gibi oluşan federasyonları oluşturmak için medreselerde fikirli” karar-bu son üç veya dört yıl içinde oldu.

3.4. Deobandi Medresesi:

Bangladeş'teki Quomi medreselerinin büyük bir çoğunluğu Deoband modeline dayanmaktadır ve bu nedenle sırasıyla fıkıh, Hadis ve Kuran'a vurgu yaparak Deoband'ın doktriner yönelimini takip etmektedir. Bununla birlikte, bu durum Deobandi okulunun hukukçuların yorumlarına Kur'an ve hadislerden daha fazla ağırlık verdiği anlamına gelmez; daha ziyade, Kur'an metninin ve hadis edebiyatının esas olarak klasik hukukçular ve ulema tarafından verilen yorumlardan türetildiği anlamına gelir. Deoband geleneği, İslam'ın daha yasal ve edebi bir anlayışıyla tanımlanır, ancak Deoband okulunun biçimlenmesinde skolastik olmayan, “daha yumuşak” yapıya sahip tasavvufun (Sufizm) etkisi söz konusudur. Deobandis, Ehl-i Hadis kadar agresif olmasa da, ortodoksluğun çok derinlere nüfuz etmediği ya da pirlerin (manevi akıl hocaları) ve azizlerin etkisinin oldukça geniş olduğu Bengal'in kırsal bölgelerinde uygulanan daha popüler, bağdaştırıcı

ve halkın İslami anlayışına karşı çıkmaktadır. Bu nedenle, Deobandi medresesindeki öğrencilerin müfredat dışı eğitiminin çoğu, daha adanmışlık ve popülist Brelvi Okulunun takipçileriyle olan münazara tartışmalarına odaklanmıştır. Deoband geleneğindeki medreseler de Cemaat-i-İslami'ye şiddetle karşı çıkmaktadır ve öğrencilerinin Cemaat-i-İslami'nin kurucusu olan Mevlana Mevdudi'nin kitaplarını okumasına izin verilmemektedir. Ayrıca, kırsal Bangladeş'te son yıllarda zina, boşanma ve diğer evlilik meseleleriyle ilgili konularda tartışmalı “Fatwabaji” nin (ulema tarafından verilen dini-yasal kararnameler) çoğu, Deobandi medreselerinde eğitilmiş cami imamaları ile ilişkilendirilmektedir.

Deoband Okulunun “akaaberin” e (yaşlılar) doktriner yakınlığı ve ortak bağlılığı nedeniyle, Deobandi medreseleri arasında çok fazla işbirliği, dayanışma ve medreseler arası personel transferi vardır. Bu medreselerin çoğu politik değildir ve öğrencilerinin İslami siyasi grupların faaliyetlerine katılım da dahil olmak üzere herhangi bir siyasi faaliyete katılmalarına izin vermez. Bununla birlikte, bazı medreselerin insan kaynaklarının, Deobandi ulemaların siyasi partisi olan İslami Oikya Jote (IOJ) adaylarının seçim kampanyalarında kullanıldığı durumlar da söz konusudur. Bununla birlikte, bu uygulama doğrudan IOJ liderlerinin kontrolü altında olan çok az sayıda Deobandi Medresesi ile sınırlıdır.

3.5. Brelvi Medresesi:

Hindistan ve Pakistan'dan farklı olarak, Brelvi (bugün Bangladeş'te “Hanefi” olarak bilinir) medreseleri Bangladeş'te çok az ve Bangladeş'e çok uzaktır. Brelvi medreselerinin bağımsız bir Federasyonu (Wafaq) yoktur; bu nedenle sayıları hakkında güvenilir bir veri yoktur. 2000 yılında yapılan bir röportajda, hükümet tarafından finanse edilen Islamic Foundation Başkanı, tahminlerine göre, Quomi sisteminde elliden fazla Brelvi Medresesi olmadığını ve bunların sadece yarısının tüm Dars-e-Nizami müfredatını öğrettiğini bildirmiştir. Bununla birlikte, şaşırtıcı bir şekilde, Alia sistemindeki medreselerin çoğu Brelvi düşünce okulu ile ilişkilidir. Quomi sektöründe, Brelvi medreselerinin çoğunluğu Sarsina Pir ve Athrasi Pir gibi geleneksel pir aileleri tarafından işletilmektedir. Brelvi medreseleri, Deoband geleneğindeki meslektaşları gibi, öğrencilerine Ehl-e-Hadis ve Deobandilere karşı mezhepsel münazaraları da öğretmektedir Politik olarak, Brelvi medreseleri ve ulema, muhtemelen popülist ve yasal olmayan dini yönelimleri nedeniyle, seküler yönelimli Awami League'e daha yakındır.

3.6. Ehl-i Hadis Medresesi:

Ehl-i Hadis medreseleri yirminci yüzyılın başında Batı ve Kuzey Bengal'de ortaya çıkmaya başlamıştır. 1920'lerde Müslüman Bengal'de, çoğu Calcutta ve Kuzey Bengal'de birkaç düzine seçkin Ehl-i Hadis Medresesi bulunmaktaydı. 1910'larda kurulan ve Kuzey Bengal'deki Ehl-i-Hadis camileri için imam ve hatip yetiştiren Kuzey Bengal'deki en önemli Ehl-i-Hadis Medresesi Dinajpur'da yer almakta olup Mevlana Muhammed Bashiruddin Bengali tarafından yönetilmiştir (Akhbar-e-Ahl-e-Hadith, No. 43, v. 16, 26 September 1919). Doğu Pakistan Cemaat-i-İslami tarafından 1960 yılında, daha sonra Teğmen General Azam Khan ve sonrasında vali ve sıkıyönetim yöneticisi tarafından hazırlanan bir raporda, elliden fazla Ehl-i Hadis, Quomi ve Alia medresesinin çoğunlukla Kuzey Bengal'de yer aldığını belirtmektedir (A Proposal to Establish an Islamic University, Jamaat-e-Islami, East Pakistan, 1960). Bununla birlikte, Doğu Pakistan'daki ve daha sonra Bangladeş'teki Ehl-e-Hadis bağlantılı medreselerin sayısı, hem Quomi akımındaki Deoband'a bağlı medreselere hem de Alia akımındaki Brelvi'ye bağlı medreselere kıyasla önemsiz kalmıştır.

Sadece 1980'lerin başında Bangladeş, ülkedeki Ehl-i Hadis medreselerinin sayısında önemli bir artışa tanık olmuştur. 1980'lerde ve sonraki yıllarda Ehl-i Hadis medreselerinin sayısındaki bu ani artışa çeşitli faktörler katkıda bulunmuştur. Birincisi, 1979'da İran'daki İslam devrimi ve Suudilerin Güney Asya İslamındaki Sünni ortodoksluğu, Pakistan ve Hindistan'da olduğu gibi Bangladeş'te de İmam Humeyni'nin Şii dini-politik etkisinden “korumak” için, Suudi fonlarının doktrin meslektaşlarına cömert bir şekilde acil olarak temin edilmesine yol açmıştır.

İkincisi, 1970'lerin ortalarından 1980'lere kadar hem General Ziaur Rahman'ın hem de General H. M. Ershad'ın hükümetlerinin İslam yanlısı politikaları, yeni medreselerin açılması da dahil olmak üzere İslami faaliyetlerin ve kurumların büyümesini kolaylaştıran elverişli bir siyasi ortam yaratmıştır. Ehl-i Hadis, diğerleriyle birlikte, İslam için bu durumdan yararlanmışır. Bugün, Dr. Muslehuddin'e göre, Ehl-e-Hadis Andolon'in başkan vekili, (AHAB) Bangladeş'te çeşitli büyüklüklerde yaklaşık 2.000 adet Ehl-e-Hadis Quomi ve Alia medresesi bulunmaktadır. Yaklaşık iki yüz tanesi, Suudi ve Kuveyt İslami hayır kurumlarından doğrudan yardım alarak kurulmuştur. Quomi akımındaki büyük Ehl-e-Hadis medreseleri arasında Satkhira'da el -Jami'a alAhmadiya Salafiya; Rajshahi ve Bogra'da el -Markazul İslami; Jatrabari, Dakka'da Madrassa Muhammadiya

Arabiya ve Nazirabazar, Dakka'da Madrassatul Hadith bulunmaktadır. Alia medreselerinin işletme giderlerinin yüzde 80'inin devlet hazinesi tarafından ödendiğini belirtmek önemlidir. Ehl-i Hadis medreselerinde öğretilen müfredat, diğer Quomi medreselerinde öğretilenle hemen hemen aynıdır, ancak fıkıh müfredatta daha az bir yer kaplamaktadır.

3.7. Saha Çalışmaları:

Bu vaka çalışmaları ile Bangladeş'teki temsili medreseler üzerinden daha geniş bir şekilde gözlemlere yer verilmiştir.

3.7.1. Darul ' Uloom Moinul İslam (Hathazari) Medresesi, Chittagong:

Yaygın olarak Hathazari Medresesi olarak bilinen, 5.500 öğrenci, 80 öğretim personeli ve idari personeli ile bu medrese, Bangladeş'teki türünün en eski ve en büyük kurumudur. 1901 yılında kurulan Hathazari, bölgedeki ilk nesil Deoband mezunları tarafından Müslüman Bengal'de kurulan Deoband geleneğinin ilk medresesidir. 2001 yılında öğrenci ve öğretmen sayısı sırasıyla 5.000 ve 70 olarak gerçekleşmiştir. Kurum, Wafakul Madarisul Arabistan'ın müfredatını takip etmektedir. Medreseden her yıl yaklaşık 1.500 öğrenci mezun olmaktadır. Öğrenciler rekabetçi şartlar altında kabul edilir. 2001 yılında 1.500'den fazla başvuru sahibinden sadece 1.007' öğrenci olarak kabul edilmiştir. 2005 yılında, yine 1.500'den fazla aday kabul için başvurmuştur ve 1.334 kabul edilmiştir. Medresenin politika yapma organı, ülkenin seçkin İslam alimleri ve yerel iş dünyasının temsilcilerinden oluşan Meclis-e-Şura (Danışma Konseyi) ' dır.

Diğer birçok Quomi medresesinden farklı olarak, Hathazari Shura sadece bir tören organı değildir; kıdemli akranlar tarafından aday gösterilen şura üyeleri görevlerini ciddiye alır ve düzenli olarak politika kararları almaya katılırlar. Medrese, rektörünün ifadesine göre orada fikir birliği üzerine karar verirken öğretim üyeleri arasında meslektaşlık ve karşılıklı saygı ilkelerini takip eder. Medrese, öğrencilerinin Wafaq sınavlarına girmelerine izin vermeden önce gerekli tüm ders çalışmalarının tamamlanmasında da özeldir. Medrese büyük ölçüde özel kaynaklardan gelen bağışlara bağlıdır, ancak Deoband'ın herhangi bir taahhülle bağış kabul etmeme geleneğini kesinlikle takip eder. Medresenin bir başka politikası, hükümet yetkililerinden ve zengin bağışçılardan herhangi bir idari müdahaleye izin vermemektir. İlginçtir ki, bu uzlaşmaz ilkeler ve özerkliği korumak için gerçek bir arzu ile bile, medresenin mali durumu oldukça sağlıklıdır. 2005

yılında medresede yaklaşık 669,536 Taka'dan fazlası bulunmaktadır. Bu tutar tüm cari giderleri karşıladıktan sonra 2006 yılı bütçesi için 52,400,000 Taka olarak öngörülmüştür. 2002 yılında için bütçe 42,775,000 Taka'ydi. 5.500 öğrenciden 2.600 öğrenciye tam veya kısmen ücretsiz konaklama ve geçim sunulmaktadır. En son durumda, bütçenin yüzde 20'ye yakını (Tk. 9,500,000) öğrencilere ücretsiz oda ve pansiyon sağlamak için ayrılmıştır. Bu, bütçenin en büyük ikinci bölümünü oluşturur, birincisi konut binalarının inşasıdır (Ek I).

Medrese broşüründe belirtilen beş hedeften biri: “keskin yazılarıyla ve etkileyici hitabetleriyle İslami bir rönesansa katkıda bulunacak bir grup insan yaratmaktır.”. Ancak medrese ulemasının görüşleri” İslami Rönesans“, entelektüel yaratıcılığın değil, geleneksel İslami kurumların ve uygulamaların yeniden canlandırılması ve "gerçekten inanan ve pratik Müslümanlar" toplumunun yaratılmasıdır." üzerine kurulmuştur. İdeal bir İslam toplumu vizyonu, geleneksel İslam'ın yasal-kurumsal yapılarından ve bireylerin sosyo-ekonomik kalkınma, siyasi güç, entelektüel canlılık ve kültürel yaratıcılıktan ziyade İslam ahlakı tarafından bilgilendirilen davranışlarından daha fazla kurucu niteliktedir.

Hathazari, tamamen dini konulara odaklanmanın yanı sıra, bütçesinin önemli bir bölümünü dini olmayan konuları öğretmek için harcayan birkaç Quomi medresesinden biridir. Medrese, hem öğretim hem de idari amaçlar için kişisel bilgisayarlar temin eden ilk medreseler arasındadır. Kütüphanesi, Bengalce koleksiyonu nispeten zayıf olmasına ve Deoband doktrinine ve mezhepsel pozisyona düşman olan kitap ve dergilerin iyice sansürlenmesine rağmen, klasik İslam edebiyatı ve Urduca çağdaş İslam düşünceleri üzerine güçlü bir altyapıya sahiptir.

Deoband geleneğindeki en eski medrese ve en büyük Wafaq'lardan birinin merkezi olan Hathazari, dini ve akademik konularda birçok Deobandi Medresesi için bir trend belirleyicidir. Mezunları ve kıdemli öğretmenleri, bölgedeki birçok Quomi Medresesi tarafından şura üyeleri olarak seçilmiştir. Yazar tarafından görüşülen birkaç ulemaya göre, Hathazari mezunları sadece Bangladeş'teki Quomi medreselerinde en fazla sayıda öğretmen değil, aynı zamanda ülkenin çeşitli yerlerinde kendi medreselerinin kurucularıdır. Belirli, gerçek yaşam durumlarında Şeriat uygulaması hakkında yüzlerce başvuru alan medresenin Darul Ifta (Fetva veren bölüm), akranları tarafından ve genel olarak toplum tarafından çok takdir edilmektedir. Hathazari, aynı Chittagong bölgesindeki bir başka Deobandi Medresesi olan Putia ile birlikte, Bangladeş'teki Deoband'ın

ideolojik ve doktriner etkisinin implante edilmesi ve güçlendirilmesi için önemli bir kaynak olmuştur.

Hathazari'nin yetkilileri, öğretmenleri ve öğrencileri tarafından kampüs içinde veya dışında herhangi bir siyasi faaliyete izin vermediğini belirtmektedir. Bununla birlikte, Deobandi ulemanın önemli bir merkezi olan öğretmenlerinin ve öğrencilerinin İslami Oikya Jote'ye karşı (Deobandi ulema liderliğindeki İslamcı siyasi parti) siyasi bir sempatileri bulunmakta olup Cemaat-e-İslami'ye karşı derin bir zıtlıkları bulunmaktadır. 1990'ların başında ve ortalarında, Cemaat-e-İslami'nin kurucusu Mevlana Mevdudi tarafından kitap okurken bulunan birkaç öğrenci medreseden kovuldu. Bununla birlikte, medresenin politik olmayan duruşu, medrese yetkililerinin 1980'lerin Afgan cihadı gibi “tamamen dini” konular olarak tanımladıkları şeylere öğrencilerinin ve öğretmenlerinin ilgisini, katılımını ve katılımını engellememektedir. Hatam-e-Nabuwat Hareketi (Ahmedilerin gayrimüslimler olarak ilan edilmesi), Taslima Nasrin davası ve STK'ların, özellikle de Hıristiyan misyonlarıyla ilişkili olanların “İslam karşıtı” faaliyetleri buna örnek teşkil edebilecektir. Bazı haberlere göre, Hathazari'den elliden fazla öğrenci 1980'lerde Sovyetlere karşı cihada katılmak için Afganistan'a gitmiştir. Hathazari'nin Tablighi Cemaatiyle de yakın ilişkileri bulunmaktadır. Medrese yetkilileri sadece izin vermekle kalmaz, aynı zamanda öğrencilerini Tablighi cemaat daavet toplantılarına (içtima) ve turlara katılmaya teşvik eder. Perşembe akşamları genellikle lise öğrencilerinin yakındaki mahallelere, kasabalara ve köylere dini öğretmek için yaptığı turlarında Tabligh ziyaret gruplarına katılmaları için tasarlanmıştır.

3.7.2. Al-Jami'atul Islamia Kasemul ' Uloom (Jamil) Medresesi, Bogora:

Jamil Medresesi 1960 yılında “Jamil Group of Industries” adlı bir sanayi şirketine sahip olan Muhacir ailesi tarafından kuruldu.⁸ Kolkata'dan göç ettikten sonra, beş kardeşten oluşan aile, kuzeydeki Bogra bölgesine yerleşmiştir. En büyük erkek kardeş Mevlana Suhailuddin, Hindistan'daki Deoband medresesinden mezun olmuştur. Bogra'yı İslami öğrenimden yoksun bulmuş ve Jamil Medresesini kurmaya karar vermiştir. Hathazari ve Putia da dahil olmak üzere Chittagong'daki birçok medreseyi ziyaret etmiştir ve burada yeni Medresesi için ahlaki ve kurumsal destek almıştır. Ailenin önemli mali desteği ve Deobandi kuruluşundan gelen işbirliği ile Jamil Medresesi, Kurtuluş Savaşı'nın ardından jamil ailesinin Pakistan'a taşındığı 1970 yılına

⁸ Muhacir, 1947'de Hint Yarımadası'nın bölünmesinden sonra Hindistan'dan gelen göçmenlere kullanılan bir terimdir.

kadar büyüme devam etmiştir. Medrese, bir yerel yönetim yetkilisinin medreseye ilgi duyması ve yenilenme sürecini başlatması üzerine 1974'e kadar kapalı kalmıştır.

Şu anda yaklaşık 1.500 öğrenci ve 50 öğretim üyesi ve personeli bulunmaktadır. Tüm öğrenciler medresede ücretsiz olarak kalmakta ve eğitim görmektedir. Bu öğrenciler Bangladeş'in farklı bölgelerinden gelmektedir; ancak bunların çoğu Bogra bölgesine ve çevrelerine ait ve çeşitli ekonomik ve sosyal geçmişlere sahiptir. Öğrenim, oda ve yemek açısından tamamen ücretsiz olan medrese, Bogra ve komşu bölgelerden gelen fakir ailelerden çok sayıda öğrenciyi cezbetmektedir. Medresenin yıllık giderleri yaklaşık 48.000.000 Tk'dır. Bunların çoğu yerel iş dünyasının hayırsever katkılarından ve Pakistan'daki Jamil ailesinin sürekli desteğinden kaynaklanmaktadır. Jamil Medresesi, sınavlarını yürüten ve akademik işlerini denetleyen Deobandi medresesinden bir başka Quomi Medresesi Wafaq olan Ittehadul Madaris ile bağlantılıdır.

Medresenin son yıllık Hatıra ciltlerinden birinde, medresenin müdürü, belirli mahalleler tarafından önerilen “yeni, modern müfredatı” karşı güçlü muhalefetini dile getirmiştir ve Deoband müfredatını ilhami (ilahi olarak rütbeli) olarak nitelendirmiştir ve bu nedenle müferdat herhangi bir değişikliğe açık değildir. Ayrıca, mezun öğrencilere “Salf-e-Salehin Ehl-e-Sünnet-waljamaat'ın (Peygamberin yolunun takipçilerinin erken nesli) öğretilerine gerçekten uymayan herhangi bir siyasi partinin faaliyetlerine katılmamalarını ve ideal bir İslam toplumunun kurulması için çaba göstermelerini tavsiye etmektedir.

Medrese sisteminin “arkaik”, “verimsiz” ve en kötü ihtimalle “dini-politik şiddet kaynağı” olduğu yönündeki eleştirilere yanıt olarak, medrese öğrencisi Bangladeş'teki mevcut sosyal ve politik istikrarsızlığa atıfta bulunmuş ve hiçbir Quomi Medresesi eğitilmiş öğrencinin “bir tabancayı tetiklediğini, kimseyi bıçakladığını, birine tecavüz ettiğini, aşık reddedildikten sonra bir kız bozmak için asit attığını, bir öğretmenin ikametgahını tahrip ettiğini ” gibi eylemlere teşebbüs etmediğini ifade etmiştir. Bu tür olayların devlet okulları, kolejler ve üniversite öğrencileri tarafından yapıldığını belirtmiştir. Başka bir öğrenci, Bangladeş'in bağımsızlığından bu yana kampüsleri ve tüm genel eğitim sistemini sarsan” yıkıcı öğrenci siyasetine ” atıfta bulunmuştur: “Birçok üniversite ve kolej şiddet nedeniyle aylarca kapalı kalırken, hiçbir Quomi Medresesi böyle şeyler yaşamadı.” Bununla birlikte, Bangladeş'teki sosyal ve politik istikrarsızlığın bu farkındalığı, medrese öğrencilerini siyasette herhangi bir rol oynamaya ve siyasi eylem yoluyla bir şeyleri

değiştirmeye yönelmemesi ilginçtir. Öğrenciler kendilerini dini değerlerin aktaran din bilginleri olarak görmekte ve politikacıları eleştirse de politikayı politikacılara bırakmaktadır. Aslında medrese anayasası, insan gücü ve kaynağının oluşumuna ve “ideal insanlar ” yaratmaya daha fazla odaklanmaktadır. Başkalarında hata bulmak, insanlar arasında kavga başlatmak, çamur atmak ve insanların itibarına, hayatına, mülküne ve şerefine zarar vermek...gibi çeşitli alışkanlıklar, öğrenciler ve okul yönetimleri tarafından benimsenmemekte ve mutlaka düzeltilmesi gereken alışkanlıklar olarak görülmektedir.

3.7.3. el-Merkezu'l-İslami es-Selefi, Nowadpura, Rajshahi:

Bangladeş'teki en büyük Ehl-i Hadis medreselerinden biri, Rajshahi'nin banliyösü Nowadpara'daki havaalanı yolundaki Rajshahi'deki **el-Merkezu'l-İslami es-Selefi** 'dir. Medrese 1981 yılında kurulmuş ve Kuveyt merkezli STK **al-Jamiyat al-Ahya-al-Sünne** (Sünneti Yaşatma Derneği) tarafından finanse edilen yeni, büyük bir bina kompleksine taşınmıştır (Dil, 2012). Medresede bugün seksenden fazla derslik, öğretim ve idari ofis odası olmak üzere 28 büyük oda ve öğrenciler için bir pansiyon bulunmaktadır. 1981 yılında yüzden az öğrenciyle eğitime başlayan medrese, bugün yaklaşık 400 ü yatılı olmak üzere 2.000'den fazla öğrenciye sahiptir. Kalan öğrenciler yakındaki kasaba ve köylerden ve Rajshahi kentinden gelmekte ve birçoğu okul taşımacılığı kullanmaktadır. Öğrenim ücretsizdir, ancak yerleşik öğrenciler pansiyon ve konaklama için aylık 400 Taka (yaklaşık \$ 5.50) ödemektedir. 2000 yılında, “yabancı bağışçılardan” alınan fonlardan ödenen, çoğunlukla tam burslu olan yetimler olmak üzere 160 öğrenci bulunmaktaydı. Ocak 2006'da, yetim ve fakir yerleşik öğrenci sayısı, aynı 400'ydı. Aylık öğrenci başına “yabancı bağışçıların” ödediği bildirilen miktar 1.000 Taka (yaklaşık 16\$) idi (Dil, 2012).

2000 yılında toplam yıllık bütçe. 2.5 milyon Taka (yaklaşık \$35.715)'dan daha fazlaydı. 2004 yılında ise 3,5 milyon Taka (45.915 dolar) idi. Suudi Arabistan **el-Harmain İslam Vakfı, Suudi Hükümeti Diyanet İşleri Bakanlığı** ve Dakka'da da bir ofisi olan Kuveyt'teki **el-Jamiyat el-Ahya-es-Sünne** tarafından desteklenen ve ödenen 25 daimi öğretmen bulunmaktadır. Bu yabancı fonların Dr. Ghalib'in Ocak 2005'te tutuklanmasından sonra devam edip etmediği belli değildir. el-Harmain İslam Vakfı'nın ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından terör örgütü ilan edilmesinden

sonra, Dr. Ghalib, militan faaliyetlere karıştığı suçlamasıyla, 2004'te Bangladeş'te faaliyet göstermesi yasaklanmıştır.

Kuveytli STK, maaşlar ve diğer masraflar için nakit para verirken, el-Harmain ve el-Ahya-es-Sünne de "yetimler için" yeni binaların inşasında fon sağlamıştır. Dr. Ghalib ve halefi Dr. Muslehuddin'e göre, medresenin tüm yinelenen masrafları- 3.5 milyon Taka- yerel Ahle-Hadis topluluğundan ve bazı İslami STK'lardan elde edilen bağış, zekat ve sadaka ile karşılanmaktadır.

Suudi Arabistan'dan maaşlarını alan beş öğretmen, Suudi hükümeti bursuyla okudukları Medine Üniversitesi'nden mezundur. Medrese öğretmenlerinden yedisi, Pakistan'ın iyi bilinen Ehl-i Hadis Medresesi olan Karaçi'deki Jamia Selefiyya'da yüksek İslami eğitimlerini almıştır. Diğerleri Bangladeş Ehl-i Hadis medreselerinin mezunları veya da el-Merkezul-İslami'nin mezunlarıdır.

el-Merkez; Satkhira, Bogra, Joipurhat ve Gaibandha'daki beş büyük medresenin yanı sıra Rajshahi şehri de dahil olmak üzere diğer altı medreseyi de kontrol eden Bangladeş'teki Ehl-i Hadisin merkezi medresedir. Bu medreselerindeki öğrenci sayısı toplamda 4.000'den fazladır. el-Merkezu'l-İslami Müdür Yardımcısı Mevlana Saeedur Rahman'a göre, bu medreselerin harcamalarının çoğu yerel topluluklar tarafından karşılanmaktadır; ancak "bazı mali yardımlar yabancı İslami STK'lar tarafından da sağlanmaktadır". Medrese, sadece Bangladeş'te değil, aynı zamanda Batı Bengal, Hindistan ve Pakistan'da ve önde gelen Suudi Vahhabi ulema ile diğer Ehl-i Hadis dini ve eğitim kurumlarıyla yakın temaslarda bulunmaktadır. Bu medrese, Dr. Ghalib'in büyük dini ve sosyal yardım kuruluşları ağı ve onun mezhepsel Ehl-i Hadis Andolan, Bangladeş (AHAB) için önemli bir insan gücü kaynağı olarak hizmet etmiştir. Orta seviye ve üstü tüm öğrencilerin AHAB'ın gençlik kanadı olan Ehl-i-Hadis Jubo Sangha'ya katılmaları gerekir ve ilkokul öğrencileri AHAB'ın çocuk kanadı olan Sonamoni'de işe alınır. Medresenin öğretim kadrosu da Ehl-i Hadis hareketinin örgütsel siyasetinde yakından yer almaktadır.

Medresede öğretilen müfredat, diğer Quomi medreselerinde, yani Dars-e-Nizami'de öğretilenle az ya da çok aynı olsa da, doktriner ve fıkıh (hukuki) yönelimi sert bir şekilde mezhepseldir (Anti-Şii, anti-Brelvi ve anti-Deobandi). Ehl-i Hadis Doktrini ve uygulamalarının öncüsü olan medrese, öğrencilerini, özellikle dört mezhep mensuplarına karşı, doktriner rakipleriyle (manazara, mücadele) polemik tartışmalara hazırlamaktadır.

3.7.4. Medrese Muhammadia Arabiah, Jatrabari, Dakka:

Yoğun bir Dakka banliyösünde bulunan bu medrese, Bangladeş'teki Ehl-i Hadis nüfusunun merkezi organizasyon platformu olan Bangladeş Jami'yat-e-Ehl-e-Hadis'in merkezi ve en büyük medresesidir. Ehl -i Hadisin takipçileri Sünni ana akımın bir parçasını oluştursa da, doktriner yönelim ve ritüel uygulamalarda, tamamen İslam'ın başında gelişen yasal formülasyonlardan (mezheplerden) ziyade Kur'an emirlerine ve Peygamberin geleneğine güvenirler. Örgütsel platform olarak bilinen Jami'yat'ın takipçileri, Ehl-i Hadislerin Bangladeş'in tüm nüfusunun yaklaşık yüzde 20'sini oluşturduğunu iddia ediyor. Büyük ölçüde Kuzey Bangladeş'te bulunuyorlar.

Medrese Muhammadia Arabiah, diğer Quomi medreseleri ile ortak olarak, Shah Waliullah, Shah İsmail Shahid, Syed Ahmed Brelvi ve Titu Mir'e eğitim sisteminin ataları olarak atıfta bulunmaktadır. Bu medrese 1975 yılında Muhammed Hüseyin adında seçkin bir sanayici tarafından kurulmuştur. 1978 yılına kadar, sadece iptidai ve orta öğretim sunmak için kullanılmıştır. 1979'da medrese, daha sonra Dr. Muhammed Abdul Bari tarafından yönetilen Jami'yat-e-Ehl-e-Hadis, Bangladeş (JAHB) tarafından ele geçirilmiştir. Bu süre zarfında medrese en yüksek dereceyi (Kulliya/Daura-e-Hadis) tanıtmıştır. Çoğunlukla Dakka ve yakındaki şehirlerden farklı seviyelerde kayıtlı 500 öğrencisi bulunmaktadır. Medrese giderleri, müdüre göre, 3.000.000 Tk olarak gerçekleşmektedir. Her yıl 500 öğrenci kendi masraflarını ödemektedir. Medreseye ait bir depodan yıllık 80.000 Taka kira geliri sağlanmaktadır. Bütçede bir eksiklik varsa, ana kuruluş olan JAHB ve yaklaşık 25 öğretim üyesinin maaşlarını da ödeyen yerel bir Hacı tarafından eksiklik tamamlanmaktadır.

Çoğunlukla Kuzey Bangladeş'te bulunan 200'den fazla Ehl-e-Hadis medresesinin büyük bir Federasyonunun (Wafaq) merkezi olarak hizmet veren medresedeki müfredat, üç farklı kurumun müfredatının eşsiz bir kombinasyonudur: Delhi'nin Darul Hadis Rahmaniyya, Delhi'deki en eski medrese Şah Waliullahi geleneği, Medine İslam Üniversitesi ve Bangladeş Medresesi Eğitim Kurulu. Bu anlamda, Quomi sistemindeki akranlarından daha muhafazakar olması beklenen medrese, müfredatının formülasyonunda daha fazla esneklik ve bir seçim yaklaşımı göstermiştir. Rahmaniyya'nın Waliullahi geleneğinden gelen medrese, hadis çalışmasını dümene yerleştirmiştir. Suudi Arabistan'daki Medine Üniversitesi ile akademik bir değişim programı var olan medrese,

modern Arap dilini müfredatının önemli bir parçası haline getirmiştir ve Medrese Eğitim Kurulu'nun müfredatından İngilizce, Bengalce, Tarih, Matematik ve Sosyal Bilgiler gibi çeşitli 'modern' konuları tanıtmak için öncü olarak hareket etmiştir. Genel olarak aşırı muhafazakarlığı ile bilinen Ehl-i Hadis kurumundan görüldüğü kadar şaşırtıcı olan bu sentetik müfredat geliştirme yaklaşımı, hem medrese öğretmenleri hem de öğrenciler tarafından oldukça olumlu karşılanmıştır. 2005 yılı sonunda 235 öğrenci Daura-e-Hadis derecesini tamamlamış ve aralarında 97'si Suudi Arabistan'daki Medine Üniversitesi'nde çalışmaya gitmiştir. Medine Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra, bir öğrencinin Bangladeş Devlet Üniversitelerinde uygun bir yüksek lisans programına girebileceğini belirtmek önemlidir.

Yazar ile görüşmesinde medresenin kıdemli bir öğretmeni tarafından medresenin reforma açık olduğu ve Bengalce, matematik, İngilizce ve diğer 'modern' konuların öğrencilerin toplumun yararlı ve üretken üyeleri haline gelmesi için öğretilmesi gerektiğini belirtilmiştir. Bunu söyledikten sonra, medreselerin İslami eğitimin temel amacını unutmaması gerektiğini "Yaşamın her alanında İslam'ın davasına hizmet eden "İdeal bir Müslüman" üretmek" olduğunu vurgulamış. Diğer dinlere hoşgörü, çoğulculuk ve vatandaşlık fikrinin öğretilmesi ile ilgili konularda, Kuran'da ve Peygamberin geleneklerinde dile getirilen İslami hoşgörü ve sivil sorumluluk fikirlerinin bu konuları ele almak için yeterli olduğu dile getirilmiştir.

Bangladeş'teki son bombalama atağı ile Ehl-i Hadisin bağlantısının var olup olmadığına ilgili yazarın sorusuna yanıt olarak, medrese Müdürü, Jama'atul Mücahit, Bangladeş (JMB)—Şeyh Abdur Rahman ve Siddiquel İslam'ın iki liderinin Bangla Bhai—Ehl-i Hadis'ten olduğunu itiraf etmiştir. "Ancak bunun Ehl-i Hadis medreseleri veya doğası ve yönelimi bakımından barışçıl olan müfredatları ile ilgisi yoktur." ifadesine yer vermiştir. Ayrıca, Abdur Rahman'ın kendisi ve damadı dışında, "İslami eğitimde düzgün okuryazar" olarak adlandırılacak hiç kimsenin terör olaylarıyla ilgili olmadığını iddia etmiştir. "Medrese Müdürüne göre, JMB'nin (Bangla Bhai) silahlı kanadının şefi bile, İslami çalışmalarda düzgün bir şekilde eğitilmemekte ve Arapça'yı iyi bilmemektedir. Müdür "Abdur Rahman aslında, Bangla'yı öğretmek için bir üniversitede işe başlamadan önce işsiz bir serseriydi, " düşük İslami öğrenme seviyesine sahip bir kişi her zaman yanlışlığa karşı hassastır." "Medrese geçmişi olan ve teröre karışan bazı insanlar varsa, sorumluluk tamamen onlara aittir; medreselerimiz onlara şiddete başvurmayı öğretmedi. Müfredatımızda veya öğretimizde öğrencileri şiddete ve terörizme teşvik eden hiçbir şey yoktur; aksine, onlara insanlara

saygı duymayı ve onları ahlak ve ‘hikma’ (bilgelik) ile İslam'a çağırmayı öğretiyoruz” demiştir. Sahada faaliyet gösteren teröristlerin fakir ve İslami “okuma-yazma” konusunda cahil olduğunu iddia etmiştir. Medrese Muhammadiya Arabiah'ın Ehl-i Hadis'in bir bölümü ile ilişkili militanlıkla bir bağlantısı olduğu, yerel medyada bazı raporlarda ele alınmaktadır. Yazar medresenin Müdürüne bu raporları sorduğunda, bir sabah yerel bir özel TV kanalının medreseyi ziyarete geldiği ve medresenin bitişiğindeki geniş depolama tesisini gördüğünü, İçeriye bakmak istediklerinde, onlara alanın depolama amacıyla özel bir işadamına kiralandığını ve depolama anahtarlarının olduğunu söyledik. Kanal, aynı akşam bu yerin teröristleri eğitmek için kullanıldığını bildirdiği ifade edilmiştir.

3.7.5. Tamirul Millat Kamil Medresesi, Jatrabari, Dakka:

Bu Alia Medresesi, ülkedeki büyük bir İslami parti ve mevcut dört partili koalisyon hükümetinin bir üyesi olan Cemaat-e-İslami Bangladeş tarafından yönetilmektedir. Medrese 1963 yılında kurulmuş, ancak 1976 yılında tüm hızıyla çalışmaya başlamıştır. Bu, biri erkekler için, diğeri kadınlar için olmak üzere iki Kampüsü olan ülkedeki tek medresedir. Ana kampüste yaklaşık 4.000 öğrenci ve 52 öğretim üyesi bulunmaktadır. Tongi'nin Dakka banliyösünde bulunan ikinci kampüste yaklaşık 2.500 öğrenci ve 35 öğretim üyesi bulunmaktadır. Dakka şehir merkezindeki kız öğrenciler için kampüste, öğrenci ve öğretmen sayısı sırasıyla 800 ve 22 civarındadır.

Beklendiği gibi, medrese Bangladeş Medresesi Eğitim Kurulu tarafından öngörülen müfredatı takip eder. Bununla birlikte, bir Cemaat-i İslam hareketi olan medrese, Seyyid Ab'ul ‘Ala Mevdudi'nin kitaplarını, özellikle de Kur'an-ı Kerim Tefhimul Kur'an'ı, öğrenciler için okuma listesinde yer almaktadır, ancak bu kitaplar ulusal müfredatın yolundan çıkmamak için müfredatta belirtilmemiştir. Yaklaşık yirmi yıldır medresenin başında olan medresenin müdürü tarafından Dhaka Üniversitesi (ülkenin önde gelen ulusal üniversitesi) ve Rajshahi Üniversitesi'nin yaklaşık 15 ila 16 öğretim üyesinin bu medreseden geldiği belirtilmiştir. Bu medreseden mezun olan öğrencilerin Bangladeş Kamu Hizmeti (BCS) (elit ulusal kamu hizmeti) kadrosunda çok sayıda mezunu bulunmaktadır.

Medrese, diğer birçok Alia Medresesi gibi, cemaat-e-İslami'nin öğrenci kanadı olan İslami Chhatra Shibbir'in (ICS) güçlü bir varlığına sahiptir.⁹ Medresenin belirli bir siyasi ağa bağlı olmasına rağmen, öğrencilerin farklı bir siyasi arka plandan geldiğini belirtmek ilginçtir. Örneğin, Cemaat-e-İslami'ye karşı ölümcül olan Awami League'in etkili bir siyasi lideri, son zamanlarda oğlunun iyi bir insan olması için oğlunu bu medreseye göndermeye karar vermiştir. Mohila Medresesi (kadın Medresesi) daha büyük bir kurumun bir parçasıdır, ancak ayrı bir kampüse sahiptir. Tüm öğretim üyeleri Mohila kampüsündeki kadınlardır. İlginçtir ki, hükümet, bazı uluslararası bağışçıların önerisi üzerine, kamu fonlarını alan tüm eğitim kurumlarının fakültelerinde kadınların en az yüzde 30'unu barındırması gerektiği konusunda ısrar ettiğinde, medrese yetkilileri onları mohila kampüsünü de dahil ederek, medreselerindeki kadın öğretmenlerin oranının kurumun toplam Fakültesinin yüzde 30'undan fazla olduğuna ikna etti. Böylece medrese hem hükümet düzenlemelerine uyum sağlayabildi hem de cinsiyet ayrımı politikasını koruyabildi.

3.7.6. Ümmahatul Mominin Mohila (kadın) Medresesi, Badda, Dakka:

Bu, Deobandi oryantasyonunun bir Quomi medresesine bağlı kadınlar için orta boy bir medresedir. 1994 yılında 100'den az öğrenciyle kurulan medrese, şu anda 350'den fazla öğrenciye sahiptir. Medresenin yöneticisi tarafından kabul için o kadar çok başvuru sahibi olduğu, tesis eksikliği nedeniyle başvuruların birçoğunun reddedilmek zorunda kalındığı ifade edildi. Medresede 12'si kadın olmak üzere 24 öğretmen bulunmaktadır, beş erkek öğretmenin Deoband, Hindistan'dan diplomaları mevcuttur. Medrese, Deobandi geleneğinde büyük bir Quomi Medresesi Federasyonu olan Wafakul Madarisul Arabia tarafından onaylanan müfredatı takip etmektedir. Dars-e-Nizami'nin tipik derslerinin yanı sıra medrese, Bangladeş Ulusal Ders Kitabı Kurulu tarafından yayınlanan ders kitabını kullanarak ve mesleki eğitimin bir parçası olarak terzilik yaparak ev ekonomisini de öğretmektedir.

Dikkat edilmesi gereken ilginç bir şey medresenin finansmanı ile ilgilidir: Ülkenin farklı bölgelerinden gelen ebeveynlerin yaklaşık yüzde 50'si, kızlarının İslami eğitimi için eğitim, oda

⁹ Burada, İslamcılar için hala “yasak bölge” olan Dakka Üniversitesi dışında, ülkedeki devlet üniversitelerinin çoğunun İslami Chhatra Shibbir'in siyasi faaliyetlerinde etkileyici bir artış olduğu belirtilebilir. Son yıllarda ICS, rajshahi, Chittagong, Jahangirnagar, Kushtia ve Sylhet üniversitelerinde ve ülke çapında çeşitli profesyonel kolejlerde üniversite düzeyinde seçimler kazandı. Şu anda sayısı 54 olan özel üniversiteler, kampüslerinde herhangi bir öğrenci siyasetine veya öğrenci Sendikası seçimine izin vermiyor, ancak gayri resmi siyasi gruplar da var.

ve yemek için ödeme yapmaktadır. Bu nedenle, birçok ebeveyn için çocuklarını medreseye göndermekte maliyet sorunu mevcut değildir; daha ziyade, çocuklarının daha iyi bir İslami ortam ve eğitim alacağı önem teşkil etmektedir. Nitekim, tam ücretli öğrencilerin çoğunun ya orta ölçekli işletmelere sahip ailelerden ya da orta düzey hükümet ve özel sektör çalışanlarının ailelerinden geldiği ifade edilmiştir. İlginç bir şekilde, bazı öğrencilerin babaları modern eğitilmiş profesyonellerdir, ancak kızlarını bir Quomi medresesine göndermeyi tercih etmişlerdir. Öğrencilerin geri kalanı ya yetim ya da çok fakirdir; medresede ücretsiz olarak kalırlar, eğitim görmekte ve masrafları Zekat ve diğer ara sıra hayırsever bağışlardan elde edilen bağışlarla karşılanmaktadır. Birkaç zengin ebeveyn, ödemeyi göze alamayan birkaç öğrencinin eğitim masraflarını ödemek için gönüllü olmaktadır.¹⁰

3.7.7. Jami'atul Aziz al-Islamiah, Muhammadpur, Dakka:

Bu, yakın zamanda Quomi akımı doğrultusunda kurulan ancak önemli yeniliklerle yeni bir medrese türüdür. Khilafat Meclis, mevcut koalisyon hükümetini oluşturan başka bir İslami parti, ayrıca Başkan ünlü Deobandi alim Sheikhul Hadis Azizul bir Hak himayesinde kurulmuştur. Medrese, bu yeniliklerin ipucunu takip edip açıkça olmasa da medrese reformu ve Quomi sisteminde yenilik için önemli bir kilometre taşı temsil etmektedir.

Şeyh Hadis Hilafet Meclisi ideolojik olarak hem laik Avami ligine hem de İslamcı cemaat-e-İslami'ye karşı çıkmaktadır ve Bangladeş'te ve İslam dünyasının diğer bölgelerinde klasik İslam hilafetinin (halifelik) yeniden doğuşunu savunmaktadır. Böyle bir halifelik kurmak için Meclis, İslami değişime elverişli entelektüel ve ahlaki bir iklim yaratmak için mevcut eğitim sistemini reform etmek istemektedir. Jami'atul Aziz'in tanıtım broşürü, sadece dini öğretileri ihmal ettiği için genel eğitim sistemini değil, aynı zamanda hem zamanın zorluklarını karşılamadaki hem de İslam'ın her şeyi kapsayan bir görünümünü sağlamadaki başarısızlığı yüzünden Alia sistemini de eleştirmektedir.

¹⁰ Dil tarafından ifade edilene göre birkaç kilometre uzaklıktaki bu medresenin erkek bölümüne, bir zamanlar bir vasi geldi ve müdüre iki oğlunu o medreseye kaydetmek istediğini, ancak onlar için klimalı özel bir oda istediğini belirtti. Kendi parasıyla klimayı kuracaktı. Müdür öğrenciler arasında eşitlik sağlanması adına, beyefendinin tüm medreseyi klimalı hale getirmesi şartıyla kabul etti. Beyefendi geri dönmedi.

Şeyh Hadis Hilafet Meclisi ideolojik olarak hem laik Avami ligine hem de İslamcı cemaat-e-İslami'ye karşı çıkmakta ve Bangladeş'te ve İslam dünyasının diğer bölgelerinde klasik İslam hilafetinin (halifelik) yeniden doğuşunu savunmaktadır. Böyle bir halifelik kurmak için Meclis, İslami değişime elverişli entelektüel ve ahlaki bir iklim yaratmak için mevcut eğitim sistemini reform etmek istemektedir. Jami'atul Aziz'in tanıtım broşürü, sadece dini öğretileri ihmal ettiği için genel eğitim sistemini değil, aynı zamanda hem zamanın zorluklarını karşılamadaki hem de İslam'ın her şeyi kapsayan bir görünümünü sağlamadaki başarısızlığı için Alia sistemini de eleştirmektedir.

Hem dini hem de modern bilgi arayışında medrese, akılda aşağıdaki üç hedefi ile bir müfredat geliştirilmesini amaçlamaktadır: birincisi, ders konusu hak ve yararlılığı dayalı olarak formüle edilmesi için; ikincisi, genel/bütüncül bir eğitim ortaöğretim 8. sınıfa kadar tüm öğrencilere tanıtılmakta; üçüncü olarak, bu aşamadan sonra, bir öğrenci ya da genel İslami eğitim akımı seçin ve onun seçtiği alanda en yüksek seviyeye gidebilir miyim olmasıdır.

Ortak/entegre müfredatın 8.sınıfını tamamladıktan sonra, öğrencilerin hem laik hem de İslami eğitim akımlarının temellerini çok iyi öğrenmeleri ve daha fazla araştırma yapmak için aldıkları akımlardan herhangi birinde çok iyi performans göstermeleri beklenmektedir. Ancak bu iki akım daha sonraki aşamalarda bile birbirinden tamamen kopmayacak; İslam alimlerini ve modern profesyonelleri daha iyi eğitmek için karşılıklı pedagojik değişim gerekli olacaktır. Eğitimi bu şekilde tamamlayan İslami akımı alan bir öğrenci, zamansal faaliyetler ve modern bilim ve teknoloji hakkında daha derin bir anlayışla İslami bilimlerde bilgili olacaktır ve genel akımı alan öğrenci, erdemli bir hayat yaşamasını sağlamak için sağlam bir İslami eğitime sahip olacaktır.

Medresenin performansını, gelişiminin ilk aşamalarında olduğu için belirtilen hedefler açısından değerlendirmek için henüz çok erken olduğu düşünülmektedir. Medrese başlangıçta geleneksel Dars-e-Nizami ders kitaplarını 'İslami' konular için birkaç değişiklik ile kullanırken, Sosyal Bilgiler, İngilizce, Coğrafya, çevreye giriş gibi genel, 'laik' konular için öngörülen ders kitapları Ulusal Ders Kitabı Kurulu tarafından yayınlananlardır.

3.7.8. Al-Jami'ayat-ul-Madina Kashiful ' Uloom, Sholakbahar, Chittagong:

Bu Deobandi medrese, çeşitli düzeylerde 1000' den fazla öğrenci ve 45 tam zamanlı öğretmenler Chittagong şehir kalabalık ticari bir bölümünde yer alır ve bir çok eğitim kalitesi, (Müdür, yönetici) Müftü Abdur Rahman, muhtemim onun yüksek profilli akademik üne özellikle ul-Ifta (fetva sorunlar bu bölüm, ya da dini konularda fetva, dini konularda) Dar onun için kabul edilir. Aynı zamanda medrese öğretmenlerinin (Dar-ül-Mu'allemin) eğitimi için ayrı bir bölüme sahip olan birkaç medreseden biridir. Medrese, uzun yıllardır İngilizce, coğrafya, genel bilim ve Bengalce gibi modern konuları 8.sınıfa kadar zorunlu konular olarak ekledi. Öğretim ortamı hala Urduca/arapçadır, ancak öğretmenlerden derslerini Bengalce dilinde, özellikle de Dars-e-Nizami'nin daha önceki aşamasında tercüme etmeleri/açıklamaları istenir.

Kashif-ul-Uloom öğretmenlerinin çoğu Bangladeş'in diğer önde gelen Deobandi medreselerinde eğitildi; bazıları 1980'lerde bazı Pakistan medreselerine de katıldı. 700'den fazla öğrenci Dars-e-Nizami müfredatını takip etmektedir ve bunların yüzde 95'i kampüste yaşamaktadır. Medrese, yaklaşık 400 Dars-e-Nizami öğrencisine ücretsiz eğitim, oda ve yemek sağlar; nispeten iyi durumda olan ailelerden gelen kalan 300 öğrenci, kendi yemeklerini ayda 1.000 Tk oranında öder. Medrese yöneticilerine göre, medrese öğrencilerinin çoğunluğu köylü ailelerinden veya küçük ölçekli tüccar ve esnafın ailelerinden ve devlet ve özel sektördeki büro düzeyinde çalışanlardan gelmektedir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu Chittagong dışından geliyor, çoğu Quomi medreselerinin az olduğu bölgelerden geliyor. Kabullerden sorumlu olan kıdemli bir öğretmene göre, "ücretsiz eğitim ve khana (yemek), elbette, fakir ailelerin çocuklarını medreselere göndermeleri için faktörlerden biridir, ancak ana motivasyon onlara İslami eğitim vermektir. Birkaç yüz ebeveyn, medresemizde çocuklarını eğitmek için iyi bir özel okula ödeyecekleri kadar para ödüyorlar."Medrese masrafları Zekat ve sadaka katkıları ve yerel topluluktan gönüllü hayırsever bağışlarla karşılanmaktadır. İnsanlar ayrıca pirinç, dals (bakliyat), et, sebze, giysi, kesilen hayvanların derileri, battaniyeler, yataklar vb.gibi aynı katkıda bulunurlar. Bazı önde gelen Chittagong işadamları ve ihracatçılar ve ithalatçılar, zorunlu Zekat veya gönüllü sadakalar olarak daha büyük miktarlarda katkıda bulunsa da, çoğu nakit katkı küçük miktarlarda (TK 100 veya 500) gelir. Medrese ayrıca kampüse bağlı bazı ticari mülklere sahiptir ve bu da önemli kira geliri sağlar. Medrese yönetimine göre, Kashif-ul-Uloom, herhangi bir yabancı ülkeden veya yabancı STK'DAN tek bir Taka almamıştır.

Medresenin mezunlarının çoğu, Bangladeş'in farklı bölgelerinde ve hatta Bangladeşli toplulukların bulunduğu yabancı ülkelerde imamlar ve camilerin hatipleri olarak iş bulmaktadır. Mezunların en iyi yüzde 15 ila 20'si medreselerde öğretmen olarak iş buluyor. Geri kalanlar ya Noorani medreseleri ve Maktabların öğretmenleri olurlar ya da kitapçılar ve kırtasiye dükkanları gibi kendi küçük ölçekli işlerini üstlenirler. Medrese yöneticisine göre dikkat edilmesi gereken ilginç şey, “İş arayan ve hala işsiz olan geçen yılki mezunlarımızdan hiçbirinin farkında değiliz.” Bu, bazı tahminlere göre yüzde 20'den fazla olan ‘modern’ eğitilmiş gençlerin işsizlik rakamlarıyla olumlu bir şekilde karşılaştırılıyor. Bu gerçek, “İşe yaramaz” eğitimleri nedeniyle “Sosyal Parazit” ve “İşsiz” olarak görülen medrese mezunlarının genel algısına aykırıdır.

Kashif-ul-Uloom, öğrencilerinin yaşamı boyunca sıkı bir disiplini sürdürür; sadece daha yüksek seviyedeki öğrenciler, duvarlı ve Kapılı Kampüsü uygun izin makbuzları ile terk edebilir ve bu da birkaç saatten fazla sürmez. İlkokul ve Noorani seviyelerindeki öğrencilerin kampüsten hiç ayrılmalarına izin verilmez. Hiçbir siyasi faaliyete kampüste, öğrenci ya da öğretmenler tarafından izin verilmez. Öğretmenlerin, Deobandi ulema liderliğindeki IOJ ile bile değil, herhangi bir siyasi grup veya parti ile ortaklık kurmaları yasaktır. Medresenin bir üst düzey öğretmenine göre, “siyaset medreseye bir kapıdan girdiğinde, İslami eğitim medreseyi diğerinden bırakır.” Medrese yönetimi ve öğretim kadrosu, medreselerin militanlığı yaydığı ve iki militan örgütün aktivistlerinin— Jama'atul Mücahit (JMB) ve Jagrata Müslüman Janata Bangladeş (JMJB)—2005 sırasında çeşitli terör eylemlerine karıştığı iddialarından derinden endişe duymaktadır. Bir kıdemli öğretmen,” sadece terörizmle ilişkili olmak bizim için son derece utanç verici değil, “” ama aynı zamanda fonlarımızı da etkiliyor. Düzenli bağışçımız olan bir dükkan sahibi, son zamanlarda çalışanlarımızdan birine, öğrenciler için yeni kitaplar satın almak için bağış için yaklaştığında, gerçekten kitaplar için mi yoksa patlayıcılar için mi paramı istiyorsun? Hepimizin asil itibarını lekeleniyor.” İfade edilmiştir.

25 yaşındaki Muhammed Habibur Rahman, 2005 yılında Darse-Nizami kursunu tamamlayan Kashif-ul-Uloom'da bir öğrencidir, ancak USAID sponsorluğundaki “yeni Ufuk” programında bilgisayar dersleri almak için daura-e-hadis seviyesini bir yıl ertelemeye karar vermiştir. Rahman, bazı “iyi” üniversitelerden, tercihen bazı Arap üniversitelerinden İslami çalışmalar alanında yüksek lisans ve doktora yapmak istiyor. Arapça ve Urduca çok iyi okuyabilir, yazabilir ve konuşabilir ve aynı zamanda İngilizce konuşmasına rağmen İngilizce bilgisine sahiptir. Yazara

düzenli olarak gazete okumadığını, ancak Transistörlü radyosunda BBC'deki Bengalce haberlerini dinlediğini söyledi. Bangladeş'in siyasi durumu hakkında oldukça bilgili, ancak hiçbir zaman oy kullanmadı ve herhangi bir siyasi mitinge katılmadı. Ulema'nın hükümete İslami konularda rehberlik etmesi gerektiğine, ancak kendilerini doğrudan siyasete dahil etmemesine inanıyordu.

Rahman medrese eğitimine kendi isteğiyle gelmedi, ancak bu fırsata sahip olduğu için kendini son derece şanslı buldu. Bangladeş ordusunda görevli olmayan bir subay (NCO) olan babası, evliliğinden birkaç yıl sonra hiç çocuğu yoktu. Allah ona bir oğul verdiğise, çocuğu “Allah'a hizmet etmek” için “vereceğine ” söz vermesini tavsiye eden dini bir lidere danıştı."Habibur Rahman kısa bir süre sonra doğduğunda, ailesi ilk önce babasının o sırada yerleştirildiği Rajshahi'deki evlerinin yakınındaki ilkokulunu bitirmesine izin vermeye karar verdi ve daha sonra oğullarının kendisini “Allah yolunda hizmet etmek” için hazırlayabileceği iyi bir medrese aramaya başladı."1994 yılında Habibur Rahman, önce Kur'an'ı ezberlediği ve daha sonra Ebtedae seviyesini tamamladığı Kashif-ul-Uloom'a kabul edildi,.

Rahman'ın babası, Kashif-ul-Uloom'da kaldığı süre boyunca, oda ve yemek ve cep harçlığı için ödeme yapmak da dahil olmak üzere eğitim masraflarını karşıladı. Annesi rahatlığı konusunda o kadar endişeliydi ki, medresedeki öğrencilerin yaşam alanının biraz sıkışık olduğunu öğrendiğinde medresenin yakınında özel bir oda kiralamak için ona para gönderdi. Rahman, annesini memnun etmek için odayı tuttu, ancak sınıf arkadaşları ve öğretmenleri ile medresede kaldı.

Habibur Rahman, dindarlığı, bilgi sevgisi, kibar tavırları ve akademik mükemmelliğe olan bağlılığı için onu öven öğretmenleri ile çok popülerdir. Geçen yıl Dars-e-Nizami kursunu tamamladığında, Bengalce gazetelerinde birkaç makale okuduğu İslam ekonomisi öğretimi için düzenlemeler yapmak üzere medrese yöneticisi Müftü Abdur Rahman'a yaklaştı. Müftü sahib, sadece bir öğrenci için yeni bir ders sunamayacağını söyledi. Rahman daha sonra dört diğer üst düzey öğrenciyi ona katılmaya ikna etti ve yönetim, bu dört öğrenciye “İslami ekonomi ilkeleri” üzerine birkaç Urduca ve Arapça metin yardımı ile ders vermek için öğretmenlerden birini atamayı kabul etti.

3.7.9. Örnek Olay Analizi:

Bu temsili medreselerin kısa vaka çalışmaları ve incelenen ilgili konular, yazarın medresenin bir eğitim kurumu olarak ve gayri meşru bir İslamlaşma biçimi olarak terörizmin bir arada durmadığını doğrulamasına yol açmaktadır. Pek çok islami radikal ve teröristin bir tür medrese geçmişine sahip olduğu inkar edilemez, ancak bu fenomenin birkaç ilgili konu tarafından nitelendirilmesi gerekir. Bangladeş'teki medreselerle ilgili en makul soru, radikalizm, militanlık veya terörizmle değil, sistemin ev sahipliği yaptığı biçimlendirici güçlerle ilgilidir.

İlk olarak, medreseler, hem geleneksel İslam bilimlerini iletmeyi hem de İslami dini “görevlileri eğitmeyi amaçlayan asırlık bir pedagoji sistemini temsil eder.” Ek olarak, sistem, Güney ve Güneydoğu Asya'nın başka yerlerinde olduğu gibi, Bangladeş'teki yüzlerce ve binlerce insana okuryazarlık kazandırmanın büyük ve çoğu durumda tek kaynağı olmuştur.

İkincisi, medrese sisteminin tamamen kapalı ve erişilemeyen bir öğrenme alanı olduğunu varsaymak doğru olmayabilir. Aslında, yazar, genellikle Ulusal Müfredat Kurulu tarafından tavsiye edilen bazı dini olmayan, pratik konuları öğretmeyen tek bir medrese bulamadı. Bazı medreseler hepsi hükümetten herhangi bir öneri almadan yeni müfredatlar, yeni öğretim yöntemleri ve yeni teknolojiler ile de deney yapıyor. Bu medreseler, birçok durumda ne kadar küçük olursa olsun, sosyo—ekonomik ya da açıkça söylemek gerekirse, ‘piyasa’ güçleridir. Örneğin, özellikle Noakhali, Sylhet ve Chittagong bölgelerinde, orta seviyeye kadar çeşitli Quomi medreselerinde İngilizce'nin tanıtılması, Batı toplumlarındaki Bangladeşli gurbetçi topluluklar arasında İngilizce olarak iletişim kurabilen dua imamaları ve hatiplere olan artan talebe doğrudan bir cevaptır. Ayrıca, Quomi medreseleri, modern ve İslami eğitimi birleştirdiğini iddia eden ve eğitimli orta sınıflar arasında oldukça popüler hale gelen kentsel alanlarda artan sayıda İngiliz orta okulundan rekabetle karşı karşıyadır. Buna ek olarak, birkaç medrese—aralarında en önemlisi Chittagong bölümündeki Putia Medresesi—öğrencilerine sıhhi tesisat, elektrik onarımı, klima onarımı, metal işleri ve tıbbi ve eczane asistanları olarak eğitim gibi teknik eğitim vermek için tesisler eklemiştir.

Üçüncüsü, medrese sistemi monolitik bir kurum değildir. Sistem sadece Alia ve Quomi'nin örgütsel akımları tarafından değil, aynı zamanda farklı ağlar, farklı ideolojiler, farklı doktriner yönelimler ve farklı pedagojik vurgularla da temsil edilmektedir. Bununla birlikte, açık olan bir

şey, bu medreselerin Bangladeş'in sosyal yapısına entegre olması ve hem kendi bölgelerinde hem de bir bütün olarak ülkede İslami eğitim ihtiyacına cevap vermek için var olmasıdır.

Yukarıda bahsedilen medreseler de dahil olmak üzere yurdun tüm medreselerinde zorunlu olarak Arapça, Kur'an, Hadis, Fıkıh ve Akide okutulmaktadır.

4. BENGALCE'DE ARAPÇA UNSURLAR

4.1. Giriş:

Bengalce Hindistan'ın Batı Bengal ve Barak Vadisi'nde ve Bangladeş'te veya diğer bir deyişle bölünmemiş Bengal Bölgesinde konuşulmakta olup bunun yanında bölgelerden göç eden insanlar tarafından konuşulmaktadır. Bengalce, Asya alt kıtasının bu bölgelerinde konuşulan zengin ve bölgesel nitelikte olup en son Aryan dillerinden biridir.

Arapça, Bölüm-I'de ayrıntılı olarak belirtildiği gibi Semitik bir dildir. Arap dünyasında konuşulan dünyanın en eski dillerinden biridir ve aynı zamanda Semitik dilin anası sayılabilir. Müslüman olan Arap dünyasının yanı sıra, dünya çapında nerede müslüman var ise orada Arapça vardır. UNO'nun 6. Uluslararası dilidir.

Bangladeş'te büyük bir müslüman topluluğun yaşaması nedeniyle, eski, uluslararası ve İslami egemen sınıf dili olan Arapça'nın yeni geliştirilen bölgesel dil olan Bengalce üzerinde bazı katkıları ve etkileri olması oldukça doğaldır. Bunlara geçmeden önce, bu işin arkasında birkaç nedeni daha eklemek gerekmektedir.

Geriye bakarsak, ticaret ve ticarete Hint-Arap ilişkisinin eskilere dayandığını görürüz. Arap gezginler önce bölgeye iş için gelmiştir. Hint-Arap ilişkisi, kültür ve gelenek, Hindistan'da onlarca yıldır devam eden derebeylik gibi yaşamın diğer birçok yönünü de etkilemiştir.

Assam halkının müslüman olması bölünmemiş Hindistan'daki Bengalce'ye birçok Arapça unsurun girmesine neden olmuştur. Nitekim bir kişi İslam'ı kabul eder etmez, Kur'an, Hadis ve diğer saf ve orijinal Arapça eserleri incelemek zorunda kalacaktır. Bunun nedeni, birinin doğru anlamda müslüman olarak yaşayabilmesi için günde beş kez namaz kılmasının gerekmektedir ve hiçbir namaz Kur'an-ı Kerim'i ezbere arapça okumadan gerçekleştirilemez.

Daha sonradan müslüman olmuş Bengaller ile gayrimüslim Bengallerin uzun süredir bir arada bulunması, müslümanların günlük işlerine gayrimüslüm arkadaşlarına, İslam kültürüne, geleneklerine Kur'an-I Kerim ve Arapçaya ait terimlerin kullanılması da Arapça'nın Bengalce'ye etkisine büyük bir katkı sağlamıştır. Keza Arap dilinin tatlılığı ve İslam kardeşliği de bazı Arapça kelimelerin ve Arapça tavırların Bengallere ve Bengalce diline girmesine neden olmuştur.

Bengalce, daha önce de belirtildiği gibi, Arapça ile karşılaştırıldığında, daha yeni bir dildir, bu nedenle uluslararası ve eski dillerden bazı kelimeleri ödünç alması oldukça doğaldır. Bu, hiç şüphesiz Bengalce’de bazı Arapça kelimelerin kullanılmasına neden olabilir.

Diğer yandan yabancı dil olarak Arapça, insanları bölgeye çekmek için bir araç niteliğindedir. Arapların zenginlikleri ve Hindistan gibi bir ülkenin işsizlik sorunları, birçok gayrimüslim Hintlinin bile Arapça öğrenmesine ve daha sonra geçimini kazanmak için Körfez ülkelerine gitmesine neden olmuştur. Hindistan'dan birçok insan müslümanlar ve gayrimüslimler Körfez ülkelerinde yaşamaktadır. Bu istihdam durumu birçok Hintli’yi Arapça öğrenmeye zorlamaktadır.

Petrolün Hindistan'da kıt iken Arap ülkelerindeki bol olması Hindistan'ı Arap ülkeleriyle ikili ilişkiler kurmaya ve ilişkilerin sorunsuz bir şekilde yürütülmesi için Hindistan'da Arapça'nın kullanımını artırmaya zorlamıştır. Bu aynı zamanda bazı Arapça unsurların nihayetinde Bengalce’ye girmesine neden olmuştur. İslam’a göre son peygamber olan Hz. Muhammed (sav)’in hayatını incelemek isteyen ve ondan bilgi edinmek her müslüman için Arapça öğrenmeyi gereklilik haline getirmiştir.

Arapça, genel anlamda ekonomik ve dilsel olarak bazı kontrollere sahip olan Arap uluslarının çoğunun anadilidir. Özellikle petrol ticareti, ekonomik olarak birçok ülkeyi Arap ülkelerine borçlu hale koymuştur. Ayrıca Kuran'ın dili olan Arapça, dünya kardeşliğini dilsel olarak yaratmaya yardımcı olmuştur.

Arap gezginler ve özellikle Sufiler’in İslam'ın farklı gayrimüslim dünya uluslarına yayması, bunların birçok kişi ile temas kurmalarına yardımcı olmuştur. Öyle ki İslam dini Hindistan'a geldi, Neo-Müslümanlar dini amaçlar için Arapça öğrenmek zorunda kaldılar. Yavaş yavaş, dini amaçlar için öğrenilen bu Arapça unsurlar Bengalce’de kullanıma girdi.

Bengalce bir neo-Aryan dili kurulduktan sonra, Bengalce'nin eklediği yeni kültür, Müslümanların Müslüman kültürü adına getirdiği kültürdü. Bengalce'nin, eski cam'ın ilk kez ikincisine yakın olduğu zaman, bu Müslümanların dilini anlayamadığı kolayca anlaşılabilir. Eğer bu Müslümanlar Bengalce'yi yendikten ve eşyalarını buraya yerleşmeden yağmaladıktan sonra geri dönselerdi, o zaman Bengalce'nin zihinlerini kavramasına gerek olmazdı ve Bengalce'yi

etkileyemezlerdi. Ancak yabancılar sadece yerleşmekle kalmayıp aynı zamanda toprakları da yönettikçe, Arap fatihlerinin dilini anlamanın önemi, bengalce ve Bengalce'nin birçok Arapça kelime kullanmasına ve Bengalce de birçok yabancı terime girmesine neden olan ivme kazandı. Bir kişinin zihnini anlamanın bir aracı dil olduğu için, yabancı Müslümanların Arap dilini öğrenmenin önemi artmıştır.

Eğer bu Müslümanlar Bengalleri yendikten sonra eşyalarını buraya yerleşmeden yağmalayarak geri dönselerdi, o zaman Bengalce'nin zihinlerini kavramasına gerek olmazdı Ancak yabancılar sadece yerleşmekle kalmayıp aynı zamanda toprakları da yönettikçe, Arapların dilini anlamanın önemi, Bengalce'ye birçok Arapça kelime katılmasına ve Bengalce de birçok yabancı terime girmesine neden olmuştur. Bir kişinin zihnini anlamak için dilin bir araç olması nedeniyle, yabancı müslümanlar açısından Arap dilini öğrenmenin önemi artmıştır.

Müslümanlar ilk kez Bengal bölgesine yerleştğinde Bengallerin Müslümanların dilini anlayamadığı kolayca anlaşılabilir. Eğer Müslümanlar Bengalleri yenmesi sonrası bölgeyi yağmayıp bölgeden ayrılırsalardı, Bengaller müslümanların zihin yapısını kavrayamayacaktı ve böylece müslümanlar Bengalce'yi etkileyemeyeceklerdi. Ancak yabancılar sadece yerleşmekle kalmayıp aynı zamanda toprakları da yönettikçe, Arap fatihlerinin dilini anlamanın önemi, Bengalce'ye birçok Arapça kelime katılmasına ve Bengallerin Arapça kullanmasına neden olan ivme kazandırmıştır. Bir kişinin zihnini anlamanın bir aracı dil olduğu için, Arap olmayan Müslümanlar için Arap dilinin öğrenmenin önemi artmıştır.

Bengalce'de halihazırda birçok Arapça unsur, kelime ve benzeri yapılar kullanılmakta olup çoğu Bengalli bu kelimelerin kökenini bilmemektedir. Bu kelimeler Bengalce de kullanılan yabancı kelimelerin en önemli parçasıdır. Bengal bilim adamları, Bengalce'de kullanılan Farsi-Arapça kelimeleri farklı kategorilere ayırmışlardır. Örneğin, yaygın kullanılan Farsi-Arapça kelimelere şu şekilde örnek verilebilir: "Raja-wojir (kral-danışman), Raja-badsha (kral-sultan), Akkel-buddi (akıl-fikir), Kessa-kahini (peri-masal), Khabar-barta (haber-havadis), Dhan-daulat (sadaka-mülk), Niyam-kanun (kural-kanun), Man-ijjat (ulu-izzet), Mute-majur (sessiz-sakin), Lazza-sharam (utanmak-sıkılmak), Lok-laskar (insan-adam), Shikka-talim (öğretmen-muallim), Salapharamarsha (danışman-mürid), Shakki-shabud (shahid-tanık), Hashi-muskura (mutlu-mesut) ve Hakim-baddi (hakim-suçlu)" olarak kullanılmaktadır.

Bengal bilim adamları, Bengalcede kullanılan bu tür Farsi-Arapça kelimeleri kelimesiyle melez veya Misra Shabda olarak adlandırdılar (Girindranath, 1986: 51-62). Bengalce'de kullanılan bu Perso-Arapça kelimeler, bazen Bengalce kelimeler ile Bengalce kelimenin hemen öncesinde kullanılmaktadır, bu kullanımda bazı durumlarda Bengalce kelime mevcut değildir. Yukarıda belirtilen “Akkel-buddi” kelimesinde “Akkel” Arapça bir kelimedir, ve Bengalce olan “Buddi” kelimesinden önce gelir. Yine “Niyam-kanun” kelimesinde Arapça olan “kanun” kelimesi Bengalce olan “Niyam”ın kullanımının önüne geçmiştir.

Uygulamada, Bengalce bir kelime ile birleşik kullanılan bu birleşik kelimeler genellikle oldukça farklıdır. Bazen bu birleşik kelimeler, Bengalce kelimeler ile eşanlamli niteliktedir. Örneğin “Raja-badsha”da Farsi-Arapça ile Bengalce kelimelerin birlikte oluşturduğu bir birleşik kelimedir. Bu birleşik kelimedede “Raja” kral anlamında iken “badsha” padişah anlamındadır. Bazı kullanımlarda ise birliktelik kullanılan kelimeler farklı anlamlara sahip olabilmektedir. Örneğin, “Raja-wojir” kelimesi Farsi-Arapça ile Bengalce’den oluşan farklı anlamlara sahip iki kelimededen oluşmaktadır. Bengalce’de “Raja” kral anlamına gelir, ancak Farsi-Arapça’da “wojir” bakan anlamına gelir.

Bir dil, bir insan için ekonomik olarak değer atfedilebileceği gibi insanlık için ise bir servet olarak nitelendirilebilir. Bu zenginlik benzeri olan dil, insanlık tarafından ihtiyaç duyulan anda kullanılabilir. Kullanıcısı birkaç bilim adamı ve filolog ile sınırlı olan yabancı bir kelimenin günlük hayatta kullanılmasında çok fazla engele sahip olunması; ekonomik, politik veya sosyal nitelikte olabilecek herhangi bir kriz sırasında heyecan, rahatsızlık ve sıkıntıya neden olur. Bu nedenle, şu anda, bir filolog ve bir bilim insanının ana görevi, dili toplum için yapmak ve onu bilimsel ve mantıklı hale getirmektir. Bu açıdan bir filolog, maddi bir bilim adamı gibi önemli bir rol oynamalıdır. Fenni ilimlerde uzmanlaşan bilim adamları bir laboratuarda bir şeyi araştırmak için oldukça tarafsızdır ve keşifleri testlere dayanır, gerçeği yansıtır ve topluma tarafsız bir şekilde hizmet eder. Filologlar ise fenni ilimlerde uzmanlaşan bilim adamları gibi bulguları da evrensel ve tarafsız olup toplum lehine hareket etmelidir.

Bu bölüm Arapça'nın farklı şekillerde ve farklı faaliyet alanlarında Bengalce'yi nasıl etkilediğini göstermeye çalışması nedeniyle çalışmanın ana ve en önemli bölümüdür.

Bu bölüm, daha iyi ve sistematik bir çalışma için aşağıdaki alt bölümlere ayrılabilir.

4.2. Temel Kelime Bilgisi:

Temel kelime bilgisi sayılar, akrabalık ilişkileri ve bitkiler hayvanlar alemi başlıkları altında aşağıdaki gibi incelenebilir. Söz konusu inceleme devamında; isimler, zarflar, sıfatlar, fiiller, önekler ve sonekler göz önüne alınarak genişletilmiş kelime dağarcığındaki arapça unsurlar ve sonrasında Bengalce’de kullanılan Arapça kelimelerin fololojik değişimler incelenecektir.

4.2.1. Arapça Sayılar:

Pek çok olmasa da, bazı Arapça sayıları Bengallerin kullanımında ve Bengalce’de bulunur, tabii ki bazıları büyük ölçüde ve sıklıkla kullanılırken, bazıları sınırlı ve özel durumlarda kullanılır. Bu sayılardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Arapça Kelime	Bengalce Okunuş	Anlamı
الف	Elif	Bin
اول	Evvel	Birinci, en iyi, en yüksek
عدد	Aded	Adet
ثلاثة	Selese	Üç
اربعة	erba	Dört
خمسة	Hamse	Beş
ثاني	Seni	İkinci
واحد	Vehid	Vahid, bir

4.2.2. Akrabalık:

Araplar tarafından kullanılan akrabalık ve kan ilişkisi kelimelerinden bazıları, Müslüman yöneticilerin ve Arap nitelikli Müslümanların Bengalliler ile uzun süre birlikte yaşamasının bir sonucu olarak Bengalcede bulunur. Tabii ki, bu tür kelimelerin bazıları sadece Bengal Müslümanlar tarafından kullanılır. Bazı kelimeler aşağıda listelenmiştir:

Arapça Kelime	Bengalce Okunuş	Anlamı
ابا	Abba	Baba
اما	Amma	Anne
خاله	Hala	Hala
خال	Halu	Amca
والد	Valid	Baba
والدة	Valide	Anne

ولد	Velud	Oğul
اولاد	Evlad	Erkek Çocuklar
ولي	Veli	Veli
طفل	Tıfil	Bebek (tıfıl)

4.2.3. Bitkiler ve Hayvanlar Alemi:

Doğadaki hayvanlar, kuşlar ve ağaçlar söz konusu olduğunda, Bengallerin günlük kullanımında bazı Arapça isimler ve terimler bulmaktayız. Bazılarını aşağıdaki gibi not edilebilir:

Arapça Kelime	Bengalce Okunuş	Anlamı
عقرب	Akrab	Akrep
بقرة	Bakra	Öküz
حيوان	Hayvan	Hayvan
اسود	Esvad	Aslan
انسان	İnsan	İnsan
خنزير	Hinzır	Domuz (Hinzır)
شجرة	Secer	Ağaç
نارجيل	Narkil	Hindistan cevizi
حية	Hayye	Yılan
قصب	Kasab	Bambu

4.3. Bengalce Söz Varlığındaki Arapça Unsurlar:

Bu bölümde Bengalce'de kullanılan Arapça kelimeler ve diğer unsurlar incelenmektedir. Binlerce Arapça kelime, Bengallerin günlük olarak kullanımında ve Bengalce'nin geniş dağarcığında kullanılmaktadır. Aşağıdaki başlıklar altında incelenebilir:

4.3.1. İsimler:

Bengalcede kullanılan Arapça kökenli isimlerin bazıları bunlardır:

Arapça Kelime	Bengalce Okunuş	Anlamı
أستاذ	Üstad	Üstad, öğretmen
أمين	Emin	Emin, güvenilir
آخر	Ahir	Son
آذان	Azan	Ezan
الله	Allah	Allah
اجلاس	İclas	Meclis

استغفار	Istikfar	İstiğfar, tövbe
اطلاع	Ittila	Bilgi
اختيار	Ihtiyar	Seçmeli, Seçim
اشاره	Işara	İşaret
اصل	Asıl	Asıl, orijin
انصاف	İnsaf	İnsaf
امام	İmam	İmam, lider
انقلاب	İnkılab	İnkılab
إسلام	İslam	İslam, barış
إيمان	İman	İman
أقرار	İkrar	İkrar
أجر، أجره	Uzrat	Maaş, ücret
آخرة	Ahirat	Ahiret
أف	Of	Vay
أموال	Emval	Mülk
انتقال	intikal	Ölüm, intikal
إنجيل	incil	İncil
انتخاب	intihab	Seçim
اجازة	icazat	İzin
احترام	ihram	Saygı
اذية	eziyat	Eziyet
اعلان	ilan	İlan
امتحان	imtihan	İmtihan
امر	amır	Emir
اختلاف	ahtilaf	Ihtilaf, farklılık
آفة	afad	Afet
اوقات	avkat	Vakit, zaman
اول	avval	Evvel
اولاد	avlad	Evlat (çoğul)
اخبار	ahbar	Haber
اخيرة	ahirat	Ahiret
آسية	asiya	Asya
آدم	adam	Adem
امانة	amanat	Emanet
اركان	arkan	Temel kurallar
اثر	atar	Ihtar
احوال	ahval	Durum, ahvâl
احكام	ahkam	Ahkâm, dini talimat
احباب	ahbab	Ahbab, dost
ايجاد	izad	İcat
اتفاق	ittifak	İttifak, anlaşma
انسان	insan	İnsan

افطار	iftar	İftar
امامة	imamat	Liderlik
احسان	ihsan	İhsan, hayır
إخانة	ihanat	Ihanet
امة	ummat	Ümmet, topluluk
اعتراض	itiraz	İtiraz
اعرابي	aarabi	Bedevi
امداد	imdad	İmdat
ارادة	irada	İrade
اعتبار	itibar	İtibar
اقامة	ikamat	İkamet
انكار	Inkar	Inkar
انتظام	intizam	İntizam, düzen
اخلاص	Ihlas	Ihlas
انجام	anzam	Sonlandırma
اولياء	avlia	Evliya
استعفا	istifa	İstifa
الزام	elzam	Suçlama
ابا	Abba	Baba
اما	amma	Anne
اكبر	akbar	En büyük
اقارب	akarib	Akraba
أخلاق	Ahlak	Etik
احمال	ahmal	Yük
أيام	ayyam	Günler
اذكار	azkar	Anmak
اجل	acal	Ölüm, ecel
آداب	adab	Görgü Kuralları
افواه	afva	Söylenti
انبياء	embia	Enbiya
آية	Ayat	Ayet
ائمة	ayimma	İmamlar
الوداع	alvada	Elveda
أرواح	Arvah	Ruhlar
الوان	Alvan	Renkler
اشراف	eşraf	Şerefli kimse
اشخاص	Eşhas	Şahıslar
اصحاب	Ashab	Sahabe
أحمق	ahmak	ahmak
اهل	Ahal	Ahali
اجمال	izmal	bütün
اظهار	izhar	ifade

اضافة	idafa	Ilave
ايجاب	izab	Icap, Kabul
ارسال	irsal	Gönderme
ارادة	irada	Irade
إلهام	ilham	Ilham
الهي	ilahi	İlah
استحار	istihar	Utanmak
اشهاد	işhad	Şahitlik etme
اصلاح	Islah	düzeltilme, ıslah
استخارة	istihara	İstihare
استعمال	istimal	Kullanmak
اهتمام	ihtimam	Ihtimam
احتلام	ihtilam	Ihtilam
اثر	asar	Iz, işar
اعتكاف	itikaf	İtikaf
اعتقاد	itiqad	İnanç
اتحاد	ittihad	Birlik, ittihat
اقبال	ikbal	Sonuçlanmak
اكرام	ikram	İkram
اتهام	ittiham	İttiham, töhmet, suçlama
اقتداء	iktida	Takip etmek
امامة	Imamat	İmamet
انتهاء	intiha	Bitme
انتظار	intizar	İntizar, bekleme
ابن	Bin	Oğul
ابليس	Iblis	İblis, şeytan
املاء	imla	İmla, yazım
باري	bari	Yaratıcı
بدل	badla	Bedel
باب	Bab	Kapı, bab
بدن	Bodan	Beden
باقي	Baki	Bâki
بركة	barkat	Bereket
بخل	Bakil	Cimrilik
بيضة	Bayda	Yumurta
بشارة	başarat	Güzel haber
بيت	bayit	ev
بيان	bayan	Açıklama
بشر	başar	Beşer, insan
بقرة	bakara	Öküz
بقى بقى	bokbok	Gevezelik
برقع	Barga	Peçe

بقرة عيد	Bakri iyd	Kurban Bayramı
بقال	Bakkal	Bakkal
بزاز	bzzaz	Bezci, bez satan kimse
بتول	batul	Bakir
بدعة	bidat	sapkınlık, bidat
بدوی	Badavi	Bedevi
بیعة	Bayat	Bağlılık
بيع	bay	Satış
برق	bark	Işık
براءة	berat	Beraat
بحر	bahar	Deniz
بعض	Bazi	Bazı
باطن	batın	batın, içle ilgili
باطل	batıl	batıl, yanlış
بعد	bad	Sonra
بائع	bayi	Bayi
بلاء	bala	Bela
بحث	bahas	Araştırma
بنت	Binte	Kız
تمام	tamam	Tamam
تفصیل	tafsil	Ayrıntı
تفاوتة	tafaat	Farklılık
تکلیف	Taklif	Zorluk
تکرار	takrar	Tekrar
تسبیح	tasbi	Tesbih
تبدیل	tabdil	Değişme, tebdil
تعجب	tajjub	Acayip gelmek, şaşırmaq
تقاضا	takaza	Istek
تحصیل	tahsil	Tahsil
تعریف	Tariff	Tanımlamak, Tanım
تاریخ	tarih	tarih
تسليم	taslim	Selamlama
تلاوة	tilavat	Okuma
توکل	tavakkul	Tevekkül
تجارة	tizarat	Ticaret
توبة	tavba	Tevbe
تعیین	Tayin	Tayin
تقسیم	taksim	Taksim, bölmek
تلمیذ	Tilmij	Öğrenci
تکبر	takabbur	Kibirlenme
توقية	tavkit	Koruma
تقطع	takti	Küçük parçalara ayırma

تخمين	tahmin	Tahmin
تغيير	tağir	Tehir etme
تذكرة	tazkira	Anmak
تدفين	tadfin	Defin etmek
تدبير	tadbir	Tedbir almak
تدارك	tadarik	Tedarik
تفريق	tafrik	Ayırma
ترك	tabarruk	Uğur dileme
تبارك	tabaruk	Mukaddes
تمدن	tamaddun	medenileşmek
تمسك	tamassuk	Sıkışmak
تمثيل	Tamanni	temenni
تمادي	tamadi	sınır
تنبيه	tambih	tembih
تيمم	tayammum	Teyemmüm
ترك	tarik	Terk
تركيب	tarkib	Terkip
ترجمة	Tarzume	Tercüme
تربية	tarbiyat	Terbiye
ترميم	tarmim	Tamir
تشديد	taşdid	Sıkılaştırma
تشریف	taşrif	Teşrit etme
تصدیق	tasdik	Tasdik
تصنيف	tasnif	Tasnif
تصوير	tasbir	Tasvir
تصرف	tasarruf	Davranış
تسليمات	taslimat	Teslimat
تسلى	tasalli	Teselli
تحقيق	tahkik	İnceleme
تحويل	tahbil	Dönüştürme
تهمة	tahmet	Töhmet
تقوى	takva	Takva
تأكيد	Takid	Onaylama
تاج	Taj	Taç
تعزية	Taziya	Taziye
تعويض	Tavid	Taviz
تابوت	Tabut	Tabut
تعميل	ta'mil	Amel işleme
تعداد	ta'dad	Saymak
تلقيين	talkin	Telkin
تعليم	ta'lim	Talim
تعلق	ta'alluk	Bağ

تأثير	Tasir	Tesir
تهجد	tahaccüd	Teheccüt
تعهد	ta'ahhud	Tahahhüt
توضيح	tavzi	Açıklama
تراب	turab	Turab, toprak
ترتيب	tartib	Tertip
ترقي	tarakki	Terakki, gelişim
تعبير	tabir	Tabir, açıklama
تعظيم	tazim	Saygı
توجه	tavajju	Teveccüh, dikkate alma
توحيد	tavhid	tevhid, birleşme
توقع	Tavakku	Beklenti
تكفين	takfin	Kefenleme
تكبير	takbir	Tekbir
تقرير	takrir	Ders verme
تقليد	taklid	Taklit
تقلب	takallub	değişme
تقصير	taksir	Taksir, kusur
ثواب	savab	Sevap
ثناء	sana	Sena, yüceltme
ثمن	saman	Semen, fiyat
ثبوت	sabut	Sabit, açık
ثلاثة	Selese	Üç
جناب	canab	Cenap
جواب	cuvab	Cevap
جزية	Cizya	Cizye, vergi
جزاء	Ciza	Ödül
جلسة	celsa	Oturum
جلد	cild	Cilt
جهاد	cihad	Cihat
جماعة	cimeat	Cemaat
جيب	ceb	Cep
جن	cin	Cin
جهنم	cahannam	Cehennem
جنة	Cennat	Cennet
جهالة	cahili	Cehaley
جبل	Cabal	Dağ
جمال	camal	Cemal, güzellik
جبة	cubba	Cübbe
جدال	cidal	Tartışma
جراب	cirab	Çanta
جرم	curum	cürüm

جزيرة	cazira	Ada
جسد	Casad	Ceset
جسم	cisim	Vücut
جنازة	Canaza	Cenaze
جاسوس	Casus	Casus
جوهر	cavhar	Cevher
جواهر	cavharat	Cevahir
جزية	cazba	Cezbe
جبار	cabbar	Cabbar
جمهورية	cumhuriyyat	Cumhuriyyet
جلوس	culus	culüs
جهد	cahad	Cehd
جانب	canib	Cenap
جهاز	ca'z	Cihaz
جبرائيل	cibril	Cebrail
جزء	cuz	Cüz
جم	cam	Kalabalık
جملة	cumla	Cümle
جمعة	cumma	Cuma
حكمة	hikmat	Hikmet
حور	hur	Huri
حرب	harb	Harp, savaş
حملة	hamla	Hamle
حساب	hisab	Hesap
حج	Hac	Hac
حديث	Hadis	Hadis
حد	had	Had, sınır
حكم	hucum	Hüküm
حال	Hal	Hal
حق	Hak	Hak
حرمة	hurmat	Hürmet
حاضر	hazir	hazır
حضور	huzur	Huzur
حقوق	hukuk	hukuk
حمد	ha'md	Hamd
حياة	hayat	Hayat
حفظ	Hifz	Ezberleme
حزن	huzun	Hüzün
حبيب	habib	Arkadaş
حجرة	huzra	Hicre
حلقوم	halkam	Boğaz
حلوى	halva	Helva

ختم	hatam	hatim
خراب	harab	Harap
خدمة	Hizmat	Hizmet
خليفة	Halif	Halife
خيال	hial	Fikir
خلاصة	hulasa	Hülasa, esas
خلق	halk	Halketme, yaratma
خصلة	haslat	Haslet
خطاب	hitab	Hitap
دفتر	daftar	Defter
دليل	dalil	Delil
دنيا	dunya	dünya
دعا	dua	Dua
دولة	davlat	Devlet, varlık
دخل	Dahul	Dahil
دكان	dukan	Dükkan
دواة	davat	Hokka
درس	Dars	Ders
درجة	darca	Derece
درهم	dirham	Dirhem
درة	Durra	Kırbaç
دائرة	Dayra	Daire
دائم	Daim	Daima
دائر	Dair	Dair
دلال	dalal	Dellal
دينيات	diniyat	Diniyât, din ile ilgili
ذخيرة	zakira	ambar
ذم	Zam	Zan, suçlama
ذكي	zaki	zeki
ذوق	zavk	Zevk
ذمه	zimma	Zimmet
ذهن	zehn	Zihin
روح	ru	Ruh
رحم	raham	Rahim
رسول	Rasul	Rasul
رزق	rızık	Rızık
رب	rab	Rabb
رحمة	Rahmat	Rahmet
رحمن	rahman	Rahman
رحيم	rahim	Rahim
راعية	raiyat	yönetici idaresinde olanlar, raiyyet
ركعة	Rakat	Rekat

رغبة	ragbat	Rağbet
طعام	taam	Yemek
ظلم	zulum	Zulüm
ظهر	zuhar	öğle, öğle namazı
عالم	alim	Alem
عصر	asır	Asr namazı, ikindi, ikindi namazı
عمر	omur	Ömür
غرفة	gurfa	oda
غلام	gulam	Gulam, köle
غسل	gusul	Gusül, banyo
فرقان	furkan	Farkındalık
كلمة	Kalima	Kelime
كعبة	Kaba	Kabe
كمالیات	kamaliyat	Kemaliyât
لله	Lillah	Allah için
لعنة	lanat	Lanet
مرشد	murşid	Mürşit
مراد	murad	Murat
مرید	murid	Mürit
مرتضى	murtaza	Mürteza
ملاقات	mulakat	Mülakat
ملك	Muluk	Mülk
مصلى	musalla	namaz kılınabilen açık yer
مصافحة	musaffa	Musafaha, el sıkışmak
مصاحب	mushib	Arkadaşlık eden
مقدار	mekdar	Miktar
مضرب	mizrab	Mızrap
مزاج	Micaz	Mizaç
معراج	Miraz	Miraç
محراب	mihrab	Mihrap
مرمة	maramat	onarmak
معجزة	muciza	Mucize
مطابق	mutabik	Mutabik
مطالعة	muta-ala	Mütalaa
موافق	muvafik	Muvaffak
مهلة	muhlat	Mühlet
موضع	mavza'	Mevzi
موسم	mavsim	Mevsim
نظام	nizam	Nizam
نظم	nazım	Nazım
نعمة	niymat	Nimet
نفرة	nafrat	Nefret

نفس	nafs	Nefis
نفل	nafil	Nafile
نقد	nagad	Nakit
نقش	nakşa	Nakış
نقصان	noksan/Loksan	Noksan, kayıp
نقطة	Nokta	Nokta
نقل	nakıl	Nakil
نكاح	Nika	Nikah
نهر	nahar	Nehir
نور	Nur	Nur
نية	niyat	Niyet
نصيب	nasib	Nasip
نظر	nazar	Nazar
نبي	nabi	Nebi
نظير	nazir	Nezir, benzer
نعل	la'al	Nal
نجاسة	nacasat	Necaset, kir
نهاية	Nihayat	Nihayet
نصف	Nisf	Yarım
نجاة	Nacat	Necat, kurtuluş
نصيحة	nasiyat	Nasihah
نفقة	nafka	Nafaka
نتيجة	natica	Netice
نصارى	nasara	Nasara, hristiyan
نوم	noam	Uyku
نسل	nasal	Nesil
نبوة	nabuyot	Nübüvvet,
نجس	nacis	Necis, kir
نباة	nabat	nebat
نظارة	nazarat	Nezaret (nazır), bakanlık
نداء	Nida	Nida
نفاق	Nifak	Nifak
وكيل	vakil	vekil
وقت	vakt	Vakit
وزير	vuzir	Vezir
واحد	vahid	vahid
وادي	vadi	vadi
وارث	Varis	Varis
وصية	vasiyat,	öğüt
وطن	vatan	vatan
وعده	vada	Söz
وعاظ	Vaaz	Vaaz

واقعة	vakia	olay
وقف	vakf	Vakfetme
والد	valid	baba
والدة	valida	Anne
ولد	veled	Erkek Çocuk
وعظ	Vaz	vaaz
واسطة	vasta	Vasita
ورق	varak	Varak, belge
وزيري	vaziri	Bakanlık
وكالة	vakalat	Vekalet
وزن	vazn	Veziin
وضو	vazu	Abdest
وجود	vacud	Vucüt
وفاء	vafa	vefa
والي	vali	Vali
همة	himmat	Himmet
هجرة	Hizrat	Hicret
هضم	Hazim	Hazim
هلاك	halak	Yok etmek, helak etmek
هداية	hidayat	Hidayet
هبة	hiba	Hibe
هلال	hilal	Hilal
هجوم	huzum	Hucüm
هدى	huda	Rehber
هول	haval	Korku, heva
هيبة	haybat	Heybet
يقين	yakin	Yakin, inanç
يتيم	yathim	Yetim
ياسير	yesir	Öksüz
ياقوت	yakut	yakut
يعني	yaani	Yani

4.3.2. Zarf:

Zarf; cümle içinde kullanımları, cümlede üstelendikleri görevler ile sıfatlardan, zamirlerden ayrılırlar. Edat ve bağlaçlardan da farklıdırlar. Farklılıklarını ve özelliklerini bilmek zarfların yakından tanınmasına yardımcı olacaktır. Zarf (Belirteç); sıfatları, fiilimsileri ve bazen de

kendilerine benzeyen sözcükleri zaman, durum, miktar, yer, yön ve soru bakımlarından belirten sözcüklerdir. Beş çeşit zarf türü bulunur. Zarf çeşitleri; durum zarfları, zaman zarfları, azlık-çokluk zarfları, yer-yön zarfları, soru zarflarıdır. Zarfların özellikleri; zarflar, tek başına kullanıldığı zaman isimleşir. Zarflar, isim çeki eklerini almazlar. İsim cümlelerinde zarflar, sıfat görevinde kullanılır. Yükleme isim olan cümlelerde zarf olarak kullanılabilir sözcükler sıfattır. Zarflar aynı zamanda fiilimsi (eylemsi) ve sıfatları da belirtirler.

İsimler kadar çok sayıda olmasa da, Bengal dili ve edebiyatında kullanılan bazı Arapça zarf unsurları ve sözcükleri vardır. Bunlara Bengal gramerindeki bazı ekler eklenir ve zarfın gramere ilişkin biçimleri alarak Bengalce olarak kullanılır. Çoğu durumda son ekler “etmek, vermek ve kalmak” gibidir. Bengalcede kullanılan bu tür bazı Arapça zarf sözcükleri aşağıdaki gibidir:

Arapça Kelime	Bengalce Okunuş	Anlamı
اشارة	işara	işareten
انصافا	insaf	insafen
اقرارا	ikrar	ikraren
اجارة	icara	kiraya vermek
اعلانا	ailan	ilanen
اختلافا	Ahtilaf	İhtilafen
احسانا	ihsan	İhsanen
ارادة	irada	İrade göstererek
اكراما	ikram	İkram ederek
اصلا	asile	Aslen
اخرا	ahiae	Sonrasında
ايمانا	iman	İman ederek
ظاهرا	zahir	Zahiren
اختيارا	ahtar	tercih
اخانة	ihanat	İhanet ederek
باطلا	batil	Batılen
بالكل	bikul	Tamamen
باقيا	Baki	Baki kalarak
بالذمة	Bizimat	dikkatle
تحقيقا	Takiken	Tahkiken
ترجمة	tarcuma	Tercüme ederek
تعلقا	ta'alluk	İlişkin
تعلیما	talim	Eğitim olarak
تعجبا	ta'ajjub	Şaşırarak
تلاوة	tilavat	Tilavet ederek

توكلا	tavakkul	Tevekkül ederek
تبركا	tabarruk	Bereket vererek
توبة	tavba	Tövbe ederek
تفسيرا	tafsir	Tefsiren
تكبرا	takabbur	Kibirilenerek
تجربة	Tarcubatan	Deneyerek
ثابتا	sabit	onaylayarak
ثرتة	Sarsaraten	Gevezelik yaparak
ثالثا	salisa	Üçüncü olarak
جاهلا	cahil	Cahillikle
جوابا	cavab	Cevaben
جائزا	caiz	Hukuken
جملة	cumla	Cümleten
حكمة	hikmat	Hikmeten
حفاظة	hifazat	Koruyarak
حملة	hamla	Hamle ederek
حسابا	hisab	Hesaben
حكما	hukman	Hükmen
حلالا	halal	Helal olarak
حاضرا	hizir	Haziren
حقا	Hokkan	Hakken
ذلة	zillat	Zilleten
ذمة	zimma	Zimmeten
راضيا	razi	Razi ederek
رضاء	Rizan	rızasıyla
زیادة	ziada	Ziyadesiyle
سؤالا	sual	Sualen
سجدة	sacda	Secde ederek
سائلا	Sail	Sel halinde
سلاما	salam	Selam ile
شكرية	şukriya	Şükrederek
شاملا	şamil	Şamilen
شاهدا	şahid	Şahit olarak
شافعا	şafi	Şifa vererek
شركا	şirk	Şirk tutarak
شبهة	şubha	Şüphelenerek
شرطا	Şart	Şartıyla
شكاية	Şikayat	Şikayeten
شهادة	şahadat	Şehadeten
صحيجا	sahi	Tashih ederek
صراحا	sarih	Şerhen
طبعة	tabiatan	Tabiatıyla

ظلما	zulum	Zulmen
ظاهرا	zahir	Zahiren
عادة	adat	Adeten
عجزا	aciz	Aciz olarak
عداوة	adavat	Düşmanca
عاشقا	aşık	Aşkla
غفلة	gafilat	Gafletle
غدارا	gaddar	Gaddar
فردا	fardan	Ferden
فرقا	fark	Farklı olarak
فتنة	fitna	Fitne çıkararak
فرضا	farzan	Farzen
فسادا	fasadan	Fesatlıkla
فائدة	fayda	Faydalı olarak
قبضة	kabza	zaptederek
قائلا	Kavlan	Söyleyerek
قانونا	Kanun	Kanunne
قوة	kuvat	Kuvvetle
قربانا	kurban	Kurban olarak
كرامة	keramati	Kerametle
كتابة	kitabatan	Kitaba göre
كاتبا	Katib	Yazarak
كثيرا	kasir	Kesiren, çokça
لازما	lazim	Lazım olarak
لعنة	la'nat	Lanet ederek
لقبا	lakab	Lakap olarak
مزاجا	Mizac	Mizacen
مانعا	Mani	Mani olarak
مالكا	Malik	Malik olarak
ماهرا	Mahir	Mahir olarak
مهلة	mahlat	Mühlet vererek
مهنة	mahnat	Mihnetle
مطلبيا	matlab	Niyetiyle
مقيما	mukim	Mukim olarak
مجبورا	macbur	Mecburen
مذهبا	mazab	Mezheben
مناجاة	munacat	Münacaat ederek, dua ederek
مثالا	misalan	Misalen
مناظرة	munazira	Münazara ederek
مقابلة	mukabila	Mukabele ederek
نقدا	nagad	Nakden, nakit olarak
نافعا	nafa	Kâr ederek

نقصانا	nuksan	Azalarak
نقلا	Naklan	Naklen
نية	niyat	Niyeten
نصيحة	nasihat	Nasihah olarak
وكالة	vakalati	Vekaleten
وعدة	vada	Vaat ederek
وسيلة	vasila	Vesile olarak
وصية	vasiyat	Vasiyeten
همة	himmat	Himmeten
هجرة	hicrat	Hicrederek

4.3.3. Sıfat:

Sıfat varlıkları daha iyi anlatmaya ve tanıtmaya yarayan sözcük ve sözcük gruplarıdır. Sıfat olan sözcükler isimlerin önüne gelmektedir. İsimlerin durumunu, rengini, şeklini, boyutunu ve sayısını belirtmektedirler. Bu nedenle de nesnelerin en doğru şekilde anlatılmasında oldukça etkili olmaktadır. İsimlerin önüne gelmekte ve isimlerin nitelikleri hakkında bilgi veren sözcükler sıfat (ön ad) olarak değerlendirilmektedir. Sıfatlar isimleri şekil, durum, renk, sayı ve ölçü/boyut olarak nitelendirmektedir. Bengalce’de isimlerin yanında en fazla sayıda Arapça kelime sıfatlarda bulunmaktadır. Bengalce’de sıfat olarak kullanılan bazı Arapça kelimeler aşağıda listelenebilir:

Arapça Kelime	Bengalce Kelime	Anlamı
امين	amin	Güvenilir
امير	amir	Amir
الهي	ilahi	İlahi
ابرار	abrar	Ebrar
انصار	anser	Ensar
اعجمي	acami	Acem
اهلي	ahli	Ehil
اسلامي	islami	İslami
امي	ummi	Ümmi
اسامي	asami	Suçlu
اخري	Ahiri	Ahir, son
اختياري	ahtiyari	Ihtiyari
انقلابي	inkılabi	inkılabi
اعرابي	arabi	Arabi
الزامي	ilzami	Suçlayıcı
اصلاحي	islahi	Düzeltilme
اتحادي	ittihadi	Bireysel
اصطلاحی	istilahi	Istilahi

ابتدائي	ibtidai	ibtidai
بخيل	bakkil	Cimri
باطل	batil	batıl
باقي	baki	Baki
بالغ	Baliğ	Baliğ
بقال	bakali	Bakkal
بدني	badani	Bedeni
بشير	başır	iyilik getiren
بدوي	Baddavi	Bedevi
باطن	batin	Batını
تاجر	tacir	Tacir
تابع	Tabi	Tabii, takipçi
تحقيقي	tahiki	Tahkiki
تقريري	takriri	Takriri
تقديري	takdiri	Takdiri
تحصيلي	tahsili	Tahsili
تاريخي	tarihi	Tarihi
تقسيمي	taksimi	bölüştüren
تخميني	tahimini	Tahmini
ترتيبي	tartibi	sistematik, metodik
ثابت	sabiy	Sabit
ثقل	sakil	Ağır
ثاني	sani	İkinci
جلد	cald	Hızlı
جلاد	callad	Cellad
جلالي	Calali	Celali
جهنمي	cannami	Cehennemi
جاهل	cahil	Cahil
جميل	camil	Cemil, güzel
جابر	cabir	şiddetli
جبار	cabbar	Cabbar
جمهوري	cumhuri	Cumhuri
جسمي	cis'm	Cismi
حاجي	haci	Hacı
حافظ	hafiz	Hafız
حاكم	hakim	Hakim, kadı
حرام	haram	Haram
حلال	halal	Helal
حاضر	hazir	Hazır
حكيم	haki'm	Hâkim
حامد	hamid	hamdeden
حزين	hazin	Hazin

حريري	hariri	İpekten
حبشی	habeşi	Habeşistanlı
حيران	hayran	Hayran
حامي	hami	koruyucu
حرامي	harami	Harami
حميد	hamid	Hamid
حاملة	hamila	Hamile
حلوي	halvai	Helvacı
حافظ	hafiz	Muhafız
حقير	hakir	Hakir
خالي	hali	Boş
خاص	has	Has
خارج	hariz	Dışarı
خطير	hatir	Tehlikeli
خالق	halik	Halık
خادم	hadım	Hizmetçi
خالص	halis	Halis
خطيب	hatip	Hatip
خاطيء	hati	Günahkar
خير	hayr	Hayır
داخل	dahil	Dahil
دلال	dalal	Dellal
دفين	dafin	Defin
دنياوي	dunyavi	Dünyevi
دكاني	Dukani	dükkan sahibi
دكتوري	doktori	Doktorluk
دماغي	demaği	beyin
دائمي	Daimi	Daimi
دليلي	delili	Delili
دجالي	darvali	Deccali
ذكي	zaki	Zeki
ذهين	zahin	Ferasetli
ذاكر	zakir	Zikreden
ذلتی	zillati	Zilleti
ذمي	zimmi	Asi
ذاتي	zati	Zati
راض	razi	Razı
رحيم	rahim	merhametli
رزيل	rezil	Rezil
روحاني	ruhani	Ruhani
رسومي	rasumi	Efsanevi
رئيس	rais	Reis

رومی	rumi	Rumi
رباعی	rubai	Rubai
راغب	rağib	Rağbet edilen
راکب	rakib	Binici
ربانی	rabbina	Rabbani
رسمی	rasumi	Resmi
رفیق	rafik	Arkadaş
زائده	ziyada	Ziyade
زرعی	zirai	Zirai
زانیة	zani	zina eden kadın
سابق	sabik	Önceki
سني	sunni	Sünni
سائل	sail	Dilenci
ساجد	sacid	Secde Eden
سالم	salim	Selim, güvenli
ساکن	sakin	Sakin
سفیر	safir	Büyükelçi
سخي	sakhi	Cömert
ساعدا	sayid	Yardım eden
سلطانی	sultani	Sultani
سنی	sanni	Yıllık
سیاسی	siyasi	Siyasi
سحري	sahri	Sihri
سید	sayid	Lider
شامل	şamil	Şamil
شهید	şahhid	Şehit
شريك	şarik	ortak
شیریر	şarir	şerli
شاهد	şahid	Şahit
شیخ	Şeyk	Şeyh
شاکر	şakir	Şakir
شارح	şari	Şerhi, açıklayıcı
شاعر	şair	Şair
شريف	şerif	Şerif
شهری	şari	Aylık
شرقی	şarki	Doğu
شديد	şadid	Şiddetli
شیطانی	şaytani	Şeytani
شخصی	Şahsi	Şahsi
شرطي	şarti	koşullu
شرعی	şariyi	Şer'i
صاف	saf	Saf

صوفي	sufi	Sufi
صحيح	sahi	Doğru
صادق	sadik	Sadık
صائم	sa'im	oruç tutan
صحابية	sahaba	Sahabe
ضعيف	zayif	Zayıf
ضروري	zaruri	Zaruri
طالب	talib	Talip
طيب	tayyib	güzel
طوفة	tufa	Mükemmel
طاهر	tahir	Temiz
طبيعي	tabiyi	Sistematik
ظالم	zalim	Zalim
ظاهر	zahir	Zahir
عجيب	acib	Acayip
عالم	alim	Alim
عابد	abid	Abid
علماء	ulama	Ulema
عاقل	akil	Akil
عجمي	acami	Acem
عادل	adil	Adil
عربي	arabi	Arap
عاشق	aşik	Aşık
عام	Um	Genel
عليم	alim	Alim
عزيز	Aziz	Aziz
عظيم	azim	Azım
عالي	Ali	Ali
عبراني	ibrani	Musevi
عراقي	Iraki	Iraklı
عامل	amil	Amil
عالية	aliya	Yüksek
غافل	gafil	Gafil
غائب	gaib	Gayb
غريب	garib	Garip
غني	gani	Zengin
غرور	gurur	Gurur
غازي	gazi	Gazi
غفار	gaffar	Gaffar
غالب	galib	Galip
غاضب	gazib	Kızgın
فاحش	Fahiş	Fahiş

فاحشة	faişa	Fahişe
فارسی	farsi	Farsi
فرار	firar	Firari
فقير	fakir	Fakir
فاسد	fasid	yozlaşmış
فاسق	fasik	Fasık
فاتحة	fatiha	Fatiha
قاتل	katil	ölü
قاطع	kati	Kesici
قائل	ka'il	Konuşmacı
قريب	karib	Yakın
قانوني	kanuni	Kanuni
قارئ	kari	Okuyan
قائم	ka'im	kaim
قومي	kami	Kavmi
قيدي	kaydi	Mahpus
كافي	kafi	Kafi
كفيل	kafil	Kefil
كثير	kasir	Çok
كبير	kabir	Büyük
كاتب	katib	Katip
كاذب	kazib	Yalancı
كريم	karim	Cömert
كافر	kafir	Kafir
كامل	kamil	Kamil
كفو	kufu	Denk
كمينة	kamina	Saklı
كلامي	kalami	Kelami
لذيذ	Laziz	Leziz
لائق	la'yik	Layık
لازم	lazim	Lazım
لوازمة	lavazima	Levazım
لازمي	lazimi	Zorunlu
لطيف	Latif	Latif
مفصل	mufassal	detaıylı
مبارك	mubarak	Mübarek
مباح	mubah	Mübah
مشغول	maşgul	Meşgul
محرر	marir marib	Yazar
محروم	mahrum	Mahrum
محافظة	muhafiz	Muhafız
مهم	mahim	Mühim

معذور	ma'zur	Mazur
مالكي	maliki	Malik
معلوم	malum	Malum
معشوق	maşuk	Maşuk
مشهور	maşur	Meşhur
معصوم	masum	Masum
ماهر	mahir	Mahir
مشكل	maşkil	Zor, Sorun
مرشد	muşhid	Müşhid
مشرك	muşrik	Müşrik
مقبول	makbul	Makbul
مكروه	makru	Mekruh
مقيم	mukim	Mukim
متكبر	mutakabbir	Gururlu
مفيد	mufid	yararlı
موجود	mavcut	Mevcut
مسافر	musafir	Misafir
مجنون	macnun	Mecnun
مريض	mariz	Hasta
مسلم	muslim	Müslüman
متولي	mutalli	Mütevelli
ميت	mayit	Ölü
مظلوم	mazlum	Mazlum
مسعود	masud	Mutlu
مسكين	miskin	Fakir
معروف	maruf	bilinen
منافق	munafik	Münafık
مناسب	munasib	Uygun
مكار	makkar	Hilebaz
مربي	murabbi	Mürebbi
مختار	muktar	Muhtar
مجبور	macbur	Mecbur
مجاهد	mucahid	Mücahid
مجهول	machul	Meçhul
مفتي	mufti	Müftü
مؤذن	muazzin	Müezzin
ملكي	mulki	Mülki
مصلي	musalli	Namaz kılan
مصطفى	mustafa	Mustafa
مهاجر	muhacir	Muhaccir
محدث	muhaddis	Muhaddis
منتهي	muntai	Bitiren

مقيد	mukayd	Sınırlandırılmış
مطلق	mutlak	Mutlak
معتقد	mutakid	İnanen
متعين	mutayin	Tayin edilen
متعلق	mutalak	Bağlı olan
مولوي	mavlabi	Mevlevi
مولود	mavlud	Mevlüt
ممنوع	mamun	Yasak
متعلم	mutallim	Mutallim, öğrenci
معلم	mulim	Öğretmen
مظلوم	mazlum	Mazlum
متعجب	mutaaccib	Şaşırان
معين	muaiyun	Belli
مغرور	magrur	Mağrur
مكرر	mukarrar	Mükerrer
محسن	muhsin	Geliştirici
مردود	mardud	Hain
مرحوم	marhum	Merhum
ملعون	malun	Melun
ميعادي	miadi	Miat
مصري	misri	Mısırlı
نجيس	nacis	Pis, Necis
ناظم	nazim	Nazım
نوراني	nurani	Nurani
نائب	naib	Yardımcı
ناقص	nakis	Eksik
نادم	nadim	Nedim
نصراني	Nasrani	Nasrani
نفيس	nafis	Nefis, mükemmel
نظير	nazir	Gözlemci
هادي	hadi	Rehber
هجري	hicra	Hicret
وكيل	vakil	Vekil
واجب	vacib	Vacip
وحشي	vahşi	Vahşi
وارث	varis	mirasçı
ولي	vali	veli, saint
واعظ	Vaiz	Vaiz
واقف	vakif	Vâkif
وحداني	vahdani	Vahdani
واقعي	vakiyi	Vâki
وطني	vatani	Vatani

وزيري	vaziri	Vezir
يتيم	yatim	orphan
يهودي	yahudi	Yahudi
يقيني	yekini	Yâkini

4.3.4. Fiiller:

Daha önce sıfatlarda gösterildiği gibi, Bengalce’de birçok Arapça fiil kullanılmıştır. Bu tür kelimelerin çoğu “olmak, yapmak, etmeki givmek, istemek vb.” Soneklerin eklenmesiyle kullanılır. Bu durum iki dil arasındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır:

Arapça Kelime	Bengalce Kelime	Anlamı
قلم	Kalam	Kesmek
اشارة	Işara	Belirtmek, işaret etmek
اختيار	Ahtiar	Seçmek
انصاف	Insaf	Adil davranmak
انقلاب	Inkılâb	Ajite etmek
اسلام	Islam	Teslim etmek
ايمان	Iman	inanmak
اقرار	ikrar	Ikrah etmek
احسان	ahsan	yardımcı olmak
انتقال	intikal	Intikal etmek
انتخاب	intikab	seçmek
اجازة	lcazat	lcazet vermek
اعلان	ilan	İlan etmek
امتحان	imtihan	İmtihan etmek
اختلاف	İhtilaf	İhtilafa düşmek
امانة	imanot	Emanet etmek
افطار	iftar	Kırmak
اكرام	ikram	Ikrah etmek
اعتراض	İtiraz	İtiraz etmek
ارادة	İrad	Niyet etmek
اعتبار	İ’ti’bar	İtibar etmek
اقامة	ikamat	İkamet etmek
انكار	Inkar	Inkar etmek
انتظام	intizam	Intizam vermek
استغفار	istikfar	Istığfar etmek
اظهار	izhar	Izhar etmek
ايجاد	icad	icat etmek
اهانة	ihanat	Ihanet etmek
بدلة	badlah	Bedel vermek

تحقيق	tahkik	Tahkik etmek
تفصيل	tafsil	Tefsil etmek
ترجمة	tarcamah	Tercüme
تدبير	tadbir	Tedbir
تكرار	takrar	Tekrar etmek
تقرير	takrir	Ulaştırmak
تعلق	taalluk	Alaka kurmak
تجربة	tacrubah	Tecrübe etmek
تسبيح	tesbih	Tesbih etmek
تعليم	ta-lim	Talim etmek
تبدیل	tabdil	Tebdil etmek
تعجب	ta'accub	Şaşırmaq
تحصيل	tahsil	Tehsil
تعريف	Tariff	Tarif etmek
تسليم	taslim	Teslim etmek
تعزية	taziah	Taziye etmek
تدارك	tadaruk	Tedarik etmek
تلاوة	tilavat	Tilavet etmek
توكل	tavakkul	Tevekkül etmek
تبرك	tabarruk	Mübarek eylemek
توبة	tavbah	Tövbe etmek
تفسير	tafsir	Tefsir etmek
تعيين	ta-yin	Tayin etmek
تقسيم	taksin	Taksim
تلقي	talkin	Telkin vermek
ترتيب	tartib	Tertib etmek
ترقي	tarakki	Terakki etmek
تعبير	ta-bir	Tabir etmek
تكريم	takrim	Takrim etmek
توجه	tavaccuh	Teveccüh etmek
جهالة	cahilat	Yok saymak
حفظ	Hifz	Hifz etmek
حملة	Hamla	Hamle etmek
حساب	hisab	Hesap etmek
حمد	ha'md	Hamd etmek
حاصل	hasil	Hasıla etmek
ختم	hatam	Hatim etmek
دعا	dua	Dua etmek
دفن	dafan	Defin etmek
ذكر	zikr	Zikretmek
رحم	raham	Rahmet etmek
رد	Radd	Reddetmek

زيارة	ziarat	Ziyaret etmek
سجدة	sacdah	Secde etmek
سكوت	sukut	Suküt etmek
شكر	şukur	Şükretmek
شفاء	şifa	İyileşmek
شك	şakk	Şüphelenmek
شكاية	şikayat	Şikayet etmek
صلح	sulh	Uzlaşmak
طلب	taleb	Talep etmek
طلاق	Talak	boşanmak
ظلم	zulum	Zulmetmek
عبادة	a'badot	Ibadet etmek

4.3.5. Birleşik ifadeler:

Arapça önekleri olan bazı birleşik Farsî-Arapça kelimeler Bengalce'de çoğunlukla kullanılmaktadır. Bu kelimelerin çoğunda önekler Arapça'dır. Bunlardan sadece birkaçı, Arapça öneklerin eklenen Farsça kelimelerdir:

Arapça Kelime	Bengalce Kelime	Anlamı
حقوق الله	hukukullah	Hukuk-u Allah
عاشق رسول	a'şikerasul	Aşık-ı Rasulullah
فنا في الله	fanafillah	fanafillah
نية بركة	niyeti barkat	Niyet-i bereket
رسول الله	Rasulullah	Rasulullah
حقوق العباد	hukukul ibad	Hukuk-ul ibad
نور خدا	nuri huda	Nur-u Allah
رسول خدا	rasule huda	Rasul-ü Hüda
فكر الله	fikrullah	Fikrullah
ذكر الله	zikrullah	zikrullah
نبي الله	nabiullah	Nabiullah
قدرة الله	kudratullah	Kudretullah
كمال الله	kamalullah	Kemalullah
بركة الهي	barkate ilahi	berekatullah
صلة رحم	silah rahim	Sıla-i rahim
لاوارث	la-varis	Vârissiz
غير حاضر	gairhazir	gayrı hazır
سبيل الله	sabilillah	Allah yolunda
سلسلة فقير	silsial-i fakir	silsile-i fakir
فكر دين	fikri din	Fikr-i din
حبيب الله	Hibibullah	habibullah

حفظ قرآن	hifzikuran	Hıfz-ı Kuran
صدقة الفطر	sadkat-al-fitr	sadakat-ül-fitr
عيد الفطر	id-al-fitr	Ramazan Bayramı
عملنامه	amalnamah	Amel defteri
دنیا داری	dunyardari	Dünya işleri
غسلخانه	gusıl hanah	Gusülhane
قبرستان	kabrustan	Kabristan
وکالتنامه	vukat namah	Vekalet formu
یتیمخانه	yetim hanah	Yetimhane
مسافر خانه	musafir khanah	Misafirhane
طرفداری	tarafdari	Taraftar
تعلقدار	ta'allukdar	Taallukdar
عبد الله	Abdullah	Abdullah
محبة رسول	mahabbate rasul	Muhabbet-i Rasul
عشق الله	işki ilahi	Aşk-ı Allah
رزق الله	rizkullah	Rızkullah
بادشاه وزیر	badşah wazir	Padişah vezir
بد دعاء	bod duva	Beddua
بی انصاف	bey insaf	Beyinsaf
بد خصلت	badahaslat	Bed-haslet
نابالغ	na baliğ	Baliğ olmayan
بی حیا	bey haya	Behaya
روز حشر	reze mahşur	Mahşer günü
بی رحم	bey raham	Bey-rahim
دین قیامة	dine kiyamat	Kıyamet günü
بی بنیاد	bey bunyad	Temelsiz
بلا وسیلة	bela wasilah	Bela vesile
بد انصاف	bad insaf	Bed-insaf
بی غیرة	beygarat	Utanmaz
بد مزاج	bodmicaz	Kötü mizaçlı
غیر حاضر	Gair hacir	Gayr-i hazır
صدر صاحب	sadr-saheb	Sadr-sahib
دن دولت	don davlot	Din devlet
بی وسیلة	bey vashilah	Bey-vesile
بلا شك	bela şakk	Şüphesiz
بی مطلب	bey matlah	amaçsız,
بی بسم الله	bey bismillah	Bey-bismillat
بی برکة	bey barkat	Bey-bereket
بد نظر	bed nazar	Bed-nazar
بد غلة	bed ğillah	Dedikodu
بد حال	bed hal	Bed-hal
بی نظیر	bey nazir	Bey-nazır

4.4. Bengalce'deki Arapça kelimelerdeki Fonolojik, Semantik, Morfolojik ve Gramatik Değişimler:

4.4.1 Fonolojik Değişimleri

Arapça, farklı bir dil ailesine mensup Bengalce ile büyük farklılıklar gösteren Sami dil grubundandır. Bengalce'de kullanılan Arapça kelimelerin fonolojik değişikliklerinde canlı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu tür kelimelerden bazıları aşağıda listelenmiştir:

Arapça Kelime	Bengalce Kelime	Anlamı
احمق	ammk	Ahmak
اصل	aasll	Asıl
استاذ	ustad	Üstad
امن	aamin	Emin
انقلاب	inkılab	İnkılab
اقرار	İkrar	İkrar
ابليس	Iblis	İblis
اعلان	Alan	İlan
آداب	adab	Adab
انسان	insan	İnsan
اعتراض	itraz	İtiraz
انعام	inam	Ödül
احسان	ihsan	İhsan
انجام	inzam	Son
الوداع	alvada	Elveda
احمقي	aammaki	Ahmak-i
اظهار	izar	İzhar
اقتداء	iktida	İktida
ابن	bin	Oğul
بدلة	badla	Bedel
بدن	badan	Beden
باقي	Baki	Baki
بعض	Baz	Bazı
باغي	bagi	Asi
بق بق	bokbok	Cakcak yapmak
برقع	burga	Peçe
تحقيق	takik	Tahkik
تقرير	takrir	Takrir
تقدير	takdir	Takdir
تعجب	taccub	Sürpriz
تعليم	talim	talim

تعزية	tazia	Taziye
توكل	tavakkul	Tevekkül
تفاوتة	tafavat	Farklılık
ترجمة	tarcama	Tercüme
ترقي	tarakki	Terakki
تصوير	tasvir	Tasvir
تكليف	Taklif	Atandı
ثواب	savab	Sevap
ثمن	saman	Semen
ثبوت	tabut	Tabut
جواب	ceb	Cevap
جرم	curm	cürüm
جنازة	canaza	Cenaze
جناب	cunab	Cenap
جماعة	camat	Cemaat
حديث	hadis	Hadis
حكم	hukum	Hüküm
حلوى	halava	Helva
حرف	haraf	Harf
حلف	half	Yemin
حق	Hak	Hak
حشر	haşir	Haşir
ختم	hatim	Hatim
خراب	Haraf	Harap
خبث	Habis	Habis
خبر	Habar	Haber
خناس	Hannas	Yaramaz
خيارية	Hira	Salatalık
دليل	Dalil	Delil
دفتر	Daftar	Defter
درس	Dars	Ders
درهم	dirham	Dirhem
دفن	Dafan	Defin
دلال	Dallal	Dellal
دواء	Davai	Deva
دماغ	Dimağ	Dimağ
ذرة	zarra	Zerre
ذليل	zalil	Zelil
رحم	Rahim	Rahim
رزق	rizik	Rızık
ربيع	rabi	Bahar
رمضان	romzan	Ramazan

سفر	Safar	Sefer
سفیر	Safir	Sefir
سائل	Sail	Dilenci
سطر	sattr	Satır
ساکن	sakin	Sakin
صحرة	sahara	Sahra
شربة	Şarbat	Şerbet
شراب	Şarap	Şarap
شکر	Şukur	Şükür
شفاء	şafa	Şifa
شبهة	şubha	Şüphe
شكل	şokol	Şekil
شهيد	şahid	Şehit
صحيح	Sahih	Doğru
صورة	surat	Suret
صبر	sabır	Sabır
صلح	Sulh	Anlaşma
ضلع	dila	Bölge
طبقة	tabka	Tabaka
طلباء	taleba	Talebe
طيب	tayyib	iyi
طبله	tabla	Tabla
ظلم	zulum	Zulüm
ظاهر	zair	Zahir
علاقة	alaka	Alaka
علم	ilim	İlim
عشاء	asha	Akşam
عرس	urus	Düğün
عقل	akıl	Akıl
عرض	Aroz	Arz etmek
عمارة	emarat	İmaret
عرش	Aroş	Taht
علاج	Alaç	İlaç
عمر	omur	Ömür
غير	gair	Gayri
غافل	gafil	Gafil
غسل	gusol	Gusül
غائب	gaib	Gaip
غني	gani	Gani
غدار	gaddar	Gaddar
فاجي	fazi	Yaramaz
فضل	fazl	Fazıl

فرق	farak	Fark
فكر	fikir	Fikir
فجر	fakar	Fecir
فرض	Faraz	Farz
فساد	Fasad	Fesat
فاسق	Fasik	Fasık
فضيلة	fazilat	Fazilet
فلان	fulana	Filan
فدية	fidiya	Fidye
قبر	kabar	Kabir
قبضة	kabza	Yakalamak
قصور	kosur	Kusur
قسم	kosam	Yemin etmek
قميص	Kamis	Gömlek
قراءة	kirat	Kıraat
قتل	katil	Katletmek
قريب	karib	Yakın
قاضي	kazi	Kadı
قسمة	kismat	Kısmet
قلم	Kalam	Kalem
قيد	kaid	Hapis
قطار	kitar	Sıra
قيمة	kimat	Kıymet
قصة	Kisa	Kıssa
كافر	Kafir	Kafir
كفر	Kufur	Küfür
كباب	Kabab	Kebab
لباس	libas	Libas, kıyafet
لحن	len	Ses
لفاقة	lifafa	Zarf
لقب	la kab	Lakap
لص	lussa	hırsızlık
لحاف	Lef	Yorgan
ملك	muluk	mülk
مهر	mahir	Mühür
مادة	mudda	Madde
مسك	musk	Misk
مذهب	müçib	Mezhep
مقابلة	mukabila	Mukabele
مجلس	Maclis	Meclis
مختار	miktat	Muhtar
مجنون	majnun	Mecnun

مدرسة	madrasa	Medrese
محفل	mafil	Mahfil
محرر	marir	Katip, yazar
معاملة	Muamala	Muamele
نقد	nagad	nakid
نقل	nakal	Nakil
نظر	nazar	Nazar
نتيجة	natiza	Netice
نسل	nasal	Nesil
نجس	nacis	Necis
وطن	vatan	Vatan
وسيلة	vasila	Vesile
وصية	vasi	Vasiyet
واسطة	vasita	Vasita
ولاية	vilayat	Velayet
وداع	vada	Veda
وزير	vazir	Vezir
وكيل	vakil	Vekil
وزارة	unzirat	Bakanlık
هضم	hazım	Hazım
هبة	Hiba	Hibe
يسير	Asir	Öksüz

4.4.2 Semantik Değişmeler

Arapça'da birçok anlam ve anlam taşıyan bir kelime anlamına gelirken, Bengallerce diğer anlamların olasılığı olan veya olmayan belirli bir anlamda kullanılır. Bu tür kelimelerden bazıları aşağıda belirtilmiştir:

Arapça Kelime	Bengalce Kelime	Anlamı
آداب	adab	nezaket, tebrik, görgü, nezaket, adab
اصل	asıl	köken, kök, asıl
انقلاب	inkılab	hareket, değişim, ajitasyon, inkılab
آدم	adam	ilk adam, Adem
امة	Ummat, ümmet	ulus, topluluk, takipçiler, ümmet
انكار	inkar	inkar, nefret, reddetme
اسباب	esbab	şeyler, mobilya, ev eşyaları, esbab
بندوق	Bonduk	silah, füze, tüfek
بيت	Bayt	ev, beyt, ayet
بشر	Başar	cilt, insanlar, beşer
براءة	bara'at	dokunulmazlık, parti, izin, pasaport, beraat

باطن	batin	iç, gizli, zihin, kalp, batın
باطل	batil	yanlış, geçersiz, etkisiz, iptal, batıl
بلاء	bela'	felaket, talihsizlik, kötülük, bela
تقدير	takdir	şans, ölçüm, takdir
تدبير	tad'bir	araçlar, düzenleme, yönetim, tedbir
ترجمة	Tarcema	anlam, çeviri, yorumlama, tercüme
توبة	Tovba	dönüş, tövbe
تجربة	tacruba	deneyim, deneme, tecrübe
تصوير	Tasvir	fotoğraf, resim, resim, tasvir
تعليم	ta'lim	öğretim, eğitim, koçluk, talim
جانب	canib	yön, yan, cenb
جناب	cenab	Sayın Efendim, Lord, cenap
جلد	cild	deri, ciltleme, hacim, cilt
حيلة	Hile	hile, aldatma
حديث	Hadis	konuşma, gelenek, hadis
حكمة	hikmat	Bilgelik, bilim, sanat, yetenek, politika, hikmet
حياء	Haya	utanç, alçakgönüllülük
خصلة	haslat	horacter, alışkanlık, doğa
خلال	halal	boşluk, bozukluk, kusur, eksiklik, halel
دعا	dua	çağrı, davet, dua
درس	daras	sınıf, bölüm, ders
دليل	dalil	belge, kanıt, delil
دورة	davrah	rotasyon, hareket, oturma-mahkeme, tur, devre
دفعة	daf'a	bölüm, zaman, kaldırma, defa
روضة	ravzah	mezar, bahçe, tapınak, ravza
سلسلة	Silsila	zincir, ilişki, silsile
شكل	şakal	görünüm, şekil, şekil
شيخ	Şeyk	yaşlı, büyük adam, şeyh
شكاية	şikayat	suçlama, suçlama, şikayet
صحيفة	Sahifa	gazete, kitapçık, sahife
صورة	surat	şekil, görünüm, suret
صلح	sulah	antlaşma, uzlaşma, sulh
طالب	talab	arayıcı, alıcı, talip
طرف	taraf	yan, yön, taraf
طاقة	takat	güç, takat
طيب	tayyib	kutsal, iyi, tayyip
طوفان	tufan	sel, fırtına, kasırga, tufan
طاق	taq	katman, raf, çekmece
ظاهر	zahir	açık, zahir
ظهر	zuhr	gün ortası, gün ortası namazı, zuhur
عجيب	acib	garip, şaşırtıcı, acayip
علاقة	alakah	ilişki, alan, alaka

عمارة	emarat	inşaat, imaret
عدالة	adalat	adalet, mahkeme
عبير	abir	parfüm, renkli toz
عصر	asar	dönem, öğleden sonra, asır
عمر	omar	yaş, yaşam, ömür
علم	ilm	bilgi, Bilim, Kültür
غم	gam	düşünce, üzüntü, gam
فرق	Fark	ayırma, fark
فيصلة	faisalah	uzlaşma, karar, karar
فالصة	fasilah	ayırma, fark, fasıla
قدم	kadam	ayak, adım
قسم	kasm	nazik, yemin
مهنة	mihnat	meslek, iş, emek, mihnet
مكان	mukan	yer, ev, mekan
نهاية	nihayat	son, çok, nihayet

4.4.3. Morfolojik Değişiklikler:

Daha önce de belirtildiği gibi, Arapça ve Bengalce, temelde dünyanın iki farklı bölgesinin iki farklı dilidir ve iki farklı kaynaktan ortaya çıkmıştır ve iki farklı dünya dil sınıfındandır. Dolayısıyla, doğası gereği, bu dillerin morfolojisi durumunda pek çok farklılığın ve değişikliğin olduğu açıktır.

Öncelikle iki dilde kullanılan sayılara ilişkin olarak, Bengalce'de tekil ve çoğul olmak üzere iki grup var iken Arapça'da üç grup vardır. Tekil ve çoğulların yanı sıra, Arapça'da iki türlü kullanılan (ikili) bir grup vardır. Başka bir deyişle, bazen Arapça' çoğullar cümle içinde geçen başka kelimelerde yer alan “ov” harfleri ile birlikte olması veya olmaması durumuna göre çoğul olabilir. Ancak Bengalce çoğul kelimelerde, çoğu durumda, yalnızca çok sınırlı gerçekleşen istisna dışında tekil sözcüklerin harflerini, özelliklerini ve şeklini taşır. Dual niteliği olan sayılar Arapça'da bulunmakta olup Bengalce'de bu nitelikte bir kelime grubu bulunmamaktadır.

Arapça'da kelimeler eril ve dişil olarak ikiye ayrılmaktadır. Ancak Bengalce'de kelime grupları dörde ayrılmaktadır. Arapça'da sadece eril ve dişil kelimeler bulunmaktadır. Bengalce'de dişil ve eril kelimelerin yanında, nötr kelimeler ile ortak kelimeler olarak sınıflandırılan kelimeler bulunmamaktadır. Eril ve dişil kelimelerin kullanımında tekil ve çoğulluk açısından bir farklılık bulunmamaktadır. Fakat Arapçada eril ve dişil sayılar vardır ve bunların kullanımları tekil ve çoğulluk açısından değişiklikler ve kurallar doğurmaktadır.

4.4.5. Gramatik Değişimler:

Bazı Arapça kelimelerin Bengal insanların günlük yaşamlarında kullanmalarıyla birlikte Bengalce'de de kullanıldığı görülmüştür. Bengal toplumunda insanların bir kısmı günlük yaşamlarında Arapça kelimeleri kullanırken, bir kısmı da Bengalce kelimeleri aynı şey için kullanabilmektedir. Bu nedenle, belirli bir şey için hem Arapça hem de Bengalce kelimeler herhangi bir kısıtlama olmaksızın yan yana kullanılır. Bu tür sözcüklerden bazıları aşağıda belirtildiği gibidir:

Arapça Kelime	Bengalce Kelime	Anlamı
انتقال	intikal	intikal
اشارة	inggit	işaret
اعتراض	apatti	itiraz
احسان	sahacca	ahsen
احمق	ahmok	ahmak
اصل	Asıl	asil
استاذ	şikkak	üstad
اخر	Şeş	ahir
انصاف	insaf	insaf
امام	neta	imam
اختلاف	Motobed	itilaf
اولاد	şangbad	evlad
بيضة	dim	yumurta
بدن	şoril	beden
باقی	baki	baki
بالغ	bayaşka	balığ
بغل	Bagal	koltukaltı
فرق	partokko	fark
تکلیف	Koşto	teklif
تعريف	Pıroşonkşa	tarif
تاریخ	Itihaş	tarih
تجارة	bebşa	ticaret
ثواب	Punna	sevap
حکمة	Dokkota	hikmet
حلوی	Miştı	helva
حملة	akromon	hamle
حال	biçarok	hal
حکم	Adeş	hüküm
حرام	nişidda	haram
حق	şotto	hak

حلال	baydo	helal
حجرة	ruum	oda
خالي	şunna	boş
خاص	Bişeş	has
ختم	Şeş	hatim
خدمة	şeba	hizmet
خصلة	çoritro	haslet
خراب	nasta	harap
دليل	dolil, nothi	delil
دنيا	cogot	dünya
دعا	partona	dua
دولة	şompod	devlet
دخل	bugh	gelir
دعوة	amontron	davet
دعوى	dabi	dava
دواء	ooşud	deva
ذبح	bali	kanın dökülmesi
رأى	mat	görüş
راضى	ekmat	razı
رزق	kadda	rızık
رد	batil	batıl
زيارة	şakkat	ziyaret
سفر	catra	sefer
سؤال	Prosno	sual
سبق	şikka	ders
سن	Şal	yıl (sani)
شربة	panio	şerbet
شراب	Mod	şarap
شرط	şorto	şart
شكل	Ruf	şekil
صبر	Dorco	sabır
صندوق	başko	sandık
صاف	parişkar	temiz
صلح	çukti	sulh
صابون	şabon	sabun
صحيح	şudda	sahih
صف	şari	saf, sıra
صورة	şakal	şekil
ضامن	zamin	kefil
ضروري	dorkari	zaruri
ضلع	zila	il (ilçe)
طلاق	biççed	talak

طاقة	Bol	takat
طلب	sava	talep
ظلم	ottaçar	zulüm
ظاهر	Siposto	tahir
عجيب	açanok	acayip
عقل	buddi	akıl
عذر	apotti	özür
علاقة	onçal	alaka
عزة	şomman	izzet
عمارة	dalan	imaret
عادة	Obbaş	âdet
علم	gen	ilim
عطر	Aator	koku
عدالة	Adalat	adalet
عداوة	şat-ruta	adavet
عام	şadaron	amme, ortak
غسل	sinan	gusül
غلة	bul	hata
غريب	Doridro	garip
غني	doni	gani, zengin
غصبة	rug	kızgın
غدار	bişeşgatok	gaddar
غزل	Gazal	gazel
فاجي	Duşto	yaramaz
فرار	playon	firar
فائدة	Labh	fayda
فقير	gorib	fakir
فوج	şena	asker
فكر	çinta	fikir
فيصلة	ria	karar verme
فتنة	bibad	fitne
فساد	cogra	fesat
فرصة	şujug	fırsat
فخر	gorbo	gurur
قبر	şamadi	kabir
قبضة	giriftar	kabza
قلعة	durgo	kale
قبول	rohon	kabul
قصور	Duş	hata
قسم	Şapat	yemin
قانون	Niom	kanun
قاضي	biçarak	kadı

قول	kata	konuşma
قضية	biabad	kavga
قميص	kurta	gömlek
قسمة	Baggho	kismet
قتل	Hotta	katil
قريب	nikat	yakın
قلم	kalam	kalem
كفن	kafan	kefen
كلمة	şabda	kelime
كتاب	Boy	kitap
كافر	Obişeş	kafir
كافي	Kafi	kafi
كرسي	kedara	kürsi, sandalye
كف	kolof	boya
كفارة	Kaffara	kefarat
كلام	Kotha	kelam
كامل	şampurna	kamil
لباس	puşagh	libas
لازم	darkari	lazım
لعنة	Obişaf	lanet
لفافة	kam	zarf
لفظ	Şobdov	lafız
لقمة	Lukma	lokma
متر	Mitar	metre
مركز	Kendrov	merkez
مسك	Musk	misk
مالك	Malik	malik
مهر	Sual	mühür
ميدان	Mat	meydan
مطلب	matlab	anlam
مهنة	parişram	mihnet
مشهور	maşhur	meşhur
مشكل	kotin	müşkil
مكتب	skul	mektep
مكان	jayga	mekan
مقابلة	mukabila	mukabele
مناجاة	partona	münacat
مناسب	joygha	münasip
موسوم	mavsum	mevsim
مال	daon	mal
مشغول	besta	meşgul
مسافر	musafir	misafir

مختار	muktar	muhtar
مجرم	mucrim	mücrim
موج	Deo	dalga
مقدمة	mamla	mukaddime
نعمة	aşirbad	nimet
نفرة	gırina	nefret
نفع	Labh	fayda
نقد	Nagad	nakit
نقصان	Nakal	noksan
نصيب	bagah	nasip
نظر	nazar	nazar
نصيحة	Upodeş	nasihat
وكيل	vskil	vekil
وقت	şamoy	vakit
وزن	ozan	ağırlık
وزير	montri	vezir
وعدة	protigga	söz verme
واقعة	gotona	vakia
هجرة	nirbaşon	hicret
هضم	hazam	hazım
همة	şahoş	himmet

4.4. Arapça'nın Bengal Edebiyatına Etkisi

Edebiyat aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

4.4.2. Yazılı Edebiyat

Gelecek nesil için kitaplar, el yazmaları, kayıtlar vb. şekilde korunan edebi eserlerdir. Temelde düzyazı (nesir) ve şiir olmak üzere iki türdür.

Nesir: Dil güzelliği, ölçü veya benzetme olmadan, ancak duyu ve anlamın güzelliği ile açık ve net bir şekilde iletişim kurmak için ifade edilen edebi eser türüdür. İçeriğinde, ifade ve iletişim biçiminde bir güzellik vardır. Daha önce detaylı olarak bahsedildiği gibi, İslam ve Müslümanların ayrılmaz bir şekilde Arap diliyle ilişkili olduğu bir gerçektir. İslamiyet kabul edilir edilmez Arap dili İslami amaç için öğrenilmeye başlanır. Müslümanlar, Arapça'yı Allah'ın birliğini ifade eden ve Hz. Muhammed'i (sav) elçisi olarak kabul eden Arapça kutsal kelimeleri İslam'ın vaizlerinden veya Sufi velilerinden öğrenmektedirler. Kuran'ı Kerim-i Arapça okuyacaklar ve

peygamberi anadillerinde anlamaya çalışacaklardır. Kur'an-ı Kerim ve bölümleri, Hadisler, İslami nedenlerle buraya yayılır yayılmaz Hindistan'a ve Barak vadisine gelmiştir.

Müslüman nüfusunun arttığı bir dönemde, Kuran ve Hadis formundaki bu nesir eserleri Arapça veya Urduca'dan Bengalce'ye çevrilmiştir, böylece Bengalce konuşan bu bölgenin neo-Müslümanları İslam'ın gerekli temel ilkeleri öğrenmektedir. Bu tercüme eserler Arapça eserlere dayanmaktadır.

Şu anda Arapça ve İslami kaynaklara ve Arapça unsurlara dayanan pek çok Bengalce düzyazı eseri bulunmaktadır. Hâlihazırda abdest, namaz, oruç, teoloji, grammer, evlilik, boşanma, miras, tevciid gibi pek çok konuda böyle pek çok eser buluyoruz.

Elbette bu eserlerin bir kısmı Bengalce'ye doğrudan Arapça'dan çevrilmişken çoğu Urduca veya Farsça üzerinden Bengalce'ye girmiştir. Bunun nedeni, İran krallarının ve padişahlarının daha önceleri Hindistan'ı yönetmeleri ve İslam'ı çoğunlukla ve ilk olarak Urdu hâkimiyetindeki Peşaver'den Kuzey Hindistan'a yaymalarıdır. Dolayısıyla, Arap temelli İslami kitapların çoğu Urduca'ya ya doğrudan Arapça'dan ya da Farsçadan çevrilmiştir. Sonra Bangladeş bölgesinde İslam yayılmış olup daha büyük Bengal bölgesine hâkim oldu ve dinini İslam olarak değiştiren Müslümanlar, Arap kökenli Urduca farsça kitabını, ancak Müslüman nüfus hızla arttığında, birçok Arap bilgini yetiştirmek için resmi bir Arapça eğitim kurumu kurduğunda Bengalce'ye çevirmiştir.

Burada bulunan bazı Arapça temelli Bengalce düzyazı çalışmaları; Kerbela, Kısas-ül Enbiya, Namazın Farzları, Haccın Farzları, Sırat-ün Nebi gibi konuları esas almakta olan ve vadinin her yerinde öne çıkan birçok kitaptan oluşmaktadır.

Arap askerlerinin bazı hikâyelerinin birçok uluslararası dile çevrildiği ve Bengalce ya da elektronik ortamda Bengal bölgesine ulaştığı da söylenebilir. Bu bağlamda, genel olarak Bengaller ve özellikle Benhal Müslümanların çocukları arasında bile yaygın olan “Alf Laila” ile “Laila ve Majnu”dan bahsedilebilir.

1. Arap Edebiyat Tarihi ve Şiir

Şiir: Aynı ölçüye sahip kafiyeli bir cümle olarak tanımlanır. J.W. Lockel'a göre, “şiir, yaşamın bir yorumudur ve yorum, yorumlanan şeyin, noktadan noktaya ve andan ana kadar

organik olmasını sevmelidir.” Çağdaş dönemin yaşamını temsil eder ve bu nedenle o zamanın tarihi olarak işlenebilir. Buna göre İslam öncesi şiir, o zamanki Arapların tescilli kaydı olarak adlandırılır (Mohd, 1996: 32-33).

Arap dili ve edebiyatı MS 5. ve 6. Yüzyılda Arapların şiirleri ve atasözleri ile ortaya çıktı. İslamın gelişinden ve Kuran'ın vahyinden önce yazılı Arap edebiyatı hakkında net ve kesin delillere dayanan fazla bilgi bulunmamaktadır. Arap İslam dünyasında bu dil ve edebiyat üzerinde çalışmalar altıncı yüzyıldan itibaren başlamıştır.

Arap dil ve edebiyatının ilk varlığının tarihsel bir kanıtı olmamasına rağmen, Arap şiiri gelişmiş bir dil olarak İslam'ın gelişinden çok önce ortaya çıkmıştır. Bu yüzden Arapçanın geçmişinin milattan sonra beşinci yüzyıldan önce uzun bir büyüme dönemine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Arap şiirin kökeni ve geleneksel sözlü şiirin yorumlanması konusunda Tarihçiler farklı görüşlere sahip olsa da İslam öncesi edebiyatın, yaklaşık bir buçuk asırlık bir geçmişi olduğu ortak kabul halindedir. Arap şiiri yüzlerce yıldır sözlü geleneklerle korunmuş ve MS 750 ile 900 yılları arasında Müslüman alimler tarafından derlenmiştir.

Hemen hemen tüm dünya dilleri gibi Arapça da şiir ile ortaya çıkmıştır. Arapça, bir şiir patlamasıdır. Elbette İslamiyet öncesi Arapların şiirleri iki türdür: Kasida ve Katya. İlki, 60'tan 100'e kadar uzun bir kasideyken, ikincisi, 2 ila 20 satırlık daha kısa ara sıra şiirdir. Neredeyse her Arap kabilesinde, duygularını, üzüntülerini ve mutluluğunu temsil eden bir şair bulunmadı. Bir şair, özellikle İslam öncesi cehalet döneminde, Araplar arasında en köklü konuma sahipti.

Arapça, Hindistan'a ve Barak vadisinde Kuran ve Hadis gibi şiir okuyucusuyla değil, yabancı Müslüman fatihler, alimler ve tüccarlar aracılığıyla ilk olarak tanınmıştır. İslami unsurlar ve Arapça buraya önce tüccarlar aracılığıyla sonra da idari etkiler ve gereksinimler için gelmiştir.

Arap şiiri burada, İslam'ın buraya ilk yayıldığı zaman ve burada Barak Vadisi'nde etkisini göstermemiştir. Gün geçtikçe Müslüman nüfusun sayısı artmış ve bu da Medreseler gibi resmi Arapça İslami kurumların ve Müslüman Arap bilgisini dönüştürülmüş Bengalce Nos-Müslümanlara aktaracak okulların kurmasına yol açmıştır. Yeni kurulan bu resmi eğitim kurumlarında öğretilen ve öğrenilen konular, önce düzyazı ve ardından şiir yoluyla Kuran, Hadis, teoloji ve Arap diliydi. Arap şairlerinin Arapça şiirleri bu yeni kurulan Arapça öğretim

kurumlarında öğretilip öğrenilse de, Barak vadisinde bundan sonra bile burada saf Arapça şiir yazılmadı. Ancak zamanla İslam daha fazla yayıldı ve geometrik süreçte Müslüman nüfusun sayısı arttı ve Allah'ın birliğini ifade eden Hamed Elahi, Nayate Resul, Madhe Nabi, Sufi-azizler, Jikrullah, Fakiri ghan vb. birçok İslami şair farklı yerel dillerde, özellikle Bengalce'de şiirler bestelemiştir. Bu şairler Ümeyye bin Abis-Salat, Ahmed el-Bari, Abul Atahiya ve Hassan bin Thabith gibi Arap şairlerinin Arap-İslam şiirlerinin içeriğini ve iç duygusunu takip etti.

Böylece şiir, doğrudan Bengalli Müslümanları, Allah'ın birliğini, O'na hayranlığını, elçilerin hayranlığını ve özellikle peygamber Hz. Muhammed'i (sav) ifade eden yeni bir kalıp, yeni üslup ve yeni Bengal şiirleri sunarak dolaylı olarak etkilemiştir.

Çoğu okuma yazma bilmeyen Müslüman şairlerin şiir bestelemesi büyük saygı duyulacak niteliktedir, zira bu şairlerin zihniyetleri ve duyuları eşsizdir. Bu bağlamda, önce Dewan şairi Hasan Raja Choudhury'nin isminden söz edilebilir. Sadar alt kısmında kalan Rampasha köyünde yaşamaktaydı. MS 1261'de Sunamganj'ın Lakkanshri köyünde doğdu ve MS 1329'da öldü. Hasahudash adlı şiir kitabı hayatı boyunca yayınlandı. MS 1333 yılında yayınlanan ikinci kitabında 206 şarkısı bulunmaktadır.

Dünya şairi Rabindra Nath Tagore Hebert Dersinde bazı Hasan Raja kompozisyonlarını kullanmıştır. Shava Hint Felsefesi'nin başkanlık konferansında, şarkısında her zaman bir gerçeğin bulunduğunu söyleyerek onu övmüştür. Taukulia Premer Mitai, Wahid Ali tarafından bestelenen ve Sylhet'de M.S. 1342'de yayınlanan 46 şarkıdan oluşan bir şarkıdır. Ashke Dewana, Fanaye Jan ve Jaubon Bahar Akbar Ali; Arkum'lu Hakikate Sitara 94 şarkıdan oluşmaktaydı.

Usman ve Hashar Taran'ın 58 şarkısından Hakikate Marifot ve Wahab'dan Bhab Taran, Müslüman şairlerin Sylhet'ten basılan diğer şarkılarıdır. Tarikote Hakkani, Sawalshah'ın of 69 şarkısından oluşmaktadır. Kalasha alias Abdul Rajjak'ın Ratna Sagar'ı 74 şarkıdan oluşmaktadır. Ibrahim Jasna'nın Nurir Janker'i 308 şarkıdan oluşmaktadır. Najir Husain (eseri Ashkeguljar, Burhand Ragini), Abdul Malik (eseri Burhane, Purmer Dewan), Abdul Hussein (eseri piriter Deo), Ashaf Ali Shamsul Islam (eseri Ashikey Baram), Umar Ali (eseri Ashker Baagan), Khatisha (eseri Ashik Nama), Velasha (eseri Khabar Nishan,) Miadon (eseri Nutun Prembhander), Shah Nur (Nur Hachihot), Munshi Hasan Ali (eseri prem Shati), Abdul Rauf Choudhury (eseri Bichched Ahangit) başta olmak üzere İslami içerikli şiirler yazan birçok Müslüman şair bulunmaktadır.

Bunların yanı sıra, Karimganj'lı Shitol Shah yüzden fazla dini şarkı bestelemiştir, Udarbond'dan İrfan Şah 31 şarkıdan Marifoti Udash Baul'u, 1939 yılında Ridoy Bina pary'i 21 şarkıdan oluşan Badarpur'dan Motahir Ali ve Murshidi Bhatiali & Rajab Uddin'den Cathan Jaluar Geet, Barak Vadisi Müslümanlarının Arap-İslam temaları üzerine bazı eserleridir (Bangiya Sahitya Parishad, 1971)

4.4.3. Sözlü Edebiyat:

Arap dili, Hindistan'dan ve Bengal bölgesinin din değiştirmiş Müslümanlarına yabancı olan farklı bir dildir. Müslümanlar dinsel zorunluluk ve namazların yerine getirilmesi nedeniyle bazı Arapça kelime ve ayetleri öğrenmeli ve bilmelidirler. Ayrıca, onlarca yıldır ülkenin Müslüman yönetimi nedeniyle Bengalce'ye giren Arapça kelimelere de maruz kalmışlardır. Bengalce'de saf Arap atasözlerine, milletlerine ve bilmececelerine sahip olmak mümkün değildir.

Elbette, özellikle bu bölgenin Müslümanları arasında birçok Arapça karışık Bengalce atasözü ve bilmece bulunmaktadır. Bu tür atasözlerinden bazılarının bunlar hakkında bir fikri ve tatlı hisleri olduğu söylenebilir.

Biyar ack kotha (Biyar ek kotha)

Nikah nobboi kotha (Nikah nobboy kotha)

İslam ve Müslüman toplumdaki farklı formaliteler nedeniyle dul bir kişi için evlilik bekar kimsenin evliliğinden biraz daha zor olabilir, dul kişiler toplum baskısı altında kalabilir. Bu değiş özellikle bir dikkatli ve uyanık olunması gereken konuda kişinin eylem göstermesi halinde bu kişiyi uyarmak için kullanılmaktadır.

- Nikah için bir kelime yeter, düğün için doksan kelime yetmez.

Kundin morchila Rahmat (Kundin morsilo Rahmat)
--

Aaij tan kabar jiarat (Aci tan kabar)

Bu, bir kişinin yapması gereken iş ve görevini yapmak için artık çok geç olduğu anlamında kullanılmaktadır.

- Rahmet olunalı kaç gün oldu, sen henüz mü kabri ziyarete geldin? (Müslüman öldükten sonra gömülür, mezarı ziyaret edilir ve affedilmesi için dualar yapılır.) “Kabar” ve “Jiarat”,

sırasıyla mezar ve ziyaret anlamına gelen iki Arapça kelimedir. Elbette “Jiarat” burada bir mezarı ziyaret etmek ve ölüye Allah’ın rahmet etmesi için İslami kurallara göre dua etmek anlamına gelmektedir.

Tata phori baag moree (Tarda pore boga morçe)
Fokirer keramati baare (Fokirer keramoti bare)

Bu, bir kaplanın gök gürültüsü yüzünden öldüğü; ancak buna rağmen bu durumun bir azizin üstünlüğünün artmasına yol açtığı anlamına gelir. Fakir burada fakir anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Ama atasözünde fakir, aziz ve dindar insanlar anlamına gelir.

Haji aar paji (Haci er pazii)
Akoi kajor kaji (Ekoy kaccer kaci)

İstenmeyen bir şey yapmakta iyi ve kötü insanın her ikisi de eşittir anlamına gelmektedir. Sözde iyi bir adamın kötü bir adam gibi kendisinden beklenmedik bir şey yapması anlamına gelir. Burada Haji (hacı) ve Kaji (kadı), sırasıyla “hacı” ve “yargıç” anlamına gelen iki Arapça kelimedir.

Dine munshi (Dine munsii)
Raite chur (Rayte sor)

Bu, kişinin gündüz ışığında iyi ama gecenin karanlığında hırsız olduğu anlamına gelir. İkili ve zıt doğası olan bir adam anlamında kullanılır. Munshi, “beklenen” anlamına gelmektedir ancak burada iyi bir adam olarak kullanılan Arapça bir kelimedir.

Shorkaro khao (Şorkaro kao)
Mosjido ghumao (moscido gumao)

Hem geçim hem de barınak için başkalarına bağlı olan anlamına gelir. Kişi bir şey yapmadan yemek yediğinde ve uyuduğunda kullanılır. Burada Mescit, cami anlamına gelen Arapça bir kelimedir.

Tomar motlob buji (tomar motlab buci)
Darbesh sajar dorkar nai (dorbeş şacar dorkar nai)

Sorunun çözümü ve amacın tamamlanması için aziz olmamak demektir. Hile yapan bir kişi anlamında kullanılır. Burada Motlob, amaç anlamına gelen Arapça bir kelimedir.

- Maksatını anladım, derviş olmana gerek yok.

Bunlar ve benzerleri, özellikle Barak Vadisi'nin kırsal kesimlerindeki Bengalli Müslümanlarda yaygın olan Bengalce'de bulunan sözlü edebiyattır ve Arapça'dan etkilenmiş Bengalce sözlü edebiyatının güzel bir örneğidir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Birleşmiş Milletler'in altı resmi dilinden bir olan Arap dili dünyanın önemli dilleri arasında yer alır ve Orta Çağ'dan beri Yunanca ve Latince gibi zengin edebi mirasıyla bilinir. Kuzey Afrika, Arap Yarımadası ve Orta Doğu'daki bir dizi ulus devletinin ulusal dili olan Arapça bugün üç yüz yirmi milyondan fazla insan tarafından konuşulmaktadır.

7. yüzyılda Kuran'ın dili haline gelen Arapça Müslüman Araplar tarafından dünyanın her köşesine ulaştırılmıştır. Arapça bugün dünyadaki bir buçuk milyardan fazla Müslüman'ın din, altmışa yakın Müslüman devletin ibadet dilidir. Kuran Müslümanlar tarafından günlük namazlarda Arap diliyle okunur ve Arap alfabesi kullanılır. İran, Pakistan gibi bazı ülkelerde kimi değişikliklerle Arap alfabesi hala kullanılmaktadır.

Arapça Endonezya, Hint-Çin gibi uzak birçok ülkenin dilleri ve kültürleri üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Bu dil, İspanyolca, Portekizce, Türkçe ve Farsça gibi çok uluslu dilleri de büyük ölçüde etkilemiştir. Örneğin, Farsça kelime dağarcığının yüzde otuzundan fazlası Arapça kökenli olduğu belirtilmektedir. (Chejne, 1969: 4) Avrupa dillerindeki bir dizi kelime Arapça kökenlidir: *admiral, alcohol, alkali, algebra, arsenal, ciphher, coffee, lemon, rice, sugar*. Arapça ve İtalyanca'nın bir karışımı olan ve melez diller olarak da adlandırılan Malta dili gibi bazı diller bu tür karışımların sonucu olmuştur.

Bölgede İslam daveti gelmeden önce de, Bengalce Arapça ile doğrudan temas halindeydi. Doğu Bengal (bugünkü Bangladeş) boyunca uzanan Chittagong körfezi bölgesi, Arap tüccarlar tarafından Arap denizi boyunca kullanılan ve Hıristiyanlık öncesi döneme kadar uzanan önemli bir deniz rotası merkeziydi. Önce Müslüman din bilginleri ve tüccarlar daha sonra bölgeyi fetheden Müslüman yöneticiler aracılığıyla, bu bölge ve halkına Arapça'yı dini dil olarak tanıtmıştır. Bu suretle Bengalce, doğrudan veya dolaylı olarak Fars-Arap edebi ve kültürel geleneği aracılığıyla fonetik, fonemik, morfolojik, anlambilimsel ve kültürel olarak bu büyük etkinin altına girmiştir.

Bangladeş, 2000 yılından bu yana Birleşmiş Milletler düzeyinde “Ana Dillerin ve Diğer Dillerin” gelişmesindeki öncü rolü nedeniyle kültürler arası dinamik bir ulus devlet olarak, eğitim ve kültür hayatında Arapçaya önemli bir yer vermiştir. Bangladeş'in Arap devletleriyle çok yakın ilişkisi göz önüne alındığında, bu ülkenin bilim insanları, Arapçanın Bengalce üzerindeki etkisini

daha fazla araştıracaktır. Arapça, Bengal bölgesine Müslüman fatihler, İslam bilginleri ve tüccarlar sayesinde gelmiştir. Ayrıca fetihlerin, siyasi ilişkilerin ve gereksinimlerin de bunda rolü bulunmaktadır. Bengal bölgesinde, zamanla Müslümanların sayısı artmış ve bu da medreseler gibi Arapça İslami kurumların açılmasını sağlamıştır. Bu medreselerde yeni Müslüman olan Bengal halkına Arapça ve İslami bilgiler öğretilmeye başlamıştır.

Yeni kurulan bu eğitim kurumlarında önce düzyazı ve ardından ezber yoluyla Kuran, Hadis ve Arap dili öğretilen başlıca konular arasında yer almıştır. Arap şairlerinin şiirleri bu yeni kurulan Arapça öğretim kurumlarında öğretildi. Ancak bu bölgede, çok edebi Arapça şiir yazılacak düzeyde dil öğretilemedi. Ancak zamanla, Hamed Elahi, Nayate Resul, Madhe Nabi, sufiler, Jikrullah, Fakiri Ghan vb. birçok Müslüman şair Bengalce başta olmak üzere farklı yerel dillerde şiirler yazmışlardır.

Arap işadamları ve akademisyenlerin sömürge öncesi Hint alt kıtasındaki sosyo-politik anlamda yönetime katılımı, özellikle de Bengalce konuşan yöneticilere büyük ölçüde etkili olmuştur. Başka bir deyişle, ülkenin yöneticileri, tarafından toprağı geliştirmek ve idari mekanizmalarının sorunsuz çalışmasını sağlamak için Bengaldeşli alimlerin Arapça bilgi gücüne ihtiyaç duymuşlar ve bundan yararlanmışlardır. Bu nedenle, Arapça bilen alimlerin ve Arapların Bengal yönetimine doğrudan katılımının itici gücü, sosyal adaletin sürdürülmesiyle alakalı görünmektedir.

Arapça, özellikle de Bangladeş'in bağımsızlığı öncesinde, sırasında ve sonrasında Bengalce konuşan insanların kendilerini koruma ve geliştirme konusunda güç olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda Bengal halkı geçmişi korumak için Arapçadan yararlanmışdır. Bu dil halkın gelişimi için bir temel oluşturmuş ve eğitimin daha geniş kesimlere yayılması için bir araç olarak hizmet etmiştir. Kuran dili olan Arapça, Bengal dili ve kültürünün, tarih, kuşaklar ve dönemler boyunca tüm alan ve düzeylerinde korunabilmesi, ulusal ve İslami kimliğin derinleştirilmesinde bakımından önemli rol oynamıştır.

Yapılan araştırmalar sonucunda tezimizde ulaştığımız sonuçlar ve çalışılan problemlerin çözümü için sunduğumuz öneriler şunlardır:

1. Arap dilinin Bengalce üzerindeki süreci ve etkisi vardır. Bunun araştırılması, bilimsel, ekonomik, politik, askeri, edebi ve diğer alanları açısından zorunludur. Bu çaba her yerde Bengalce konuşan insanların dilsel, bilimsel ve medeni yararları açısından önem taşımaktadır.
2. Üniversitedeki Arapça öğretiminin sadece Bengalce yapılması çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Ancak Bangladeş'te yabancı dille eğitim yapan bazı okullarda fen dersleri Bengalce değil, yabancı yapılmaktadır. Bu uygulama Arapça öğretimi yapan okullarda da, uygulanabilmelidir. Bu Arapça öğretime katkı sunacaktır
3. Bangladeş'teki Arap dili akademileri, bu alanda deneyimli kişilerle birlikte Arapça öğretimi için kabul edilen ortak eğitim- öğretim kriterleri geliştirebilir. Bölgeye uygun geliştirilen bu kriterler ve bu alanda uzmanlaşmış kişi ve kurumlarla birlikte Arapça öğretiminde istenen hedeflerine ulaşabilir.
4. Bu tezde, Bangladeş Dil Akademisi ve Alia ve Qawmi Medresesi'ndeki eğitim sistemi aracılığıyla okulların eğitimini Araplaştırmadaki rolüne işaret etmiştir. Bu tür eğitim kurumlarında başarı artırılmalıdır.
5. Arap dili ve edebiyatının pek çok yönü İslam aracılığıyla Bengal dili edebiyatına etki etmiştir. Arapça, dünyanın dört bir yanındaki çok çeşitli kültürel topluluklarda Bengalce konuşan daha büyük Müslüman ümmetin üyeleri veya Müslüman topluluk tarafından paylaşılan en önemli kavramların çoğunu anlamak için bir temel oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Arapça İslam dini vesilesiyle Bengal halkı üzerindeki etkisi sürdürmekte ve bu etki kalıcı olmaktadır.
6. Arapça ile İslam dini arasındaki bağlar, Bengal topraklarında ve Bengal dili ve kültüründe "Arap" ve "Müslüman" kavramlarını birleştirmeyi son derece kolaylaştırmaktadır. Dünyanın en fazla nüfusa sahip sekizinci ülkesi olan Bangladeş, aynı zamanda en büyük Müslüman ülkelerinden biridir. Arapça bu ülkede, anadil olarak konuşulmamasına rağmen, Bengal dili, edebiyatı ve kültürü üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Günümüzde bu etki akademik çalışmalar ve edebiyat yoluyla devam etmektedir.
7. Bengal Devleti ve Siyasi Yönetimler, Bangladeş'te Arapça öğretimi ve öğrenimini teşvik etmelidir. Bu dilin öğretmenler ve öğrenciler üzerindeki etkisi de özellikle medresede anlatılmalıdır. Bu konuda devlet ilköğretimde daha fazla Arapça öğretmeni istihdam edilmelidir.

8. Ülkedeki ortaöğretim ve üçüncül kurumlar ve Arapça öğretimi ve öğrenimine katkı sunacak öğretim materyallerinin sağlanmasına yardımcı olmalıdır. Devlet ve Siyasi yönetimler ayrıca okullar için güncel Arapça ders kitaplarının sağlanmasına yardımcı olmalıdır.
9. Çevirmenlerin Arapça bilimsel terimlerle ve diğer konularda eğitilmesi için belirli bilim kolejleri ve enstitüler tahsis edilmelidir.
10. Arap dil akademileri ve diğer ilgili kurumlar Arapça Öğretim standartları belirlemeli ve bu alandaki modern bilimsel gelişmeler ve durumlardan yararlanılmalıdır. Bu durum Bangladeş her alandaki gelişim sürecini tüm uluslararası dillerde yürütmesinde büyük kolaylık sağlayacaktır.
11. Medyanın çağın yeniliklerini tercüme etme ve yayınlamadaki rolü güçlendirilmelidir ve bunlar kolaylaştırılmış yöntemlerle araştırmacılara sunulmalıdır.
12. Çevirmenlerin, araştırmacıların, akademisyenlerin ve uzmanların Arapça'nın etkileşim sürecine ilgi duyan kaynaklara, yabancı ve Arapça süreli yayınlara ulaşma çabaları kolaylaştırılmalı ve desteklenmelidir.

6. KAYNAKLAR

- Ahmad, M. (2004). 'Madrassa Education in Pakistan and Bangladesh' in Satu P. Limaye et al (Eds.), *Religious Radicalism and Security in South Asia*. Honolulu: Asia Pacific Center for Security Studies.
- Ahsan, S. A. & Hai, M. A. (1956). *Bangla Sahityer Itibritta*. Bengali: History of Bengali Literature. Dhaka: Student Ways.
- Ashraf, S. A. (1960). *Muslim Traditions in Bengali Literature*. Dhaka: Islamic Foundation Bangladesh.
- Bangiya Sahitya Parishad. (1971). *Bangla Sahitye Assamer Bangalider*. Bangiya Sahitya Parishad. Guwahati: Tomojit Saha
- Begum, U. S. (2005). "Swadhinata uttar Bangladeshe Madrassa Shikkhar Gatidhara" (Trends of Madrassa Education in post-Independent Bangladesh'), *Bangladesh Asiatic Society Patrika*, vol. 23, no. 1 and 2.
- Carey, W. (1801). *A Grammar of the Bengali Language*. Serampore, Bengal: Mission Press.
- Chatterji, S. K. (1926). *The Origin and Development of the Bengali Language*, Vols. 1 & 2, First published by University of Calcutta Press, Calcutta; Published by London: George Allen & Unwin, 1970.
- Chowdhury, M. (1970). *Bangla Gadyareeti, Bengali: Bengali Prose Style*. Dhaka: Central Board for Development of Bengali.
- Dil, A. (1972). *The Hindu and Muslim Dialects of Bengali*. Stanford: Stanford University Press.
- Dil, A. (1986). "Diglossia in Bangla: A Study of Shifts in the Verbal Repertoire of the Educated Classes in Dhaka, Bangladesh", in Joshua A. Fishman (ed.), *The Fergusonian Impact: II: Sociolinguistics and the Sociology of Language*. New York: Mouton de Gruyter.
- Dil, A. (1991). *Two Traditions of the Bengali Language, Cambridge*. UK: The Islamic Academy.
- Dil, A. (2012). Impact of Arabic on Bengali Language and Culture. *Journal of the Asiatic Society of Bangladesh (Hum.)*, Vol. 57(1), pp. 101-152.
- Fariq, K. A. (1972). *A History of Arabic Literature*. Printed for the Indian Institute of Islamic Studies by Vikas Publications, Delhi.
- Ferguson, C. A. (1959). "Diglossia". *Word*, Vol. 15, No. 2.
- Girindranath, C. (1986). *Bhasha Sahitya Samkriti*. Calcutta.

- Haq, M. E. (1957). *Muslim Bengali Literature*. Karachi: Pakistan Publications.
- Haq, M. E. (1975). *A History of Sufi-ism in Bengal*. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh.
- Hunter, W. W. (1964). *The Indian Musalmans*, London: Trubner and Company. Reprint: Lahore: Premier Book House.
- Hussain, S. S. Eds. (1962). *Impact of Islam in East Pakistan” in East Pakistan: A Profile*. Dacca: Orient Longman Ltd.
- Islam, M. N., Önder, M., & Nyadera. I. N. (2020). Islam, Politics, and Bangladesh: A Qualitative Content Analysis on the Democratic and Political Culture of Bangladesh Jamaat-e-Islami (BJI). *ADAM AKADEMI Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 291-318.
DOI:10.31679/adamakademi.783781
- Islam, M. N., and Hossain, M. (2019); “*Islam, Governance and Political Culture in Bangladesh*: in Ali Farazmand (Ed.) *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy and Governance*, Springer Nature, Switzerland.
- Islam, M. N., Bingöl, Y. and Nyadera, I. N. (2020); “*Political and Administrative Culture in Turkey’s AK Party, Tunisian An-Nahada, and Bangladesh Jamat-e Islam”* in Ali Farazmand (Ed.) *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy and Governance*, Springer Nature, Switzerland.
- Karim, A. (1962). “Impact of Islam in East Pakistan,” In: S. Sajjad Husain (Eds.), *Impact of Islam in East Pakistan” in East Pakistan: A Profile*. Dacca: Orient Longman Ltd.
- Mannan, Q. A. (1966). *The Emergence and Development of Dobhasi Literature in Bengal upto 1855*. Dhaka: Bangla Academy.
- Mohd, A. C. (1996). *A Study of Literary History of the Arabs*. Guwahati.
- Musa, M. (1995). *Bangladesher Rastrabhasa. Bengali: The State Language of Bangladesh*. Dhaka: Bangla Academy.
- Nicholson, R. (1907). *A Literary History of the Arabs*, published by T. Fisher Unwin.
- Pariciti (1997). *Introduction to Wafaqul-Madaris-ul-Arabia*, Dhaka.
- Rahman, S. M. H. (2001). ‘The Education Policy and the Curricula of Madrassas in Bangladesh: An Evaluation in the Light of the Makkah Declaration’, *Muslim Education Quarterly*, 9 (1).
- Sen, D. C. (1923). *Eastern Bengal Ballads, I*. Calcutta: Calcutta University Press, Vol. XIII.
- USAID. (2020). *Current Conditions: Education*, USAID. Availabel at
- USAID. (2004). *Strengthening Education in the Muslim World*.